

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

**Regionální bezpečnostní komplex: Arabský poloostrov
a Roh Afriky**

Blanka Kňobortová

Plzeň 2014

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Mezinárodní vztahy

Studijní obor Mezinárodní vztahy

Diplomová práce

**Regionální bezpečnostní komplex: Arabský poloostrov
a Roh Afriky**

Blanka Kňobortová

Vedoucí práce:

PhDr. Martina Ponížilová

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2014

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, červenec 2014

.....

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucí mé diplomové práce PhDr. Martině Ponížilové za mnoho cenných rad při vedení práce a zejména za čas, který mi věnovala.

Současně bych chtěla poděkovat svým blízkým za jejich podporu.

Obsah

1 Úvod.....	6
2 Teorie regionálních bezpečnostních komplexů - Barry Buzan a Ole Wæver....	10
2.1 Teorie sekuritizace	11
2.1.1 Řečové akty	13
2.1.2 Aktéři.....	14
2.2 Vznik a vývoj teorie a její definiční znaky	15
2.2.1 Bezpečnost.....	17
2.2.2 Bezpečnostní komplex.....	19
2.2.3 Úrovně	23
2.2.4 Sektory.....	24
3 Bezpečnostní analýza – Regionální bezpečnostní komplex Africký roh a Arabský poloostrov.....	34
3.1 Subkomplex Africký roh.....	35
3.1.1 Džibuti	37
3.1.2 Eritrea	41
3.1.3 Etiopie.....	43
3.1.4 Somálsko	47
3.1.5 Charakteristikasubkomplexu.....	51
3.1.5.1 Slabé a rozpadající se státy.....	52
3.1.5.2 Role etnických skupin a klanových společenství v konfliktech v Africkém rohu.....	54
3.2 Subkomplex Arabský poloostrov.....	59
3.2.1 Saúdská Arábie.....	60
3.2.2 Jemen.....	63
3.2.3 Omán	67
3.2.4 Spojené arabské emiráty	68
3.2.5 Katar	70
3.2.6 Bahrajn.....	72
3.2.7 Kuvajt.....	74
3.2.8 Charakteristikasubkomplexu.....	75
3.2.8.1 Rada pro spolupráci zemí v oblasti Perského zálivu	76
3.2.8.2 Slabé a rozpadající se státy.....	79

3.2.8.3 Role kmenů a klanů v zemích Arabského poloostrova.....	81
3.3 Regionální bezpečnostní komplex Arabský poloostrov a Roh Afriky.....	83
3.3.1 Ekonomické vztahy	83
3.3.1.1 Lodní doprava a obchod, ekonomický význam přístavů.....	84
3.3.1.2 Obchod se zvířaty	85
3.3.1.3 Investice ze zemí Arabského poloostrova do států Afrického rohu	89
3.3.2 Vojensko-politické bezpečnostní dynamika.....	90
3.3.2.1 Pirátství u pobřeží Afrického rohu a v Adenském zálivu	91
3.3.2.2 Teroristické organizace (Al-Káida, Aš-Šabáb).....	97
3.3.2.3 Migrace obyvatelstva	100
4 Závěr.....	103
5 Seznam použité literatury.....	108
6 Resumé	116
7 Přílohy	117

1 Úvod

Bezpečnost a její výzkum představují oblast studia s dlouhodobou tradicí, která prošla velkým vývojem, od chápání bezpečnosti v čistě vojensko-politickém smyslu až po rozšíření konceptu např. o bezpečnost sociální. Proměny konceptu přicházely v reakci na zásadní historické události a tak i po důležité události dvacátého století, konci studené války, se začalo pohlížet na zkoumání bezpečnosti s ohledem na změnu v mezinárodním systému. Tím byl rozpad bipolárního uspořádání a obrácení pozornosti více na regionální úroveň dění než na systémovou úroveň. Od 80. let se konceptu bezpečnosti věnoval britský teoretik v oblasti mezinárodních vztahů Barry Buzan a postupně obohacoval svoji teorii o rozšířené chápání konceptu bezpečnosti (ekonomická, politická a společenská bezpečnost). Nakonec v roce 2003 společně s kolegou z Kodaňské školy Ole Wæverem prezentoval v knize *Regions and powers: the structure of international security* tzv. teorii regionálních bezpečnostních komplexů. Tato teorie představuje analytický nástroj ke zkoumání bezpečnosti na regionální úrovni, a to v rámci tzv. bezpečnostních komplexů (*security complex*). Jedná se o uskupení zemí, jejichž bezpečnost je navzájem tak provázaná, že se nedá analyzovat bezpečnost jednoho bez ohledu na bezpečnost ostatních států, jež jsou součástí daného komplexu.

Základním cílem diplomové práce je analýza bezpečnosti regionálního bezpečnostního komplexu Arabský poloostrov a Roh Afriky na základě teorie regionálních bezpečnostních komplexů. Stanovila jsem dvě teze, které se budu snažit v práci potvrdit. První teze je, že zvolená oblast tvoří regionální bezpečnostní komplex druhou tezí je, že se tento bezpečnostní komplex dělí na dva subkomplexy: subkomplex Africký roh a subkomplex Arabský poloostrov.

Na základě dostupných údajů chci zkoumat provázanost vztahů mezi zeměmi v rámci oblasti bezpečnosti v daných subkomplexech a následně i celém komplexu. Pro bezpečnostní komplex Arabský poloostrov a Africký roh je specifický geografický předěl, který představuje Adenský záliv. Tento prvek na jednu stranu státy od sebe geograficky odděluje, což přispívá k formování

subkomplexů, ale zároveň také spojuje státy v jeden bezpečnostní komplex, jelikož právě skrze mořské cesty probíhá interakce mezi zeměmi (obchod, doprava) a také některé bezpečnostní hrozby se týkají přímo moře a přímořských oblastí (pirátství). Adenský záliv je skrze průliv Báb al-Mandáb spojen s Rudým mořem, což oblast činí strategicky významnou i pro mezinárodní dění a zde existující hrozby tedy mají dopad i na globální úroveň. Patří sem zejména pirátství ale i terorismus. Tato témata jsou jako hrozby pro regionální i mezinárodní bezpečnost často prezentována v médiích ale i z oficiálních vládních pozic. Do řešení těchto bezpečnostních hrozeb jsou zapojeny mezinárodní organizace OSN, NATO i Evropská Unie.

Při bezpečnostní analýze postupuji po jednotlivých subkomplexech (Africký roh, Arabský poloostrov) a na závěr se zabývám bezpečnostními tématy společnými pro celý regionální bezpečnostní komplex. V bezpečnostní analýze bezpečnostního komplexu se věnuji vojensko-politickému sektoru a jemu příslušejícím hrozbám (pirátství a terorismus), ekonomickému (vzájemný obchod, zejména trh se živými zvířaty) a také společenskému sektoru (migrace obyvatel). Existence společných hrozeb (zejména pirátství a terorismus) a bezpečnostní interdependence státy v rámci bezpečnostního komplexu vede k vzájemné spolupráci, stejně jako je poji úzké kooperativní vztahy v oblasti obchodu a ekonomického sektoru obecně.

Pro provádění analýzy bezpečnostních vztahů mezi státy v regionu je potřeba široká informační základna. Jelikož zvolený komplex zahrnuje 11 států, představuje výběr nejzásadnějších dat ke zpracování riziko opomenutí zásadní informace pro analýzu nebo naopak předložení nadměrného množství nerelevantních dat. Tato skutečnost pro mě představovala velkou výzvu a doprovázela mne v rámci psaní celého textu. Z tohoto důvodu jsem také musela modifikovat projekt diplomové práce. Musela jsem rozšířit bezpečnostní komplex oproti původnímu znění o Spojené arabské emiráty, Katar, Bahrajn, Kuvajt, které jsou pro vztahy v regionu stěžejní, ale zároveň jsem musela upustit od původních ambicí hlubšího výzkumu (ověřování relevance teorie regionálních

bezpečnostních komplexů), jelikož by to kolidovalo s textovým rozsahem diplomové práce.

Diplomovou práci jsem rozdělila na dvě části – teoretickou a empirickou- členěné do tematických podkapitol. Úvodní části představují teorii regionálních bezpečnostních komplexů, z které tato diplomová práce vychází. To zahrnuje vývoj a definici teorie a sní spojených konceptů. Jsou zde definovány pojmy, se kterými se v rámci teorie operuje (bezpečnost, bezpečnostní komplex, úrovně, sektory). Důležitá je také teorie sekuritizace a řečových aktů, která zastupuje vliv konstruktivismu na teorii regionálních bezpečnostních komplexů.

Empirická část se skládá z geografického vymezení jednotlivých subkomplexů (Africký roh, Arabský poloostrov), následného představení států, jejich historického vývoje a základních charakteristik. Vyzdvihují cíleně informace, které jsou důležité pro pozdější analýzu celého bezpečnostního komplexu, tj. demografické údaje (etnické a kmenové složení obyvatelstva), vnitropolitický vývoj a konflikty, které mají vliv na regionální bezpečnost a v rámci ekonomického sektoru se zaměřují na data k regionálnímu obchodu, konkrétně obchodu se zvířaty. Po předložení těchto informací vyzdvihnu důležitou charakteristiku oblasti, čímž je existence slabých a rozpadající se států. V rámci této kapitoly se také konkrétně věnuji tématu klanový a kmenový charakter společnosti. V případě oblasti Arabského poloostrova zde je také kapitola věnovaná regionálnímu uskupení Rada pro spolupráci států v Zálivu, která stejně jako existence slabých států je důležitou charakteristikou bezpečnostního komplexu a výrazně ovlivňuje bezpečnostní dynamiku, jak v ekonomickém tak vojensko-politickém sektoru.

Následují kapitoly věnované analýze bezpečnosti v regionálním bezpečnostním komplexu Arabský poloostrov a Africký roh, což zahrnuje konkrétní bezpečnostní témata a hrozby ve vybraných sektorech. Zabývá se ekonomickou interdependencí v rámci bezpečnostního komplexu. Konkrétně se jedná o důležitou roli přístavů jako center obchodu a přepravy. Následuje kapitola věnovaná obchodu se zvířaty, který propojuje země v rámci komplexu dohromady. Jedna kapitola je také věnovaná tématu zahraničních investic ze

států Arabského poloostrova do oblasti Afrického rohu, což je téma, jehož význam každým rokem velmi roste. Tato ekonomická témata souvisí s dalším zkoumaným sektorem, vojensko-politickým. Hrozby z tohoto sektoru ohrožují právě regionální obchod a obchodní vztahy mezi zeměmi. Ty jsou ovšem stěžejní pro jejich fungování, zejména pro země Afrického rohu. Existuje zde tedy provázanost mezi bezpečnostními sektory. Témata v rámci vojensko-politického sektoru jsou pirátství v oblasti u pobřeží Afrického rohu a v Adenském zálivu, působení teroristických organizací v oblasti Arabského poloostrova a Afrického rohu. Tato témata jsou sekuritizována nejen zeměmi v rámci bezpečnostního komplexu ale i mezinárodním společenstvím. Řešení těchto bezpečnostních témat vede k rozvíjení regionální spolupráce a i zapojení aktéru z globální úrovně. V rámci analýzy bezpečnostní dynamiky bezpečnostního komplexu Arabský poloostrov a Africký roh se zabýváme také fenoménem migrace obyvatelstva v jeho různých podobách (uprchlíci, vnitřně vysídlené osoby, migranti za prací). Je to bezpečnostní téma týkající se více sektorů bezpečnosti. Některé příčiny značného pohybu obyvatelstva v oblasti můžeme najít v oblasti vojensko-politické, společenské, ale i ekonomické bezpečnosti.

V závěru textu vyhodnocuji bezpečnostní analýzu zvoleného komplexu a představuji výsledky, ke kterým jsem došla. Předložím závěr, zda analýza vedla k potvrzení či vyvrácení stanovených tezí.

Informace a data pro psaní této práce jsem čerpala částečně z literatury, kdy se jednalo především o knihy od autorů teorie Buzana a Wæver (*Regions and Powers, Bezpečnost: Analytický rámec pro bezpečnost*) a monografie věnované jednotlivým státům. Velmi přínosná byla také kniha od Jana Záhořika „Ohniska napětí v postkoloniální Africe“, ze které jsem čerpala informace o afrických zemích, ale také především údaje o kmenových a klanových společenstvích. Některé obecné informace jsem také doplňovala ze serveru CIA World Factbook nebo encyklopedie Britannica. Aktuální informace o dění a vývoji v regionu a v jednotlivých zemích jsem čerpala z oficiálních stránek OSN a jejich příslušných agentur (UNDP, UNHCR) a ze zpravodajských stránek BBC. Analýzy konkrétních témat (pirátství, terorismus) jsem čerpala z různých

výzkumných pracovišť a think-tanků, především z Chatham House, kde funguje přímo projekt věnovaný Africkému rohu. Ekonomická data k tématu obchodu (exportu) jsem čerpala z internetové databáze Mezinárodního obchodního centra (*International Trade Centre*), jehož data vycházejí z UN COMTRADE, největší databáze obchodních statistik, které provádí Statistické oddělení OSN. Několikrát jsem také použila informace z webových stránek s původem místním, tj. ze zemí zkoumaného regionu, přičemž texty byly v dispozici v anglickém jazyce, nikoli v jazyce místním, např. arabštině.

2 Teorie regionálních bezpečnostních komplexů - Barry Buzan a Ole Wæver

Tato teoretická část práce si klade za úkol představit autory teorie regionálních bezpečnostních komplexů Barryho Buzana a Ole Wævera a následně samotnou teorii a všechny její stěžejní složky.

Za autora teorie regionálních bezpečnostních komplexů (dále jen TRBK) je považován profesor Barry Buzan¹. V současné době se řadí mezi nejdůležitější teoretiky mezinárodních vztahů. V jeho práci v oblasti bezpečnostní analýzy je vidět velká proměna; zatímco v textech z první poloviny 80. let 20. vychází z realistické tradice v mezinárodních vztazích, jeho současná práce je velmi ovlivněna sociálním konstruktivismem, za který vděčí především setkáním a spoluprací s Ole Wæverem a dalšími teoretiky z Kodaňské školy². Počáteční východiska Buzanova přístupu k bezpečnostní analýze najdeme v jeho textu *People, States and Fear*. Ta byla poprvé vydána v roce 1983 s podtitulem *The National Security Problem in International Relations*, druhé přepracované vydání

¹ Buzan je emeritním profesorem mezinárodních vztahů na Londýnské škole ekonomie a politických věd a také držitelem čestného titulu profesor na Kodaňské univerzitě a Jilinské Univerzitě v Číně. V letech 1988 až 2002 byl projektovým ředitelem na Kodaňském institutu pro mírový výzkum (COPRI). Dva roky byl také předsedou Britské asociace mezinárodních studií (1988 až 1990) a zakládajícím členem Komise pro koordinaci mezinárodních studií (1994 až 1998). Barry Buzan byl také editorem Evropského časopisu o mezinárodních vztazích (2004-2008) a v roce 1998 byl zvolen pracovníkem Britské akademie. *Interview – Barry Buzan, E-international relations*: <http://www.e-ir.info/2013/03/27/interview-barry-buzan-2/> (31. 1. 2014).

² Označení kodaňská škola se vztahuje ke skupině teoretiků v oblasti mezinárodních vztahů, kteří původně sídlili v Kodaňském institutu pro výzkum míru v Dánsku. Tento název byl vytvořen jedním z jejich kritiků, Billa McSweeneyho. (McSweeney 1996)

vyšlo v roce 1991. Právě z této fáze vychází jeho nejdůležitější teorie, koncepty a myšlenky, tj. teorie regionálních bezpečnostních komplexů a také teorie sekuritizace, přičemž na obou těchto teoriích se podílel právě i Ole Wæver. V roce 2003 vydali knihu *Regions and powers: The structure of international security*, ve které předkládají teorii regionálních bezpečnostních komplexů, z které bude tato diplomová práce vycházet³.

Ole Wæver je profesorem na katedře Mezinárodních vztahů a politických věd na univerzitě v Kodani a je také ředitel Centra pro pokročilou bezpečnostní teorii (*Centre for Advanced Security Theory*). Zabývá se mezinárodními vztahy a teorií bezpečnosti (teorie sekuritizace) a regionální bezpečnosti (teorie regionálních bezpečnostních komplexů). Je jedním z hlavních členů tzv. Kodaňské školy, v rámci níž spolupracuje s Buzanem, se kterým vyvinuli TRBK⁴.

2.1 Teorie sekuritizace

Zásadním přínosem sociálně-konstruktivistického myšlení do teorie regionálních bezpečnostních komplexů a do bezpečnostní analýzy obecně je právě teorie sekuritizace, kterou Barry Buzan, Ole Wæver a další z Kodaňské školy rozvíjejí. Sekuritizace je proces sociální konstrukce hrozeb. Vytváření hrozeb je intersubjektivní. Znamená to, že konstrukce bezpečnostních témat a chápání bezpečnosti je proces, který probíhá mezi aktéry, mezi subjekty, nevzniká nějakým obecným jednostranným prohlášením něčeho za bezpečnostní téma, či hrozbu. Sekuritizace je ovlivňována aktéry, prostředím systému a jeho diskurzem (Buzan, Wæver, de Wilde 2005: 43). Podstatu bezpečnosti je nutné hledat mezi subjekty, mezi aktérem sekuritizace a publikem, na kterém záleží, zda bude dané téma úspěšně sekuritizováno. To, že je něco prezentováno jako existenční hrozba, samo o sobě ještě sekuritizaci nevytváří. Jedná se pouze o tzv. sekuritizační krok či pohyb. Pokud publikum sdílí obavy a přijme dané téma jako

³Interview – Barry Buzan, E-international relations: <http://www.e-ir.info/2013/03/27/interview-barry-buzan-2/> (31. 1. 2014).

⁴ Ole Wæver, University of Copenhagen: <http://research.ku.dk/search/profil/?id=96961&f=1> (1. 2. 2014).

hrozbu, dochází k úspěšné sekuritizaci a z tématu se stává plnohodnotný bezpečnostní problém. Tato situace si vyžaduje mimořádná opatření a následné jednání, které vybočuje ze standardního politického jednání, je tím také ospravedlněno (Buzan a kol. 2005: 34–36). Dá se říci, že jakékoli téma může být sekuritizováno, pokud dokáže být tak intenzivně propagováno, až je prezentováno a přijato jako existenční hrozba (Williams, Michael C. 2003: 516).

Za úspěchem sekuritizace musí stát aktér, který má respekt a uznání u publika. Nachází se tedy ve výhodnější pozici na základě toho, že je všeobecně akceptovaným mluvčím v oblasti bezpečnosti. Ovšem postavení aktérů a situace, v nichž se nachází, se může výrazně měnit, to znamená, že schopnost provádění úspěšné sekuritizace není konkrétním aktérům zaručena navždy. Aktéři sekuritizace nepředstavují pevný, neměnný prvek analýzy bezpečnosti (Buzan a kol. 2005: 43–44). Sekuritizace také může získat institucionalizovaný charakter. Může se tak stát v případě, že určitý typ hrozby přetrvává dlouhodobě nebo má tendenci se stále vracet. V takové situaci dojde k institucionalizaci pocitu nejistoty či ohrožení a následné reakce na danou hrozbu (Buzan a kol. 2005: 39).

Kodaňská škola bere sekuritizaci jako sociální proces a chápe ho jako nežádoucí fenomén. Nevnímá bezpečnost jako vyloženě pozitivní hodnotu. Wæver upozorňuje na to, že pro lepší zkoumání (de)sekuritizace je nutné vnímat bezpečnost negativně. Bezpečnost totiž není opakem nejistoty a nebezpečí (*insecurity*), nýbrž znamená přítomnost nějakého bezpečnostního problému, kvůli kterému ovšem byla podniknuta určitá opatření. Není pro to žádoucí maximalizovat bezpečnost, ale minimalizovat ji, jak uvádí Wæver v článku *Securitization and Desecuritization* (Wæver 1998). Také proto se autoři z Kodaňské školy zabývají také procesem desekuritizace, což znamená, že se témata přesunou z bezpečnostní agendy zpět do běžného politického diskurzu a „normálního“ politického řešení (Williams, Michael C. 2003: 523).

Při bezpečnostní analýze se neptáme, zda určité téma je samo o sobě hrozbou, ale soustředíme se otázky, kdy a za jakých podmínek kdo sekuritizuje jaké téma (Buzan, Wæver 2003: 71) V praxi vypadá výzkumný proces tak, že se musí analyzovat texty a prohlášení k danému tématu a hledat v nich argumenty,

kteřé mají typickou rétorickou a logickou podobu odpovídající konceptu bezpečnosti (Buzan, W ever, de Wilde 2005: 205).

2.1.1  e ov  akty

Způsob, kter m probíhá podle Buzana a jeho kolegů sekuritizace, se nazývá tzv.  e ov  akt. Při něm dochází k vytváření bezpečnostního tématu díky aktérovi, kter  se sna z  dan  téma sekuritizovat a také díky veřejnosti, kter  na to p stoup  a p jme dan  argumenty, kter  z tématu dělají bezpečnostní hrozbu. (Buzan a kol. 2005: 46–47). Zacházení s bezpečností jako s  e ov m aktem na jednu stranu umožňuje ohromn  roz ření bezpečnostní agendy, nejen možných hrozeb, ale i aktérů nebo objektů, které jsou ohroženy. Na druhou stranu ale takto pojat  sekuritizace m  několik limitujících problémů. Proces sekuritizace je v principu otevřen  pln  vřemu (jak koli sekuritizující aktér se může pokusit sekuritizovat jak koli téma), v praxi ovřem narazíme na určitou strukturu, která d l  aktéry podle jejich schopnosti efektivn  prezentovat jejich obavy a určovat hrozby, a p edevřim schopnost získat si publikum tak, aby sdílelo s aktérem ty hrozby a t m pádem dovedlo sekuritizaci  spěšn  ke konci. Ne vřechna tvrzení o hrozbách jsou efektivn  a ne vřichni aktéři se nacházejí ve stejn  vlivných pozicích (Williams, Michael C. 2003: 513–514).

K tomuto konceptu patří tzv. „usnadňující podmínky“ bezpečnostního řečového aktu. „Jsou to takov  podmínky a okolnosti, za nichž  e ov  akt svůj  kol splňuje, na rozdíl od situací, kdy se m j   cinkem nebo dochází k jeho zneužití“ (Buzan a kol. 2005: 44).  spěšn  proveden   e ov  akt představuje propojen  vnitřních vlastností jazykového projevu (vliv jazyka a společnosti) a skupiny, kter  uzná tento projev. Usnadňující podmínky s sebou p n ř  několik problematických bod . Jsou jimi: vnitřn  kritéria řečového aktu, spo ivaj c  v dodržení gramatiky bezpečnosti, a spole ensk  podmínky týkající se aktéra sekuritizace a pozice spole ensk  autority – neboli vztahu mezi mluvím a jeho obecnstvem (Buzan a kol. 2005: 45).

Bezpečnostní  e ov  akt vřdy obsahuje dvě prohl sen  o budoucnosti: co se stane v p p d , že k „bezpečnostnímu aktu“ nep stoup me (jakou hrozbu

představuje daný sekuritizovaný bezpečnostní problém a jaké budou následky v případě, že nedojde k žádné reakci na něj), a co se stane, pokud tak učiníme (jak bude navrhovaná bezpečnostní politika fungovat?) (Buzan a kol. 2005: 44). Řečový akt není možné redukovat na čistě verbální akt nebo lingvistickou rétoriku. Jedná se o širší „vystoupení“, které pro zvýšení své efektivity čerpá z různé škály kontextuálních, institucionálních a symbolických zdrojů (Williams, Michael C. 2003: 526). V poslední době dochází k posunu v komunikativních strukturách (rozvoj a posílení vlivu vizuálních médií), což pro teorii sekuritizace představuje výzvu. Řečové akty jsou rámovány ve vizuálních obrazech, a právě toto spojení lingvistiky a obrazu v rámci performativního jednání si žádá širší porozumění rétoriky sekuritizace. Znamená to zaměřit se na to, jaký vliv mají televizní komunikace na různá publika a jaké z toho mohou plynout sekuritizační následky (Williams, Michael C. 2003: 527).

2.1.2 Aktéři a referenční objekty

Při využití teorie sekuritizace u bezpečnostní analýzy se pracuje s několika různými prvky, kterými jsou referenční objekt sekuritizující aktéři a funkcionální aktéři. Při analýze je velmi důležité správně je od sebe rozlišit. V některých bezpečnostních sektorech to nemusí být příliš jednoznačné. V následující části představím referenční objekty a jednotlivé typy aktérů.

Referenčními objekty jsou entity, jejichž existence je ohrožena a mohou si legitimně nárokovat právo na přežití. Tradičně jím byl stát a národ, ovšem s konceptem rozšířené bezpečnostní agendy se rozšířilo i spektrum možných referenčních objektů. Mohlo by jim být cokoli, ovšem některé druhy referenčních objektů lze sekuritizovat úspěšněji než jiné. O referenčním objektu se v rámci sekuritizace během řečového aktu říká, že právě jeho existence musí být zachována, a proto je nezbytné se ho pokusit ochránit (Buzan a kol. 2005: 48–49). Tradičně nejvíce referenčních objektů pocházelo ze střední úrovně, ovšem čím dál více se toto spektrum rozrůstá o referenční objekty ze systémové mikro- a makroúrovně (Buzan a kol. 2005: 52).

Aktér, který je hybatelem sekuritizace a prohlašuje existenci referenčního objektu za ohroženou, je sekuritizující aktér (Buzan a kol. 2005: 48). To znamená, že aktér sekuritizace (osoba či skupina) přímo realizuje řečový akt. Obvykle se jedná o politické lídry, byrokratické aparáty, vlády či lobbistické a nátlakové skupiny. „Jejich argument bude většinou znít tak, že je nezbytné zajistit bezpečnost státu, národa, civilizace, případně nějakého jiného kolektivního tělesa, principu nebo systému. Jen zřídka budou mít aktéři typu vlád nebo firem příležitost prosazovat bezpečnostní kroky ve jménu své vlastní bezpečnosti“ (Buzan a kol. 2005: 54). Je důležité dobře rozlišovat sekuritizující aktéry a referenční objekty, protože v některých případech se může stát, že se sám referenční objekt (jde zejména o stát) vloží do bezpečnostního diskurzu (Buzan a kol. 2005: 56).

Svou roli v procesu sekuritizace mají také tzv. funkcionální aktéři. Ti působí na dynamiku bezpečnostních vztahů v určitém sektoru. Mají podstatný vliv na politická rozhodnutí na poli bezpečnosti, ovšem nejedná se přímo o referenční objekty nebo o aktéry poukazující na nutnost bezpečnostních kroků ve vztahu k referenčnímu objektu (Buzan a kol. 2005: 48–49).

2.2 Vznik a vývoj teorieregionálních bezpečnostních komplexů

Současná podoba TRBK navazuje na bezpečnostní studia a klasickou teorii bezpečnostních komplexů. Poprvé teorii bezpečnostních komplexů představil Buzan v knize *People, States and Fear* v roce 1983, kde ji aplikoval na oblast jižní Asie a Blízkého východu (Buzan a kol. 2005:20). Podle této teorie existují regionální subsystémy, které jsou objekty bezpečnostní analýzy. Rovněž teorie předkládá analytický rámec pro jejich studium. Ve shodě s velkou částí tradičního výzkumu byl také v této teorii zasazen do postavení hlavního aktéra stát a nejvíce pozornosti bylo věnováno zejména vojenskému a politickému sektoru bezpečnosti. Tento rámec měl klást důraz na relativní autonomii regionálních bezpečnostních vztahů, zároveň však tyto vztahy zasazovat i do širšího kontextu státní a systémové analytické roviny. V praxi pak měl poskytovat odborníkům při studiu konkrétních oblastí jednotný pojmový aparát a

konceptuální výstavu pro usnadnění meziregionální komparace (Buzan a kol. 2005: 21). Již tato klasická teorie bezpečnostních komplexů v sobě měla zabudovaný prvek sociálního konstruktivismu, konkrétně důraz kladený na přátelství a nepřátelství, což představovalo klíčovou proměnnou pro strukturu bezpečnosti, a z níž vyplývají vznikající konflikty či bezpečnostní režimy a bezpečnostní komunity. Intersubjektivní konstrukce procesů (de)sekuritizace tedy lehce zapadá do představy vzájemné bezpečnostní interdependence, která tvoří jádro KTBK (Buzan a kol. 2005: 226).

Teorie regionálních bezpečnostních komplexů umožňuje porozumět nové struktuře mezinárodního systému, který se vyvinul po konci studené války. Důležité je, že, rozlišuje mezi systémovou úrovní interakce globálních mocností a nižší úrovní interakce mezi menšími mocnostmi, které se soustředí v oblasti bezpečnosti hlavně na jejich místní region. Kvůli tomu, že většina hrozeb se snadněji šíří před kratší vzdálenost, je centrální myšlenkou teorie to, že se bezpečnostní interdependence obvykle dělí do regionálních skupin, tzv. bezpečnostních komplexů. TRBK přináší konceptuální rámec, který klasifikuje bezpečnostní regiony do skupin typů, a tak poskytuje základ pro komparativní studia v regionální bezpečnosti. Tato teorie může mít i prediktivní charakter, ve smyslu toho, že je schopna zúžit řadu možných výsledků pro daný typ regionu (Buzan, Waever 2003: 3–4). Díky teorii bezpečnostních komplexů můžeme analyzovat dynamiku bezpečnosti v rámci daného komplexů a také lze identifikovat zásadní změny ve struktuře mezinárodní bezpečnosti (Buzan a kol. 2005: 25).

Ačkoli se teorie zaměřuje na regionální úroveň, zahrnuje také jiné, tj. globální, meziregionální a lokální, a v konkrétní situaci a podle konkrétních okolností se dá určit, která z úrovní zrovna dominuje dění v bezpečnostním komplexu. Buzan a Waever navrhli teorii tak, že se může přizpůsobit i nestátním aktérům a dokonce jim umožňuje být dominantní v dané situaci (Buzan, Waever 2003: 12).

Současná aktualizovaná teorie RBK využívá spojení materialistických a konstruktivistických přístupů. Na straně materialistické využívá myšlenky

vázané teritoriality a distribuce moci, které mají blíže k neorealismu. Vliv sociálního konstruktivismu se na teorii zase podepisuje v případě teorie sekuritizace, kterou se Buzan a Wæver zabývají, a která se soustředí na politické procesy, jež dávají vzniknout bezpečnostním tématům (Buzan, Wæver 2003: 4). Konstruktivistické kořeny v teorii regionálních bezpečnostních komplexů také nalezneme při formování a fungování samotných komplexů, které závisí na systému přátelských/nepřátelských vztahů mezi jednotkami v systému. To dělá regionální systémy závislé na jednáních a interpretaci aktérů, ne pouze na mechanické distribuci moci (Ibid: 40). Buzan a Wæver se domnívají, že některá témata z nové bezpečnostní agendy jsou deterritorializovaná, zejména v ekonomických a environmentálních sektorech, ale teritorialita zůstává hlavním definičním znakem mnoha bezpečnostních dynamik (Ibid: 30). Autoři zastávají názor, že dokud budou hlavními a nejvlivnějšími aktéry v politice státy, teritoriální stránka zůstane významnou součástí bezpečnosti a bude dál ovlivňovat utváření regionálních komplexů. Teritoriální identita států bude mít vliv na jejich politické reakce (Buzan, Wæver, de Wilde 2005: 232). K tomuto tématu se ještě Buzan s Wæverem vyjadřují tak, že nepovažují za pravděpodobné v následujících několika desetiletích, zda-li vůbec, aby došlo k situaci, že by dominovala deterritorializovaná bezpečnostní dynamika (Buzan, Wæver 2003: 467).

Shrneme-li to, nejdůležitějšími znaky revidované teorie regionálních bezpečnostních komplexů je využití konstruktivistické metody a rozšíření agendy sekuritizačních studií o sociální bezpečnost (Ibid: 70).

2.2.1 Bezpečnost

V rámci této práce je podstatné definovat si základní pojmy, se kterými mi budu operovat. Dle mého názoru je na místě vymezit si bezpečnost jako jeden ze základních konceptů. V knize „*Bezpečnost: Nový rámec pro analýzu*“ se Buzan společně s Wæverem a de Wildem vyjadřují následovně: „Pojem „bezpečnost“ ve slovníku představitelů státu tradičně odkazuje k mimořádným či nouzovým situacím, čímž si státníci vyhrazují právo použít veškerých nezbytných

prostředků k zastavení nežádoucího vývoje“ (Buzan a kol. 2005: 31–32). Bezpečnost jako interakční pole má takovou strukturu, které staví některé aktéry do výhodnějších pozic. Na základě jejich schopností a jejich všeobecného uznání jako „mluvčích“ pro bezpečnostní oblast, tj. že disponují dostatečnou mocí, aby mohli pojem bezpečnost naplňovat obsahem, se dostávají do více či méně výhodnějších pozic (Buzan a kol. 2005: 43). Témata se stávají bezpečnostními tématy skrze sekuritizaci. Bezpečnost je vlastnost, kterou aktéři skrze svá sekuritizační jednání přisoudí zvolenému tématu. (Ibid: 234). Autoři se shodují na tom, že bezpečnost se netýká jen výlučně státu, ale i dalších nestátních aktérů. Ovšem prostředí mezinárodního systému je více nakloněno státu jako hlavnímu aktéru, který v dějinách plnil většinu bezpečnostních úkolů a jenž je pro tyto účely také nejadekvátněji vnitřně strukturován (Ibid: 50).

Jedním ze zásadních vlivů na bezpečnost státu je jeho vnitřní charakter, tj. do jaké míry je otevřen nebo uzavřen vůči externím vlivům a silám, a stejně tak i jeho sociopolitická koheze. Na základě této vnitřní soudržnosti Buzan dělí státy na slabé a silné. Slabé státy jsou politické entity, které se vyznačují především existencí slabých státních institucí. V takové situaci často dochází k tomu, že většina obyvatelstva se přikloní k paralelním (nestátním) institucím (např. kmenové soudy), které i respektuje, více než ty státní. V takové zemi také nenajdeme ideu, která by měla schopnost sjednotit stát. Naopak u států silných sdílejí obyvatelé určitou identitu a existuje tu státní idea. Státní instituce zde mají respekt a podporu od vlastního obyvatelstva. Z pohledu bezpečnosti z těchto charakteristik tedy vychází zásadní rozdíl mezi těmito dvěma typy států. Silné státy disponují schopnostmi a kapacitami, aby zajistily bezpečnost vlastních obyvatel, zatímco slabé státy se svojí nefunkčností stávají jejich hrozbou. Oslabený stát těžce odolává hrozbám namířeným nejen proti své fyzické existenci a materiální základně, ale také proti svým institucionálním a ideologickým strukturám (Waisová 2004: 70).

2.2.2 Bezpečnostní komplex

Vznikání regionálních bezpečnostních komplexů je reakcí na rozpad bipolárního uspořádání světa a tím pádem rozptýlení moci v mezinárodním systému, což vedlo ke zvýšené pozornosti států na regionální úroveň a následné silnější interakci a případně hlubší integraci v této rovině. Podstatné je také, že regionální bezpečnostní komplexy se začaly více a více utvářet na základě témat z nevojenských sektorů bezpečnosti.

V knize *Regions and Powers* uvádí Buzan a Wæver podmínky pro existenci regionálního bezpečnostního komplexu a jeho vlastnosti. Aby se skupina států nebo jiných entit dala kvalifikovat jako RBK, musí dosahovat určitého stupně bezpečnostní interdependence dostatečné pro jejich ustanovení jako provázané skupiny, a také pro jejich odlišení od ostatních bezpečnostních regionů. Regionální bezpečnostní komplexy jsou funkčně definované typy regionu. Nemusí se proto shodovat s obecnějším chápáním regionu (Buzan, Wæver 2003: 48). Bezpečnostní komplex je uskupení více jednotek, které jsou navzájem propojeny (de)sekuritizačními procesy. Analýza a řešení bezpečnostních problémů daných jednotek nemůže probíhat odděleně (Ibid: 44). Buzan a jeho kolegové z Kodaňské školy chápou BK jako určitou konstelaci bezpečnostních úvah a starostí, přičemž jednotlivé případy sekuritizace tvoří uzlové body, které když se pospojují dohromady, zachytí strukturu celého komplexu. V návaznosti na to se zabývají otázkou, kdo ty bezpečnostní komplexy definuje, zda referenční objekty nebo sekuritizující aktéři. Přišli s odpovědí, že referenční objekty, jelikož navzdory tomu, že těmi aktivními postavami jsou sekuritizující aktéři, stejně hovoří a jednají jménem těch referenčních objektů a původ hrozeb spatřují v ostatních referenčních objektech (Buzan a spol. 2005: 57).

Bezpečnostní komplexy se dají rozdělit do tří typů na základě přátelského či nepřátelského charakteru bezpečnostní interdependence probíhající uvnitř komplexu. Pokud bychom začali u těch nepřátelských, pak jimi jsou komplexy vzniklé na základě konfliktu (*conflict formation*), kde vzájemná závislost mezi jednotkami vychází z obav a soupeření. Jednotky v rámci komplexu se vnímají jako bezpečnostní hrozby a z toho vzniká konfliktní charakter. Následují tzv.

bezpečnostní režimy, ve kterých přetrvává vzájemné vnímání států jako hrozeb. K posunu zde ale dochází ve vzniku společné shody mezi státy týkající se omezení bezpečnostních dilemat. Proto dochází k uzavírání dohod, které poskytnout všem dosažení alespoň částečných jistot. Třetím typem RBK je pluralistické bezpečnostní společenství, jehož členové nevnímají ostatní jako hrozbu, ve vzájemných vztazích nehodlají použít sílu a neočekávají takové jednání ani od druhých (Buzan a kol. 2005: 22).

Buzan a Wæver uvádí, že existuje spojitost mezi výše zmíněnými typy bezpečnostních komplexů (konfliktní formace, bezpečnostní režim, bezpečnostní společenství) a sekuritizovanými sektory. V konfliktním uskupení často převažují sekuritizovaná vojenská a politická bezpečnostní témata, zatímco ekonomická a společenská nalezneme zejména v bezpečnostních společenstvích (Buzan, Wæver 2003: 477). Přátelské či nepřátelské vztahy, které definují bezpečnostní komplexy, vychází z historického dědictví nenávisti či spolupráce mezi státy. Také mohou existovat specifická témata, která podněcují konflikty nebo spolupráci (Buzan, Wæver 2003: 50). Například dědictví dekolonizace zde hraje velkou roli. Postkoloniální státy, které se rozpadly (*failed states*) nebo zůstaly velmi slabé, jako např. většina Afrických zemí, utvářely nejčastěji konfliktní formace (Buzan, Wæver 2003: 480).

Buzan a Wæver ve své knize popisují základní strukturu RBK, která má čtyři proměnné. Zaprvé se jedná o hranice, které oddělují komplexy od jejich sousedů. Druhou proměnnou je anarchická struktura, což znamená, že RBK se musí skládat ze dvou či více samostatných jednotek. Dalším bodem je polarita, která zahrnuje distribuci moci mezi jednotkami. A čtvrtým znakem základní struktury je sociální konstrukce, která zahrnuje schéma přátelství a nepřátelství uvnitř komplexu (Buzan, Wæver 2003: 53).

Může také nastat situace, kdy regionální úroveň nefunguje, protože místní aktéři negenerují dostatečné vlastní vzorce bezpečnostní interdependence (Ibid: 61). Tento případ, kdy neexistuje bezpečnostní komplex, může nastat za dvou okolností. První možnost je, že slabost států jim nedovoluje vůbec působit mimo své hranice, nebo pouze v minimální míře. Jednotky se soustředí zejména na

bezpečnostní dění uvnitř, a ty slabé vnější interakce v bezpečnostní oblasti nedosahují intenzity pro vytvoření bezpečnostního komplexu (Buzan a kol. 2005: 22). Stěžovat interakci může v tomto případě také geografická separace. Toto i nízká schopnost působení moci států za své hranice jsou podmínky, které mohou vést k nedostatečnému tvoření bezpečnostní interdependence, která utváří strukturu regionálního bezpečnostního komplexu. Jedná se o tzv. nestrukturovaný komplex. V podstatě zde žádný komplex neexistuje, protože jednotky se nestávají samy sobě bezpečnostní obavou (Buzan, Wæver 2003: 62–64).

Dalším typem bezpečnostního komplexu se slabou regionální bezpečnostní interdependencí je případ tzv. překrytí (overlay). Projevuje se zde silná přítomnost vnějších mocností, které ovlivňují dynamiku bezpečnostních vztahů uvnitř komplexu. V praxi se tato situace většinou vyznačuje rozmístěním velkého počtu ozbrojených sil v 'překryté' oblasti (Buzan, Wæver, de Wilde 2005: 22). Dochází zde k tomu, že vnější mocnosti dominují regionu tak silně, že místní vzorec bezpečnostních vztahů ustane. V tomto případě může problém spočívat v určení, zda se jedná již o překrytí nebo zda probíhá „pouze“ silná penetrace vnějších mocností do bezpečnostního komplexu (Buzan, Wæver 2003: 61–63).

Pokud máme nestrukturovaný bezpečnostní komplex, ve kterém jednotky mají tak nízkou a nedostačující interakci mezi sebou, vyvstává v tomto případě otázka, kdy se bezpečnostní interakce stane dostatečnou a začne se vytvářet regionální bezpečnostní struktura. Buzan pro tento případ navrhuje dva typy scénářů. První z nich je tzv. pre-komplex. Je to situace, kdy souhrn bilaterálních vztahů má potenciál spojovat dohromady země v bezpečnostní komplex, ale prozatím nedosáhl dostatečného propojení mezi jednotkami. Mezi příklady pre-komplexů v knize *Regions and powers* z roku 2003 uvádí Buzan mimo jiné právě Roh Afriky během studené války. Druhý typ je tzv. proto-komplex. Zde se již nachází dostatek projevů bezpečnostní interdependence, podle které se dá vytyčit region a odlišit ho od sousedních zemí a regionů, ovšem regionální dynamiky jsou stále příliš slabé na to, aby se oblast považovala za plnohodnotný regionální

bezpečnostní komplex. Zde jako příklad autoři knihy uvádí Západní Afriku a také Roh Afriky po studené válce (Buzan, Wæver 2003: 64).

Důležité je zde ještě připomenout, že Buzan a Wæver v rámci teorie regionálních bezpečnostních komplexů trvají na tom, že regiony jsou utvářeny exkluzivně a že externí mocnosti berou jako formu penetrace nebo výše zmíněného překrytí, nikoli jakou členy bezpečnostního komplexu (Buzan, Wæver 2003: 80).

Novinka oproti klasické teorii bezpečnostních komplexů spočívá v tom, že tato teorie předpokládala decentralizovaný proces vzniku bezpečnostních komplexů, tedy že vzájemná interakce bezpečnostních obav a reakcí daných jednotek v rámci regionu vedou k vzniku daného komplexu. Buzan, Wæver a de Wilde ve své knize poukazují na to, že může nastat situace, kdy bude nutné vysvětlovat vznik regionálních komplexů z úrovně systémových struktur a procesů (Buzan, Wæver, de Wilde 2005: 229).

Nakonec, pod vlivem konstruktivistické teorie sekuritizace, je znění definice bezpečnostního komplexu následující:

„Mezi jednotkami uvnitř těchto komplexů je vzájemná bezpečnostní závislost výrazně intenzivnější než v případě jednotek, které se nacházejí mimo ně. Bezpečnostní komplexy jsou charakterizovány relativními intenzitami bezpečnostních vztahů, na jejichž základě se utvářejí distinktivní regionální vzorce ovlivněné rozložením moci i historicky danými vztahy přátelství a nepřátelství. Bezpečnostní komplex definujeme jako *skupinu jednotek, jejichž nejvýznamnější sekuritizační či desekuritizační akty (případně oboje) jsou natolik provázané, že bezpečnostní problémy každé z nich nelze přiměřeným způsobem analyzovat či řešit odděleně*. Dynamiku a strukturu bezpečnostního komplexu obvykle utvářejí jednotky nacházející se v jeho rámci – konkrétně pak to, jak se navzájem vnímají a jak mezi sebou interagují. Může však také vyrůstat z kolektivních sekuritizačních kroků reagujících na vnější tlaky, jež jsou výsledkem fungování komplexních metasystémů, jako jsou například celoplanetární životní prostředí nebo globální ekonomika.“ (Buzan, Wæver, de Wilde 2005: 230).

2.2.3 Úrovně

Teorie regionálních bezpečnostních komplexů pracuje se čtyřmi rovinami či úrovněmi analýzy a ukazuje nám, co v nich hledat a jak je propojit. Úrovně strukturují světový systém, který podrobujeme zkoumání v rámci bezpečnostní analýzy. Jedná se o úroveň vnitrostátní, mezistátní, meziregionální a globální. Při vzestupném pořadí je první úroveň vnitrostátní. V rámci analýzy jednotlivých států v regionu je důležité podívat se na jejich zranitelnosti, například na to, jak stabilita uvnitř státu ovlivňuje jeho sílu či slabost. Druhou úroveň představuje analýza vztahů států mezi sebou. Tato část utváří region jako takový. Dále se při zkoumání bezpečnostního komplexu díváme na interakci regionu se sousedními regiony a nakonec také na nejvyšší úroveň, která zahrnuje roli globálních mocností v daném regionu, to představuje studování interakce globálních a regionálních bezpečnostních struktur (Buzan, Wæver 2003: 51).

Buzan s Wæverem také připouští myšlenku subkomplexů jako určitého mezistupně v rámci regionální úrovně. Mají v podstatě stejnou charakteristiku jako komplexy, ovšem jsou součástí většího bezpečnostního komplexu. Příkladem subkomplexu můžou být například země Perského zálivu jako součást komplexu Blízký východ a také Africký roh rámci velkého komplexu Afrika (Buzan, Wæver 2003: 51–52). S tímto konceptem budu následně pracovat v praktické části této práce, při bezpečnostní analýze subkomplexů Arabského poloostrova a Afrického rohu.

Teorie regionálních bezpečnostních komplexů je postavená na významu regionální úrovně, jak vyplývá i ze samotného názvu. Její autoři se ovšem nedomnívají, že musí být vždy dominantní. Tvrdí, že všechny čtyři úrovně bezpečnostní konstelace jsou aktivní zároveň a případná dominance jednoho z nich se odvíjí od konkrétních okolností v dané situaci (Ibid: 52).

2.2.4 Sektory

Sektory slouží v teorii regionálních bezpečnostních komplexů pro usnadnění analýzy. Díky nim se dá celek rozložit na části a v rámci jednotlivých sektorů se věnovat konkrétním typům interakce. Buzan rozlišuje pět sektorů: vojenský, politický, ekonomický, environmentální a společenský (societální). Důležité je ovšem připomenout, že ty interakce jsou navzájem propojeny a tím pádem se reálně ani sektory nedají od sebe oddělit. Rozložení analýzy podle sektorů má za úkol výzkum usnadnit a zpřehlednit. Následně je nutné jednotlivé části znovu spojit a z tohoto schématu pak pochopit jejich vzájemné vztahy. To vede k celkovému porozumění předmětu výzkumu (Buzan a kol. 2005: 17-18). Mezi sektory dochází k tzv. „přelítí“ (*spillover*), protože aktéři a jejich jednání je propojeno, obvykle není vázáno pouze na jeden sektor. Častým příkladem přelévání bývá mezi vojenským a ekonomickým sektorem. (Buzan a kol. 2005: 27).

Buzan s kolegy definují sektory jako „náhledy na mezinárodní systém, které staví do popředí jeden konkrétní aspekt vztahů a interakcí mezi veškerými jeho jednotkami“ (Buzan a kol. 2005: 38). Také poznamenávají, že mezi sektory neexistuje hierarchie, neurčuje se, který z nich je obecně nejpodstatnější (Buzan a kol., 2005: 36). Sektory představují rozdílnou optiku, pomocí které se zkoumá jedna a ta samá realita. Není pravidlem, že se sektorové bezpečnostní subsystémy vždy překrývají a utvářejí koherentní regiony. Například ve vojenském sektoru může být bezpečnostní dynamika na regionální úrovni silná mezi několika státy a v environmentálním sektoru zase mezi jinými státy, dochází tedy k existenci různých sektorových subsystémů v rámci jednoho regionálního bezpečnostního komplexu, které se identicky nepřekrývají. Důležité je při bezpečnostní analýze myslet na to, jak se problémy z různých sektorů navzájem ovlivňují. Jako příklad můžou sloužit bezpečnostní problémy zdánlivě vojenského typu, které ale ve skutečnosti mohou vycházet z bezpečnostních obav z jiných sektorů. Jedná se například o války o nezávislost, které se zdají být motivované separatismem opozičních skupin a pohraničními konflikty, ale je možné je také chápat jako spor o obranu identity těch daných skupin (Buzan a kol. 2005: 193).

Klasická teorie regionálních bezpečnostních komplexů se zaměřovala zejména na vojenský a politický sektor bezpečnosti. Jak jsem již zmínila dříve, souviselo to s tím, že bezpečnostní témata a jejich analýza byla velmi vázaná na myšlenku důležitosti geografické blízkosti a jako hlavní referenční objekt byl chápán stát. Z toho tedy vycházelo, že vojensko-politické bezpečnosti se dostávalo nejvíce pozornosti. S příchodem nového uspořádání světa v podobě roztržitého multipolárního mezinárodního systému, se do role referenčních objektů dostaly i nestátní jednotky, např. etnické skupiny, klany, jednotlivci, a také se díky odpoutání od té geografické determinace a vlivu sociálního konstruktivismu na teorii zvýšil význam jiných bezpečnostních sektorů, ekonomického, společenského a environmentálního. Šíření hrozeb z těchto sektorů totiž již nezáviselo tolik na zeměpisné blízkosti zemí.

Regionální dynamika dostala v postbipolárním systému mnohem větší prostor ke svému rozvinutí. V ekonomickém sektoru došlo k zhroucení překážek, které omezovaly proces globalizace. Obzvláště ve společenském a environmentálním sektoru se objevily také silné lokalizační trendy, což představuje do jisté míry protiklad globalizace (Buzan a kol. 2005: 190).

Podle Buzana, Wævera a de Wildeho se ukazuje, že regionální bezpečnostní komplexy dominují především ve vojenském, politickém a společenském sektoru, protože zde jsou bezpečnostní vztahy nejvíce závislé na geografické vzdálenosti. I v ekonomickém sektoru ale mají potenciálně silné postavení (Buzan, Wæver, de Wilde 2005: 192). Vztahy jednotek v rámci ekonomického a environmentálního sektoru v menší míře podléhají vlivu geografické vzdálenosti, čímž vznikají nové příležitosti pro vytváření neregionálních bezpečnostních uskupení (Ibid: 231). Na následujících stránkách představím jednotlivé sektory.

Jak již bylo zmíněno výše, mezi tradiční sektory bezpečnosti patří vojenský. Nejvýznamnějším referenčním objektem stále zůstává stát, zatímco sekuritizujícími aktéry bývají většinou vládnoucí elity státu. Vojenské hrozby mohou být vnitrostátní či externí. Představiteli vnitrostátních hrozeb jsou tradičně opoziční hnutí, kterými mohou být militantně separatistické, revoluční, teroristické nebo zločinecké organizace. V takovém případě interního ohrožení

státu se vojenská bezpečnost soustředí na schopnost vlády udržet občanský pořádek, územní celistvost a stávající systém vlády (Buzan a kol. 2005: 61–63). Separatistické skupiny vnitřní opozice si činí nárok na samostatnou státnost, ovšem nedisponují dostatečnou silou k získání nezávislosti, nebo ke svržení stávající vlády a ani ostatní státy jim nevyjadřují v jejich snahách podporu a neuznávají jejich samostatnost (Ibid: 66).

Sektor vojenské bezpečnosti se z hlediska mezistátní úrovně zabývá především způsobem přípravy na použití ozbrojené síly a také tím, jak jejich jednání mohou být interpretovány ostatními státy, a s jakou případnou reakcí mají od nich počítat. Buzan bere v potaz také případy slabých, rozpadajících se či zhroutených států. V těchto situacích, kdy na území státu propukne anarchie a boj o moc mezi různými gangy a ozbrojenými skupinami, se mnohem výrazněji projevuje způsob vnímání hrozeb a s tím souvisejících ozbrojených kapacit ostatních aktérů (Buzan a kol. 2005: 64–65). Důležitou roli při vnímání hrozeb hrají historicky dané vztahy nepřátelství a zkušenosti z dob minulých, které zůstávají zakořeněné ve společnosti. V sektoru vojenské bezpečnosti to znamená, že často opakované vojenské a ozbrojené konflikty budou pravděpodobně mít vliv na intenzivnější vnímání hrozeb (Ibid: 73).

V případě slabých či rozpadajících se států, které jsou součástí bezpečnostního komplexu v této diplomové práci, představují mocenské limity aktérů a také charakter sporných témat (např. spory o hranice, suroviny) skutečnost, která vede ke vzniku více bezpečnostních mikrokomplexů, spíše než k ustavení větších regionálních modelů vojensko-bezpečnostních vztahů. Pro ty je potřeba přítomnost vojensky silnějších států (Buzan a kol. 2005: 83). Pokud dojde ke zhroutení státního aparátu, vzniká prostor pro různé domobrany, klany a zločinecké gangy. V některých případech se snaží hovořit jménem státu, ovšem řada z nich se promění v entity sledující vlastní zájmy, na které se začne také odvolávat (Ibid: 66).

Dalším z hlavních bezpečnostních sektorů je politický. Stejně jako ve vojenském sektoru je stěžejním bodem ohrožení suverenity státu, ovšem zde jsou zahrnuty ty nevojenské hrozby. Do politické bezpečnosti spadají také nevojenské

hrozby pro jiné politické celky, než jsou státy a také debaty o systémových referenčních objektech (např. mezinárodní společnosti, lidská práva apod.) U tohoto sektoru bezpečnosti je problematické to, že v podstatě všechny typy hrozeb a následné reakce na ně vznikají v politické sféře a jsou politikou definovány. Druhy bezpečnosti by se daly nazývat kombinovaně, politicko-ekonomická, politicko-společenská atd. Navzdory těmto připomínkám je dle Buzana možné tvrdit, že existují politické hrozby, které směřují na organizační stabilitu státu, a ty zařadíme právě do tohoto sektoru politické bezpečnosti. Standardním terčem politických hrozeb je idea státu (národní identita, ideologie vládnoucích elit) a instituce (Buzan a kol. 2005: 165–166). Vnitřní legitimita může být ohrožována i zvenčí. A stejně tak mohou v politickém sektoru působit hrozby směřující vůči vnějšímu uznání státu (Buzan a kol. 2005: 169). Co se týká hrozeb přicházejících od externích aktérů, Buzan a spol. tvrdí, že jejich cílem není útočit přímo na suverenitu státu, ovšem z logiky sekuritizace se k takovému závěru stejně dojde. Většina hrozeb z externích zdrojů bude vztažena k narušení suverenity a nevměšování do vnitřních záležitostí. Pokud bude chtít nějaký vnější aktér intervenovat do záležitostí jiného státu, musí předložit pádné důvody. Ovšem postižený stát se bude odvolávat na princip suverenity a bude tvrdit, že je ta její ohrožena tím zásahem zvenčí. V této situaci se v podstatě jedná o kontrasekuritizaci (Buzan a kol. 2005: 176–177).

Takové komplikovanější situace mohou nastat, a v té souvislosti je nutné si uvědomit rozdílné postavení silných a slabých států. Silné státy budou podstatně méně zranitelné k politickým hrozbám, nedochází v nich k etnickému štěpení, tj. žádným separatistickým tendencím. Takový stát se cítí dostatečně silný na to, aby vnímal ohrožení od vnějších aktérů a jejich případnou podporu opozičním silám (Buzan a kol. 2005: 178). V případě slabých států, které jsou významnou součástí bezpečnostní analýzy zvoleného bezpečnostního komplexu v druhé části této práce, je typickým jevem existence interních hrozeb. V těchto případech je autorita vlády napadána mnohem výrazněji než v případě států silných (Buzan a kol. 2005: 171).

Hlavním referenčním objektem v tomto bezpečnostním sektoru jsou tedy již zmíněné státy, jelikož představují formu politické organizace, která v současnosti v mezinárodním systému převládá. Další referenční objekty mohou být kvazistáty, kmeny, etnické a národnostní menšiny a klany, a také transnacionální hnutí (např. katolická církev, islám). Sekuritizujícími aktéry jsou politická reprezentace státu, tedy vláda. V případě těch dalších referenčních objektů jsou jimi vůdci dané skupiny, kmene či klanu (Buzan a kol. 2005: 170–171).

Jako shrnutí můžeme říci, že politická bezpečnost je ve většině případů provázána s dalšími bezpečnostními sektory. Buzan uvádí, že dynamika bezpečnosti tohoto sektoru funguje mezi bilaterální a regionální úrovní a bezpečnostní uspořádání, které se zde vytváří, je menšího rozsahu, a dá se to přirovnat velikosti subkomplexu. Ovšem tím, že dochází k propojování s jinými sektory, se i zvětšuje daný komplex. Pokud dojde k velké medializaci regionálních bezpečnostních případů, může dojít až ke globalizaci konfliktu (Buzan a kol. 2005: 187–188).

Nyní představím sektor ekonomický. V něm se můžeme setkat se skutečnými problémy ekonomické bezpečnosti, nebo také s politizací hospodářství či častým případem přelévání bezpečnostních témat z tohoto sektoru do jiných. Diskurz v ekonomickém sektoru je v současné době udáván zejména liberální agendou a snahami o její implementaci v oblasti obchodu, výroby a finančních toků a zaměřuje se především na problémy nestability a nerovnosti (Buzan a kol. 2005: 113–115). Charakteristika liberálního pojetí ekonomické bezpečnosti je taková, že jde o vytvoření stabilních podmínek, v kterých bude probíhat konkurenční boj. Z toho vychází, že tento bezpečnostní diskurz je inspirován napětím mezi zranitelností a výkonností. Ekonomická bezpečnost je výrazně složitějším konceptem nežli například bezpečnost vojenská, především proto, že v ohledu na vztahy přátelství a nepřátelství je hospodářská interdependence méně jednoznačný faktor než vzájemná vojenská závislost (Ibid: 117–118).

V ekonomickém sektoru hrají zásadní úlohu státy, protože představují ústřední referenční objekty. Mezi ně ale také patří mezi mezinárodní režimy, dohody a organizace, i abstraktní objekty, například liberální mezinárodní

ekonomický řád. Aktéry sekuritizace najdeme na všech úrovních, nejúspěšnějšími v dosahování svých cílů jsou zástupci státu, IGOs a firem. Jako funkcionální aktér se zde objevuje firma (Buzan a kol. 2005: 120–122).

Se slovem bezpečnost se v ekonomických vztazích často operuje především ve vztahu k investicím. Právě investiční aktivity se potýkají jak s ekonomickým, tak politickým rizikem. Druhá skupina rizik vychází z kritéria slabého/silného státu, a spojuje ekonomickou bezpečnost s hrozbou vnitrostátních občanských konfliktů. Ekonomickou hrozbou také může být kolektivní bojkot (např. ztráta zisků kvůli hospodářské blokádě) (Buzan a kol. 2005: 123). Určitá ekonomická témata mohou podle Buzana vést ke vzniku existenčních hrozeb, ovšem spočívá to v jejich dopadu na jiné sektory, nikoli přímo na sektor ekonomické bezpečnosti (Ibid: 125).

Ve vztahu k teorii regionálních bezpečnostních komplexů, podívám se nyní na regionální dynamiku v ekonomickém sektoru. Ačkoli se světový systém nachází v době působení síly globální ekonomiky, jsme zároveň svědky výrazné hospodářské regionalizace. Buzan s Wæverem a de Wildem tvrdí, že hosp. regionalismus je reakcí na globalizaci. Regionalizace může mít různé podoby, lišící se mírou společné identity, hloubkou integrace a její institucionalizace. Regiony vytvořené na základě ekonomické spolupráce také představují určitý záchraný mezistupeň jako opatření pro případ, že by došlo k rozpadu liberálního mezinárodního ekonomického řádu (Buzan a kol. 2005: 133).

Mezi ty nové bezpečnostní sektory, o které byla teorie regionálních bezpečnostních komplexů rozšířena, patří společenský (sociální) sektor. Společenská bezpečnost se nachází ve velmi úzkém vztahu s bezpečností politickou. Buzan, Wæver a de Wilde uvádí, že jedním z důvodů, proč je důležité se tímto sektorem zabývat je to, že hranice státu a společnosti se překrývají jen velmi vzácně. To znamená, že představují dva odlišné referenční objekty. Pro společnost je hlavní podstatou identita, kterou sdílí jedinci, jež se vnímají jako členové daného společenství. Sektor společenské bezpečnosti tedy zahrnuje velké autonomní skupiny se společnou identitou, ovšem této definici můžou odpovídat různé jednotky. Někdy to může být národ, v odlišných regionech se jedná o

skupiny vymezené náboženstvím, rasou či etnicitou (Buzan a kol. 2005: 139–140).

Nejběžnějšími tématy ve společenské bezpečnosti jsou migrace, horizontální soupeření a vertikální soupeření. V prvním případě se jedná o to, že například společnost A může být narušována přílivem osob ze společnosti B, což může v konečném důsledku vést až ke změně společnosti A. Druhý případ, tzv. horizontální soupeření, zahrnuje to, když jsou osoby X nuceny měnit svůj způsob života z důvodu silného kulturního a jazykového vlivu sousedního společenství Y. V situaci vertikálního soupeření se jedná o to, že v důsledku určitého integračního procesu nebo naopak vlivem separatistického projektu se lidé přestanou vnímat jako komunitu (Buzan a kol. 2005: 141).

Referenční objekty a zároveň sekuritizující aktéry v tomto sektoru představují kmeny, klany, národy, civilizace, náboženské systémy a rasy. Může se naskytnout i taková situace, kdy se existenčního ohrožení národa dovolávají skupiny, kterým takový problém nehrozí. Jedná se o různá sociální hnutí, např. nacionalistické, kulturní, antiintegrační nebo antiimigrační (Ibid: 144).

Hrozby ve společenském bezpečnostním sektoru se utváří podle toho, jak je konstruována identita daného ohroženého kolektivu. Může být postavena na základě kulturních zvyklostí. V tom případě hrozbu představuje cizí homogenizující kultura. Pokud je identita utvářena společným jazykem, jako problém bude vnímáno např. globální šíření angličtiny jako dominantního jazyka po světě. Hrozbou může být i znovuobjevení rasové a kulturní specifičnosti, pokud se jedná o multikulturní společnost stylu *melting pot*. Bezpečnostní dynamika v sociálním sektoru je nejintenzivnější na globální a také regionální úrovni. Například migrace je silná v podobě intraregionální dynamiky a vztahu sousedních regionů. Vertikální soupeření se intenzivně projevuje v případě projektů politické integrace nebo naopak ve snahách o fragmentaci. Co se týká horizontálního soupeření, to probíhá na všech úrovních (Ibid: 146).

Společenský sektor patří mezi ty, ve kterých hraje prostorová dimenze a geografická blízkost podstatnou úlohu. Ačkoli se nejedná o tradiční oblast bezpečnostní analýzy a tento sektor dostává teprve v posledních letech více

prostoru, jsou zde bezpečnostní témata a bezpečnostní komplexy, které se utváří, geograficky determinovány. Například je mnohem snazší emigrovat do sousední země než na opačný konec světa a také působení kulturních podnětů s rostoucí vzdáleností ztrácí na intenzitě. V oblasti Afrického rohu a Arabského poloostrova, bezpečnostního komplexu, který jsem zvolila pro analýzu ve druhé části této práce, představuje často referenční objekt kmen. Pro něj příčiny společenské nejistoty najdeme buď v chování ostatních kmenů, nebo v jednání státní moci (budování státu a národa). Kmen může být ze strany jiného kmenu ohrožen v podobě migrace osob nebo formou soupeření o politickou moc či o kontrolu a správu daného teritoria. Ohrožení ze strany státu se objevuje obvykle ve vertikální dimenzi. Stát se může pokoušet odvracet členy kmenových komunit od jejich identity a vnucovat jim novou (pomocí kulturních prostředků) nebo pomocí politických a vojenských tlaků se snažit o úplné rozbití kmenového společenství (Buzan a kol. 2005: 147–148).

Ve společenském sektoru dochází obecně většinou ke vzniku malých bezpečnostních komplexů, tzv. mikrokomplexů. Bývají uzavřeny v hranicích jednoho státu nebo několika sousedních států, pokud v daném případě hrají roli přeshraniční identity (Buzan a kol. 2005: 149). Takové případy nalezneme právě v Rohu Afriky, kdy příkladem mohou být lidé hlásící se k somálské etnické identitě, ovšem jsou rozprostřeni v několika státech, což hraje významnou roli v místní regionální bezpečnostní dynamice.

Poslední bezpečnostní sektor, kterým se Buzan a další zabývají je sektor environmentální. Řadí se mezi ty netradiční, o které byla klasická teorie rozšířena a environmentální témata jsou sekuritizována poměrně krátce. Někteří vědci se dívají na environmentální bezpečnost skrze vojensko-politickou optiku, jiní ji zase zařazují do kategorie socioekonomických problémů. V environmentálním sektoru bezpečnosti existují současně dvě agendy, vědecká a politická. Vzájemně se ovlivňují a částečně i překrývají. Vědci a výzkumné ústavy předkládají environmentální témata, která představují problém. Oproti tomu politická agenda představuje rozhodovací procesy a politické strategie k řešení těchto problémů. Z hlediska politické agendy příliš nezáleží na reálnosti hrozeb, ale na tom zda jsou

opravdu tak naléhavé, že vytváří politické téma. Politici provádějí sekuritizační pohyb hlavně v reakci na okamžitou environmentální hrozbu. Problém v environmentálním sektoru představuje to, že zde existují tendence k nadsazování významu konkrétních hodnot, které se mají chránit. A to vede k tomu, že většinou sekuritizace problému nezačne v souvislosti s reálně vzniklou katastrofou, ale předpovědí, že k ní dojde (Buzan a kol. 2005: 87–90).

Nejvýznamnějšími sekuritizujícími aktéry tedy zde představují epistemická společenství, sociální hnutí, vládní resorty (ministerstvo životního prostředí) a mezinárodní hnutí (Ibid: 87). Referenčním objektem je životní prostředí, ale také jím může být současná civilizační úroveň, o které se v souvislosti s environmentálními hrozbami často mluví. Konkrétně to znamená obavy, že pokud se naplní nějaká environmentální hrozba, lidstvo se dostane do hrozných životních podmínek, tj. na dřívější, nižší civilizační úroveň (Buzan a kol. 2005: 92). V environmentálním sektoru se také objevuje mnoho funkcionálních aktérů, ekonomických (nadmárodní korporace, státní podniky, zemědělský průmysl atd.) či politických (vlády, vládní agentury, mezivládní organizace) (Ibid: 96).

Mezi environmentální bezpečnostní témata patří například narušení ekosystémů (změna klimatu, úbytek biodiverzity atd.), energetické problémy, kam spadá (vy)čerpání přírodních zdrojů a s tím související formy znečištění, a také nerovná distribuce těchto zdrojů. O těchto tématech můžeme říci, že se týkají čistě životního prostředí. Pak tu existují takové, které se týkají dalších sektorů, ale nahlíží se na ně skrze environmentální optiku. Například populační problémy, kam řadíme nárůst obyvatelstva, špatné zdravotní podmínky či politicky a sociálně nekontrolovatelnou migraci osob. S tím souvisejí také potravinové problémy jako součást environmentální bezpečnosti. Také ekonomické problémy mohou být provázány s environmentálními tématy. Buzan upozorňuje na obousměrné ovlivňování problémů, tj. že například občanské spory se mohou týkat na jedné straně poškození životního prostředí jako důsledků válečných konfliktů a na druhé straně násilných činů, které vyplývají právě z degradace životního prostředí (Buzan a kol. 2005: 91).

Také je možné rozlišovat dva druhy důsledků environmentálních rizik. Jedněmi jsou náhlé pohromy, druhou kategorií tvoří pohromy pomalé, plíživé, které ovšem vedou k trvalému zhoršování životních podmínek (Buzan a kol. 2005: 101).

Buzan a Wæver tvrdí, že většina environmentálních problémů je utvářena zeměpisnými podmínkami a jsou často lokálního (např. znečištění jezera nebo půdy) či regionálního charakteru (znečištění ovzduší, které se šíří přes hranice států – ale ne globálně). Jen velmi málo případů environmentálních témat, která jsou sekuritizována, je globální nebo transregionální (ztenčování ozónové vrstvy, globální oteplování) (Buzan, Wæver 2003: 465). Témata, která se zdají být globální, co se týče jejich rozsahu, ovšem nejsou globální v ohledu na jejich dopad, to znamená, že každý region či stát na světě je tím přímo existenčně zasažen (Buzan a kol. 2005: 105). Ve vztahu k teorii regionálních bezpečnostních komplexů je důležité upozornit na složitost utváření regionálních komplexů v environmentálním sektoru. Problémy nastávají totiž v tom, že se často příčiny a důsledky env. témat týkají odlišných regionů a jiných skupin aktérů (Ibid: 111).

Jako shrnutí podstatného můžeme říci, že skrze environmentální sektor můžeme objevit a zkoumat příčiny existenčních hrozeb, které se naplno projeví v ostatních sektorech (Buzan a kol. 2005: 102). Protože je sektor environmentální bezpečnosti poměrně novou oblastí výzkumu, pojmenování různých bezpečnostních témat doprovází mnoho sporů a kontroverzí. Také jsou bezpečnostní témata týkající se životního prostředí zranitelnější vůči protisekuritizačním krokům, nežli témata například vojenské bezpečnosti. Co se týče bezpečnostní dynamiky, ačkoli se může zdát globální systémová rovina jako neaktivnější, kvůli vědeckému společenství, které sekuritizuje témata, nakonec výstupy environmentální bezpečnosti stejně závisí na lokální úrovni, na tom, zda místní tato témata přijmou. Ačkoli snahy o sekuritizaci probíhají nejvíce na globální úrovni, úspěšné sekuritizace nalezneme především na té místní úrovni (Ibid: 110–111).

3 Bezpečnostní analýza – Regionální bezpečnostní komplex Africký roh a Arabský poloostrov

Pro případovou studii využití teorie regionálních bezpečnostních komplexů k bezpečnostní analýze jsem se rozhodla pro oblast Afrického rohu a Arabského poloostrova. Vycházím z předpokladu, že tento RBK je tvořen dvěma subkomplexy. Je možné se na ně dívat také jako na samostatné bezpečnostní komplexy, jak to například udělali právě Buzan a Wæver se ve své knize *Regions and Powers* z roku 2003, kde se zabývali Rhem Afriky a zařadili ho do kategorie tzv. pre-komplexů (během studené války) a následně proto-komplexů (po konci studené války) (Buzan, Wæver 2003: 64). Africký subkomplex by mohl být součástí většího bezpečnostního komplexu např. Východní Afriky, nebo celého kontinentu Afriky. Stejně tak Arabský poloostrov může být brán jako subkomplex v rámci bezpečnostního komplexu Blízký východ. V této práci dochází ke spojení těchto dvou oblastí a ke zkoumání regionálního bezpečnostního komplexu Africký roh a Arabský poloostrov. Od doby vydání knihy Buzana a Wævera (2003) uběhlo více než deset let, během kterých zažil bezpečnostní komplex Africký roh a Arabský poloostrov mnoho významných událostí, které přispěly k vývoji regionálních vztahů. Těmito skutečnostmi se budu zabývat v následující části diplomové práce, ve které budu provádět bezpečnostní analýzu daného regionálního bezpečnostního komplexu.

Afrika a Blízký východ jsou historicky provázané díky obchodu a také náboženství. Oběma je společná rovněž zkušenost s dekolonizací, což mělo za následek, že mnoho států v těchto oblastech řadíme mezi státy slabé a rozpadající se (Buzan, Wæver 2003: 185). Právě tato skutečnost je velmi výrazným prvkem v daném bezpečnostním komplexu Africký roh a Arabský poloostrov a budu ji v následující analýze věnovat pozornost. Najdeme zde širší spektrum typů států. Například podle hodnocení Indexu zhroucených států (*failed states index* – FSI) je Jemen šestým nejslabším státem, ale Katar naopak najdeme na místě 143., což je umístění pouze o 11 míst horší nežli Česká republika⁵. Vliv na slabou státnost zemí v RBK Africký roh a Arabský poloostrov mají nestátní aktéři v podobě

⁵ *The Failed States Index Rankings*, The Fund for Peace: <http://ffp.statesindex.org/rankings> (20. 3. 2014).

kmenových společenství, klanů a dalších uskupení sdílejících společnou identitu. Existence kmenových a klanových společenských struktur se v daném RBK výrazně podílí na regionální bezpečnostní dynamice. Této charakteristice komplexu se budu věnovat v kapitolách pro subkomplex Africký roh (konkrétní případ Somálska a Etiopie) a subkomplex Arabský poloostrov (případy zejména Saúdské Arábie, Jemenu).

Při bezpečnostní analýze zvoleného regionálního komplexu budu postupovat tak, že nejprve představím postupně oba subkomplexy, ze kterých se skládá, tj. Africký roh a Arabský poloostrov. Popíšu jejich geografické vymezení, a v rámci charakteristik jednotlivých států se zaměřím na informace a data, která jsou stěžejní pro bezpečnostní analýzu samotného subkomplexu i pozdější analýzu bezpečnostních vztahů v rámci celého RBK. To zahrnuje demografické údaje pro výše zmíněné téma kmenových a klanových společností, s tím souvisí také údaje o vnitrostátních a mezistátních konfliktech. Tyto informace použiji i pro kapitolu o migraci (její příčiny a dopad na regionální bezpečnost). Pro následnou analýzu ekonomické bezpečnosti představím u jednotlivých zemí údaje k ekonomickému sektoru se zaměřením na oblast obchodu se zvířaty (jakou roli hraje pro státní ekonomiku) a jeho fungování na regionální úrovni a také na údaje o přístavech a dalších formách ekonomické spolupráce (zahraniční investice).

Následně se v kapitole číslo 3. 3. budu věnovat bezpečnostní analýze jednotlivých sektorů a konkrétním tématům, zejména v sektoru vojensko-bezpečnostním a ekonomickém sektoru. Jedná se o témata: regionální ekonomické vztahy (ekonomický význam přístavů, obchod se zvířaty, investice ze zemí Arabského poloostrova a Zálivu do států Afrického rohu) a vojensko-politické bezpečnostní dynamiky (pirátství u pobřeží Afrického rohu a v Adenském zálivu, působení teroristických organizací (AlKáida, Aš-Šabáb), (ne)legální migrace obyvatelstva).

3.1 Subkomplex Africký roh

Roh Afriky představuje první část regionálního bezpečnostního komplexu, který m se v této práci zabý vám. Nachází se v oblasti Východní Afriky, na

Somálském poloostrově (viz příloha č. 1). Mezi ním a druhým subkomplexem (Arabský poloostrov) se nachází Adenský záliv. Ten hraje důležitou roli v regionálních bezpečnostních vztazích a v oblasti ekonomické spolupráce.

Oblast Afrického rohu je v této práci vymezena na zeměmi Džibuti, Eritreou, Somálskem a Etiopií⁶. Podle některých autorů a zdrojů je možné do Rohu Afriky zahrnout také například Keňu, Súdán, jižní Súdán a Ugandu. V případě této práce ale tyto země do celkového vymezení regionálního bezpečnostního komplexu nezahrnuji, jelikož se v této práci zabývám vztahy a bezpečnostní dynamikou Rohu Afriky s Arabským poloostrovem, a tyto další země jsou k oblasti Arabského poloostrova více vzdálené a vztahy mezi nimi jsou méně intenzivní.

V následujících kapitolách představím informace o jednotlivých zemích, zahrnutých do regionu Africký roh. Bude se jednat o údaje důležité pro pozdější analýzu celého RBK, jimiž jsou demografické údaje, informace o vnitrostátních konfliktech, které mají dopady na regionální bezpečnost, například pro problematiku migrace. Dále se jedná o existenci mezistátních sporů, zejména územní spory, vliv externích (mezinárodních) aktérů na dění v zemi, postavení země v rámci regionu a ekonomický vývoj země. Tyto informace jsou doplněny údaji k historickému vývoji země, které jsou vhodné pro lepší pochopení kontextu.

Následně charakteristiku oblasti zakončím kapitolou věnovanou existenci slabých a rozpadajících států, přičemž poukážu na vliv existence kmenových a klanových společností právě na slabou státnost zdejších zemí. Špatné fungování států zapříčiněné existencí klanové společnosti je charakteristika společná i pro země Arabského poloostrova, to znamená pro celý RBK, proto se jí v tomto textu věnuji.

⁶ *Horn of Africa*, Encyclopedia Britannica: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/8135/Horn-of-Africa> (18. 3. 2014).

3.1.1 Džibuti

Tento stát, který nezávisle existuje od roku 1977, má velmi výhodnou strategickou polohu, z čehož těží především v ekonomickém sektoru. Nachází se u úžiny Báb al-Mandab, která se nachází při vjezdu do Rudého moře na konci Adenského zálivu. Z tohoto důvodu se Džibuti a jeho přístav ve stejnojmenném hlavním městě zaměřuje především na oblast služeb, které zahrnují služby lodní přepravy pro celý region a také slouží jako mezinárodní lodní překladištní a tankovací centrum. Tato země je nucena těžit především z této výhody, protože jinak se jedná o zemi chudou, s málo vyvinutým zemědělstvím a průmyslem, zejména kvůli těžkým klimatickým podmínkám, nedostatečně kvalifikovanou pracovní silou a omezenými přírodními zdroji (Countrywatch review Djibouti 2013: 1).

Obyvatelstvo Džibuti je tvořeno z 60 % členy kmene Issa (etničtí Somálci), dalších 35 % představují Afarové a zbylých 5 % tvoří Arabové, Etiopané, Francouzi a Italové⁷. Charakteristickým znakem pro oblast Afrického rohu je multietnické složení obyvatel států. Je to důležitý prvek, který se silně podepisuje na vnitřní stabilitě státu. Právě etnický předěl mezi členy kmenu Issa a mezi Afary dominuje sociálnímu a politickému prostředí v Džibutsku. Je to příčinou politického nepřátelství. V průběhu posledních dvaceti let proběhly snahy o rozdělení politické moci mezi těmito dvěma skupinami, tak aby to vedlo k utlumení konfliktu. V letech 1991 až 1994 probíhal konflikt mezi těmito dvěma skupinami, který skončil dohodou s vládou. Finální mírová dohoda byla ale uzavřena až v roce 2001. Ovšem stále přetrvává v politické sféře dominance kmene Issa (Brass 2007: 5–6). Spory také vznikají mezi Džibuťany s arabský m původem a těmi s africký m. Arabská populace má neúměrně velkou moc a roli v komerčním sektoru v porovnání s jejím procentuálním podílem na skladbě obyvatelstva. Ačkoli tyto dvě skupiny spojuje islámská víra, arabští Džibuťané jsou díky svému původu zvýhodněni a ovládají obchodní styky s okolním arabským světem (Countrywatch review Djibouti 2013: 113).

⁷ *Džibutsko*, Ministerstvo zahraničních věcí ČR: http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/afrika/dzibuti/index.html (3. 4. 2014).

Na Džibutskou republiku můžeme nahlédnout také skrze hodnocení podle některých známých indexů, například *Failed states index* (FSI)⁸ nebo *Human development index* (HDI)⁹. Hodnocení Indexu zhroucených států řadí státy způsobem, že první místo znamená nejhorší umístění. Ve vyhodnocení z roku 2013 se nachází Džibuti na 50. místě (ze 178 států), čímž se řadí mezi 50 nejhorších států z perspektivy tohoto indexu¹⁰. Druhý zmíněný ukazatel, tzv. Index lidského rozvoje řadí státy sestupným způsobem, to znamená, že nejvyšší umístění znamená nejlepší výsledek. V tomto žebříčku se Džibuti dostalo v poslední výroční zprávě až na 164. pozici ze 186 států, což ho taktéž řadí mezi země s nejhorší mírou lidského rozvoje¹¹.

Co se týká regionálních vztahů a bezpečnostní dynamiky, geografická poloha Džibuti je strategicky velmi důležitá. Kvůli konfliktu mezi Etiopií a Eritreou zaujalo Džibutsko pozici alternativního přístaviště pro Etiopii, z čehož velmi těží. Také v rámci vnitřního konfliktu v sousedním Somálsku sehrálo Džibuti významnou roli, především jako mediátora konfliktu a hostitele mírových jednání v roce 2000. V této události hají také svoje vlastní zájmy, jelikož velká část džibutské populace je tvořena právě obyvateli somálského etnika (Countrywatch review Djibouti 2013: 113–114). Regionální (ne)stabilita je tedy klíčovým tématem pro zemi. Konflikty v okolních státech mají vliv i přes hranice, které jsou špatně chráněné a tudíž velmi propustné. Dochází tedy především k příchodu velkého množství uprchlíků, které stěžují místní vnitropolitické a společenské klima. Proto se Džibuti snaží hrát aktivní roli v mírových procesech a podílet se na uklidňování konfliktních situací v regionu (Ibid: 11).

⁸ Tzv. *failed states index* je koncept organizace Fund for Peace. Ta vyhodnocuje pomocí 12 indikátorů zranitelnost a stabilitu států a každoročně vydává žebříček hodnocení ve spolupráci s časopisem Foreign Policy.

⁹ Tzv. *Human development index* je nástroj, který byl vyvinut OSN, záúčelem měření úrovně sociálního a ekonomického rozvoje států *Human development Index*, Investopedia: <http://www.investopedia.com/terms/h/human-development-index-hdi.asp> (22. 3. 2014).

¹⁰ *The Failed States Index 2013*, The Fund for Peace: <http://ffp.statesindex.org/rankings-2013-sortable> (23. 3. 2014).

¹¹ *Human Development Report 2013*, UNDP: http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/14/hdr2013_en_complete.pdf (23. 3. 2014).

Ovšem samotné Džibuti se také dostalo do sporů se sousedními zeměmi, především s Eritreou. V roce 2008 došlo ke střetům kvůli hranicím mezi oběma zeměmi v oblasti Ras Doumeira (mapa viz příloha č.2). Ačkoli Eritrea popřela, že by provedla jakýkoli útok, Spojené státy i Rada bezpečnosti OSN se postavily na stranu Džibuti. (Ibid: 15). Džibuti v posledních letech spolupracuje se Somálskem v rámci peace-keepingové mise Africké unie AMISOM. Od roku 2011 vyslala několik vojenských jednotek do sousední země, které je ohrožováno militantní islamistickou skupinou Aš-Šabáb, jež v roce 2012 veřejně prohlásila připojení k teroristické organizaci Al-Káida¹². Vztahy s Etiopií se soustředily především na repatriaci několika tisíců uprchlíků, kteří v Džibuti přebývali několik let, na obchodní cesty a přístup Etiopie k přístavům na pobřeží Džibutska (Countrywatch review Djibouti 2013: 54).

Také pro země mimo region představuje Džibuti strategické místo, především pro Spojené státy, které zde v rámci svého boje proti terorismu vybudovali vojenské základny. Džibutský prezident v roce 2002 ale upozornil, že z těchto zařízení nebudou prováděny útoky na jiné země v regionu a vojenské akce proti Iráku ze strany Spojených států (Ibid: 12). V roce 2007 ovšem USA provedly vzdušné útoky do Somálska. Podle prohlášení amerických autorit mířily střely na podezřelé teroristy z Al-Káidy, kteří v Somálsku operují, a místní vláda tuto akci podpořila. Džibuti ovšem toto jednání odsoudilo a prohlásilo, že to nenapomáhá regionálnímu míru a stabilitě (Ibid: 14). Přítomnost amerických vojáků by mohla představovat cíl pro anti-americké a anti-západní teroristické organizace. Riziko útoků v Džibuti zvyšuje právě údajná přítomnost buněk teroristických organizací ve vedlejších Somálsku a i v Jemenu, a také slabě chráněné a snadno průchozí státní hranice. I přesto ale zůstává Džibuti partnerem Západu ve snahách boje proti terorismu, hrozícímu především ze Somálska v podobě akcí Aš-Šabábu (Ibid: 58–59).

Pro země Afrického rohu je důležitý sektor obchodu se zvířaty. Pro Džibuti tento sektor představuje pouze 3–5 % HDP, ovšem je to stěžejní způsob obživy pro místní obyvatelstvo. Až polovina lidí se živí pastevectvím, přičemž

¹² *Who are Somalia's al-Shabab?*, BBC: <http://www.bbc.com/news/world-africa-15336689> (23.3 2014).

z obyvatel venkova to je 90 %. Džibutská vláda sektoru obchodu se zvířaty původně nevěnovala příliš pozornosti v rámci rozdělování vládního rozpočtu, ovšem opakovaná období extrémního sucha, která vedla k zrychlení urbanizace, a to zatížilo schopnosti vlády zajistit všechny městské služby. Proto vláda obrátila svůj zájem na rozvoj venkova. Ke změně postoje vlády k tomuto sektoru obchodu se zvířaty také přispěla možnost znovuotevření Saúdskoarabského trhu pro import zvířat z Afrického rohu (Brass 2007: 1). Džibuti sice nemá export zvířat významný procentuálně, ovšem obchoduje s lukrativními trhy z Blízkého východu, především ze Saúdské Arábie, protože je schopné dodat kvalitní zdravá zvířata. Je to díky nově postaveným zařízením, která zajišťují veterinární kontroly zvířat. Arabské země totiž velmi zpřísnily podmínky importu zvířat, což způsobuje pro země Rohu Afriky komplikace (Ibid: 25).

Důležitou charakteristikou pro tuto zemi, i pro celý region Afrického rohu, je časté zasažení země obdobím sucha, které má obrovské následky na životy obyvatel ale i na místní ekonomiku, a tato přírodní katastrofa vede k nedostatku potravin, hladomoru a šíření nemocí. Z ekonomického hlediska období sucha ohrožuje pastevece a zemědělce, kteří se živí prodejem zvířat a jejich produktů či produktů zemědělské výroby. Evropská komise pro humanitární pomoc a ochranu obyvatelstva ve své zprávě upozorňuje, že od roku 2005 se v Džibuti zmenšují zdroje a zásoby vody, což vede také ke snížení možností pro pastevece dobytka. Právě tato komise Evropské unie poskytuje humanitární pomoc postiženým oblastem, zaměřuje se výrazně na pomoc pastevcům a zemědělcům. V důsledku krize v roce 2011 došlo k také k migraci velkého počtu obyvatelstva především ze zemědělských oblastí, a přibližně 200 tisíc lidí žije nyní ve slumech kolem hlavního města. K problému sucha navíc Džibuti představuje útočiště pro uprchlíky ze Somálska, kteří svou zemi opouští z důvodu nebezpečné a nestabilní situace. Také skrze Džibutsko prochází až 80 % lidí, kteří emigrují za lepšími podmínkami na Arabský poloostrov¹³.

¹³ *Echo Factsheet: Djibouti*,
http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/djibouti_en.pdf (23. 3. 2014).

O Džibuti můžeme říci, že ačkoli čelí problémům a hrozbám v různých oblastech (od vojenské až po environmentální), daří se mu využívat svojí strategické polohy ke spolupráci především se zeměmi mimo jeho region, z čehož velmi těží a zlepšuje svoji situaci a získává tím výhody oproti svým regionálním sousedům.

3.1.2 Eritrea

Vedle Džibuti je druhým nejmenším státem v oblasti Afrického rohu Eritrea. Tato země byla v letech 1880–1941 italskou kolonií, následně spadala pod britskou vojenskou správu (1941–1952) a následně skrze rezoluci OSN byla Eritrea spojena do federace s Etiopií, se kterou ji pojily dlouhodobé úzké historické vztahy. Eritrea ovšem požadovala samostatnost a vytvořila hnutí odporu proti etiopské správě. Nejzásadnější byla Eritrejská osvobozenecká fronta a později Eritrejská lidová osvobozenecká fronta, které dohromady disponovaly až 20 tisíci vojáky. Dlouholetý boj o nezávislost vyvrcholil v roce 1991 pádem komunistického režimu v Etiopii. V Eritrei proběhlo úspěšně referendum o nezávislosti a již v roce 1993 se oblast oddělila od Etiopie a vytvořila samostatný stát, který si rychle získal mezinárodní uznání (Mojdl 2005: 84–87).

Počáteční dobré vztahy mezi zeměmi vydržely jen několik let, a v roce 1998 vypukla válka o hranice, která skončila až v roce 2000 s pomocí zásahu OSN, která do oblasti vyslala peace-keepingovou misi. Speciální komise (*The Eritrea-Ethiopia Boundary Commission*) v roce 2007 vymezila hranice mezi státy. Vztahy mezi zeměmi zůstávají dále spíše chladné a napjaté. Eritrea byla několikrát obviněna Radou bezpečnosti OSN z toho, že dodává zbraně ozbrojeným skupinám v ostatních zemích v regionu (militantní skupiny v Somálsku), a byla z toho důvodu vystavena několika vojenským a ekonomickým sankcím¹⁴. Konflikt s Etiopií uvrhl Eritreu do určité regionální izolace. Protože Mezivládní orgán pro rozvoj¹⁵ (*Intergovernmental authority for development*, dále jen IGAD)

¹⁴ *Eritrea*, The World Factbook CIA: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/er.html> (23. 3. 2014).

¹⁵ IGAD (*Intergovernmental Authority on Development*), v překladu Mezivládní orgán pro rozvoj, je regionální organizace východoafrických států, jejímž hlavním posláním je hospodářský a sociální rozvoj a

podpořil intervenci Etiopie do Somálska, vystoupila Eritrea z tohoto regionální uskupení. V roce 2011 si zažádala o znovupřijetí do této organizace, v rámci snah o prolomení své izolace a zlepšení svého postavení v rámci regionálního dění¹⁶.

Také se sousedícím Džibutskem má Eritrea vztahy napjaté. Docházelo mezi nimi v posledních 15 letech k neshodám souvisejícím většinou s pohraničím, v červnu roku 2008 vypukly boje na hranicích mezi zeměmi a v listopadu Džibuti přerušilo diplomatické vztahy s Eritreou. V současnosti země pracují na vybudování přátelské kooperativní vztahu, ovšem stále zde panuje ze strany Džibutska nedůvěra¹⁷. Také s Jemenem se dostala Eritrea do krátkého, avšak násilného konfliktu v roce 1995 kvůli Hanišským ostrovům v Rudém moři, které si nárokovaly obě země, ovšem nakonec bylo souostroví přiznáno Jemenu (viz kapitola 3.2.2. Jemen).

Eritrea je země s rozmanitým etnickým složením, nejvýraznější skupiny jsou Tigrajové (50 %) a Tigrejci (30 %), kteří tvoří většinu populace (Mojdl 2005: 88). Existuje velký počet emigrantů, až jeden milión, kteří směřují do uprchlických táborů v okolních zemích anebo za prací, zejména do Zálivu¹⁸.

Stejně jako u mnoho afrických zemí, i zde se většina obyvatelstva živí zemědělstvím, přičemž ale tento ekonomický sektor tvoří jen 12,4 % HDP země. Před 58% HDP tvoří sektor služeb, a také průmysl se podílí 29 % (údaje z roku 2012)¹⁹. Sektor zemědělství je postihován chronickými obdobími sucha, které mají katastrofální dopady. V současnosti se nevyzpytatelné počasí projevuje v zemi i opačným způsobem, konkrétně nárazovými dešti a bouřkami²⁰. Důležité je pro zemi pastevectví. Eritrejci chovají především ovce, dobytek, kozy a

ekonomická regionální spolupráce. IGADu, založenému v roce 1996, předcházela IGADD (*Intergovernmental Authority on Drought and Development*), který vznikl o deset let dříve v reakci na období sucha a jeho následků. IGAD sídlí v Džibuti a má sedm členů: Džibuti, Eritrea, Etiopie, Keňa, Somálsko, Súdán, Uganda. *Igad*, Czefrica.com: <http://www.czefrica.com/cs/regionalni-organizace/62-mezivladni-organ-pro-rozvoj-igad.html> (24. 3. 2014).

¹⁶ *Eritrea's regional relations*, International policy digest: <http://www.internationalpolicydigest.org/2012/08/17/eritreas-regional-relations/> (23. 3. 2014).

¹⁷ *Ibid*

¹⁸ *Eritrea*, Ministerstvo zahraničních věcí ČR: http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/afrika/eritrea/index.html (14. 4. 2014).

¹⁹ *Eritrea Economy profile 2013*, Indexmundi: http://www.indexmundi.com/eritrea/economy_profile.html (10. 4. 2014).

²⁰ *Eritrea: Hail storm dumps metre of ice on capital*, BBC: <http://www.bbc.com/news/blogs-news-from-elsewhere-26576613> (24. 3. 2014).

velbloudy²¹. Ovšem export zvířat do sousedních zemí či arabských států je v současnosti velmi narušen. Ještě v roce 2009 představovala zvířata 16,2 % celkového exportu ale ve statistikách z roku 2012 již v exportních položkách ani není tato komodita uvedena²².

Co se týče vnitropolitické situaci, dle mnoha organizací pro ochranu lidských práv a dalších institucí trpí obyvatelé Eritrei politickými represemi a omezováním lidských práv, což žene zdejší lidi k útěku do zahraničí. V poslední době také dochází k nárůstu emigrace mladých mužů, kteří prchají před povinnou vojenskou službou, která je povinná pro všechny muže a časově nevymezená, tudíž může trvat v zásadě i několik desítek let. Jednání s vojáky bývá přirovnávána k otroctví z důvodů omezování lidských práv a svobod a také z důvodu častého fyzického teroru a mučení²³.

Z výše popsaných údajů můžeme Eritreu charakterizovat jako aktéra se silným destabilizačním vlivem na region Afrického rohu a celou Východní Afriku. Ačkoli je to v současnosti země s potenciálem pro hospodářský růst a rozvoj kooperace se zeměmi s celého světa, její chování ve vlastním regionu a napjaté až nepřátelské vztahy se sousedními státy ji v tom velmi limitují.

3.1.3 Etiopie

Největší a nejlidnatější země v oblasti Afrického rohu je Etiopie. Na rozdíl od jiných afrických zemí, historicky sužovaných koloniální nadvládou, kromě pěti let italské okupace (1935–41) nebyla Etiopie dlouhodobě pod kontrolou koloniálních mocností (Mojdl 2005: 58). V letech 1930 až 1974 vládl zemi císař Haile Selassie, který byl následně svržen a funkci prozatímní hlavy státu převzal tzv. Derg neboli Prozatímní vojenská správní rada. Do jejího čela se dostal Mengstu Haile Mariam. V následujících letech probíhala socializace Etiopie skrze politické reformy a změny (Mojdl 2005: 72–73). Politický vývoj země byl

²¹ *Eritrea*, Encyclopedia Britannica: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/191577/Eritrea/37654/Religion#toc37657> (23. 3. 2014).

²² *Trade performance: Exports of Eritrea*, International Trade Centre: http://legacy.intracen.org/appli1/TradeCom/TP_EP_CI.aspx?RP=232&YR=2009 (14.4.2014).

²³ *Lampedusa disaster: Why men flee Eritrea*, BBC: <http://www.bbc.com/news/world-europe-24413144> (25. 3. 2014).

silně ovlivňován velkým suchem, neúrodou a následným kolapsem ekonomiky. Tyto skutečnosti vedly k nespokojenosti obyvatel, což vedlo k rostoucímu vlivu odbojových a separatistických organizací, zejména na severu (Ibid: 76–77) Ke konci 80. let došlo k ochlazení etiopsko-sovětských vztahů (z důvodu vnitropolitické krize v Sovětském svazu) a snížení vojenské pomoci ohrožovalo existenci diktátorského režimu. Došlo k posílení odboje. V květnu 1991 došlo ke svržení komunistického režimu, utvoření prozatímní vlády, která fungovala až do roku 1995, kdy byla vytvořena federální vláda v čele s premiérem Melesem Zenawím (Mojdl 2005: 78–81). Po jeho smrti v roce 2012 nastoupil na tento post Hailemariam Desalegn²⁴.

Důležitou kapitolou v etiopských dějinách a také pro celý region představuje boj Eritrei o nezávislost (viz kapitola 3.1.2 Eritrea). Poté, co Britové ve 40. letech okupovali Eritreu, byla z rozhodnutí OSN začleněna do federace s Etiopií v roce 1952. Mnohaletý boj Eritrei o nezávislost vyvrcholil referendem v roce 1991 a o dva roky později se stala Eritrea nezávislou. Tímto krokem ovšem konflikt mezi Etiopií a Eritreou neskončil. V roce 1998 se neshody kolem hranic mezi oběma zeměmi rozhořely v ozbrojené střety. Dočasné příměří nepomohlo a mezi zeměmi docházelo k bojům i v roce 1999 a 2000. Konflikt dovedl země k ekonomickému úpadku. Kvůli dlouhotrvajícím bojům jim také nemohla být distribuována mezinárodní pomoc. Až v červnu roku 2001 boje ustaly a byla zahájena normalizace vztahů (Mojdl 2005: 81–82). Ty ale stále zůstávají napjaté. Nepřátelství se projevilo i na úrovni regionální spolupráce v rámci organizace IGAD. V roce 2007 Eritrea vystoupila z této organizace, protože IGAD podpořila etiopskou intervenci v Somálsku. V roce 2011 Etiopie otevřeně prohlásila, že podpoří eritrejské rebelské skupiny ve snahách o sesazení jejich prezidenta Afewerkiho. Etiopie vnímá Eritreu jako destabilizační faktor v regionu Východní Afriky²⁵. Za jediné klidnější období ve vztazích mezi Etiopií a Eritreou se dá považovat doba mezi lety 1993 až 1997. Zbylé roky posledních dvaceti let jsou vyplněny konflikty a spory, politickými i vojenskými.

²⁴ *Ethiopia*, The World Factbook CIA: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/et.html> (29.3 2014).

²⁵ *Eritrea profile timeline*, BBC: <http://www.bbc.com/news/world-africa-13349395> (29. 3. 2014).

Nevraživost mezi zeměmi přetrvává také díky nacionalistickým náladám a rétorikám, které panují. V Etiopii je na vzestupu etnický nacionalismus, kterýmá nachází podporu především ze zahraničí (oromská a somálská diaspora). Také v Eritree je běžná nacionalistická rétorika v ohledu na vztah s Etiopií. Navíc zapojení obou zemí v sousedním Somálsku ukazuje na propojenost stability vnitřní politické scény obou zemí a stability celého regionu (Záhořík 2012a: 226–227).

Právě konfliktní vztah se Somálskem má vedle dlouhodobých sporů s Eritreou velký vliv na regionální bezpečnostní dynamiku. Důležitá byla zejména tzv. Ogadenská válka (1977–78), kdy do Etiopského regionu Ogaden vniklo somálské vojsko (viz kapitola 3.1.4. Somálsko), které si oblast, kde žijí etničtí Somálci, dlouhodobě nárokuje.

V rámci občanské války, která probíhala v Somálsku od devadesátých let, podporovala Etiopie přechodnou vládu. S cílem zastavit Svaz islámských soudů se Etiopie zapojila do konfliktu a v roce 2006 obsadila hlavní město Somálska Mogadišo. (Záhořík 2012a: 201). Jedním z neoficiálních důvodů pro vstup Etiopie do Somálska bylo potlačení opozice, včetně té islámské. Etiopie se totiž obávala růstu islámského radikalismu v zemi. Existovala podezření na spolupráci mezi etiopskou opoziční Ogadenskou národní osvobozenou frontou a somálským Svazem islámských soudů, ale k odhalení přímého spojenectví a spolupráce nedošlo (Ibid: 204). V roce 2009 Etiopie svoje jednotky ze země stáhla, ale nechala je v příhraničí s možností případného opětovného vstoupení na somálskou půdu²⁶. V únoru letošního roku (2014) k tomu došlo a etiopské jednotky se oficiálně přidaly k jednotkám AMISOM se základnou ve městě Baidoa²⁷.

V porovnání s ostatními státy v regionu, patří Etiopie k těm rozvinutějším a stabilnějším. Ovšem z globálního hlediska se stejně řadí k nejslabším a nejchudším zemím světa, podle hodnocení FDI za rok 2013 je Etiopie na 19.

²⁶ *Ethiopian troops quit Somali city, but no full withdrawal planned* <http://www.reuters.com/article/2013/07/22/us-ethiopia-somalia-idUSBRE96L0HX20130722> (30. 3. 2014)

²⁷ *Ethiopia joins Somalia's African Union*, BBC: <http://www.bbc.com/news/world-africa-25849750> (30. 3. 2014).

místě, přičemž od roku 2005, kdy se toto hodnocení provádí, byla její nejlepší pozice 30. místo, průměrně kolísá mezi 20. a 16. pozicí²⁸. Také podle indexu lidského rozvoje patří Etiopie mezi ty nejhorší, na 173. pozici²⁹.

Obyvatelstvo se dělí do mnoha etnických skupin, největší z nich jsou Oromové (40 %), Amharové (30 %), Tigrajové (10 %). Další jsou například Somálci a Afarové. Nejdůležitějšími náboženstvími jsou sunnitský islám (45 %) a etiopská ortodoxní církev (40 %) (Mojdl 2005: 112). V roce 1994 přišla radikální reforma politické struktury země a na základě nové ústavy vznikla federace etnických skupin a etnický pluralismus byl zaveden jako organizační princip (tzv. etnický federalismus). Občanství, politika a identita je v zemi určována na etnických základech (Adejumobi 2007: 135). Etiopská federativní republika se tedy skládá z devíti regionálních států a dvou samosprávných městských oblastí, uspořádaných podle etnického hlediska. Regionální státy podle ústavy mají i právo na vystoupení z federace, bude-li to chtít skrze referendum většina obyvatel (Mojdl 2005: 121). Akcent na etnicitu a etnický původ, resp. odlišnost představuje v současnosti v Etiopii problém. Brání nalezení národního konsensu, ke kterému měla původně ústava napomoci. Výsledkem ústavy, která klade důraz na sebeurčení národů, je vláda nelegitimní minority multietnické většině, která nemá přístup ke zdrojům. Taková situace potom vede ke konfliktům. Došlo ke zpolitizování etnicity, což vedlo k růstu nacionalistických a separatistických tendencí zejména v regionech Oromo, Somalia a Afar (Záhořík 2012a: 17–18).

Ekonomika Etiopie je založena na zemědělství, ale vláda se snaží diverzifikovat, a to především ve směru textilního, kožedělného a potravinářského průmyslu. Zemědělská produkce ovšem pořád představuje hlavní odvětví státní ekonomiky, podle údajů z roku 2013 tvoří 47 % HDP a 85 % zaměstnanosti³⁰. Nejdůležitější plodinou pro vývoz je káva. Další exportní komoditou jsou živá zvířata a také kůže v různých zpracováních. Zemědělský

²⁸ *The Failed States Index 2013*, The Fund for Peace: <http://ffp.statesindex.org/rankings-2013-sortable> (31. 3. 2014).

²⁹ *Country profile Ethiopia*, UNDP: <http://hdr.undp.org/en/countries/profiles/ETH> (31. 3. 2014).

³⁰ *Ethiopia, The World Factbook*: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/et.html> (1. 7. 2014)

sektor v zemi ovšem ovlivňují období sucha, proto je Etiopie stále výrazně závislá na mezinárodní pomoci (Mojdl 2005: 113). Co se týká obchodních partnerů, jsou jimi vedle asijských mocností Číny a Indie zejména Saúdská Arábie a Spojené arabské emiráty (Záhořík 2012a: 205).

Etiopie se také zapojila do „války proti teroru“ a vyhlásila boj proti všem potenciálně nebezpečným subjektům. Mezi ně ovšem primárně řadí vnitřní politickou opozici (OLF – Oromská osvobozená fronta a ONLF – Ogadenská národní osvobozená fronta), která byla kvůli svým etnickým a regionálním konexím obviňována z terorismu. Podle etiopské vlády také přijímají OLF i Svaz islámských soudů v Somálsku podporu od Eritrejského státu. Takové zapojení Eritrei i Etiopie na obou stranách konfliktu v Somálsku ukazuje, že interní události ze somálské oblasti Ogaden ovlivňují mezinárodní kontext (Záhořík 2012a: 206).

Z pohledu politické a bezpečnostní dynamiky v regionu představuje Etiopie svým postavením zásadního aktéra, nejen svojí geografickou velikostí ale i poměrnou vnitřní stabilitou, rostoucí ekonomikou a početnou armádou. Tato země udržuje diplomatické a ekonomické vztahy a spolupráci s mnoha zeměmi i mimo svůj region, včetně západních mocností.

3.1.4 Somálsko

Somálsko představuje jednu z nejchudších zemí světa. Podle hodnocení indexu rozpadlých států (FSI) se Somálsko již od roku 2008 nachází na první příčce³¹ a je považováno za zhroucený (*failed*) stát. Od počátku 90. let je tato země zmítána silnou vnitřní krizí a občanskou válkou, do které již byly zapojeny nejen sousední země z regionu, ale i země ze Západu a také mezinárodní organizace. Somálsko představuje líheň násilí a konfliktů nejen pro svůj region. Ty se přelévají i do sousedních regionů (např. na Arabský poloostrov) a mají dopad také globální, v podobě existence teroristických skupin a také například pirátství.

³¹ *The Failed States Index 2013*, The Fund for Peace: <http://ffp.statesindex.org/rankings-2013-sortable> (29. 3. 2014).

Jedním z faktorů, který má vliv na vztahy s ostatními zeměmi v regionu, je složení obyvatelstva a fungování zdejší společnosti. Somálské etnikum, jak již bylo zmíněno v této práci, tvoří také část populace například v Džibuti, ale i v Etiopii či Keni. V somálské společnosti funguje kmenový a klanový systém. Existence klanové struktury společnosti má velký vliv na vnitropolitické dění v zemi, kmeny spolu svádějí boje o moc, území a zdroje. Oficiálními jazyky je zde Somálština a také arabština, a většina obyvatel se také hlásí k sunnitskému směru islámu. Tři pětiny obyvatel tvoří zemědělství nomádi a pastevcí, zbylé dvě pětiny žijí v trvale usazených komunitách. Velká část obyvatel je soustředěna v obchodních centrech na pobřeží, zejména přístavech Kismaayo, Mogadišu a Berbera (mapa viz příloha č. 3)³².

Somálská ekonomika je tvořena ze tří pětin zemědělstvím, přičemž hlavní ekonomickou aktivitou je chov dobytka. Především vleklý vnitřní konflikt, který zemi zatěžuje od devadesátých let, způsobil to, že Somálsko zůstává mezi nejchudšími zeměmi světa a jejími hlavními zdroji zisku jsou zahraniční pomoc, remittance a neformální sektor. Somálský obchod není na vysoké úrovni důležitý je pro něj vývoz několika komodit. Mezi hlavní exportní komodity patří zvířata a banány, které jsou posílány převážně do arabských zemí. Mezi těmito dvěma oblastmi se také velmi daří černému obchodu. Tisíce somálských pracovníků pašují nedostatkové zboží z Arabského poloostrova do jejich rodné země, a tím se vyhýbají celním poplatkům. Protože jsou mzdy v Somálsku nízké, zapojují se do tohoto nelegální způsobu obchodování téměř všechny somálské rodiny³³. Pro somálskou ekonomiku jsou velmi důležité přístavy, jejichž fungování ovšem také bylo silně ovlivněnou nestabilní politickou situací. Přístavy byly často zavřené a nefunkční. Od roku 2009 až do současnosti zde zajišťují bezpečnost jednotky Africké Unie a somálské vlády, a díky tomu došlo k výraznému nárůstu obchodu³⁴. Pro Somálsko je stěžejní vývoz živých zvířat. V roce 2012 tvořil

³² *Somalia*, Encyclopedia Britannica: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/553877/Somalia/37717/Plant-and-animal-life> (26. 3. 2014).

³³ *Somalia*, Encyclopedia Britannica: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/553877/Somalia/37724/Economy> (25. 3. 2014).

³⁴ *Somalia's fight to harness the power of Mogadishu* port, BBC: <http://www.bbc.com/news/world-africa-22404123> (25. 3. 2014).

69,1 % celkového vývozu³⁵. Hlavními exportními trhy jsou země Arabského poloostrova, především Saúdská Arábie, Jemen a Omán. Více k tématu obchodu se zvířaty se bude věnovat v samostatné kapitole v rámci celkové analýzy RBK.

Oblast Somálska byla v minulosti podobně jako další africké země pod koloniální správou evropských velmocí. Britský Somaliland a italské Somálsko nakonec utvořily v roce 1960 jednotný nezávislý stát, jehož demokratická ústava vstoupila v platnost o rok později. V roce 1969 ovšem došlo k převratu, a nastoupila k moci autoritářská socialistická vláda, které velel Mohamed Siad Barre. Až na počátku devadesátých let (1991) byl M.S. Barre svržen opozičními klany a země upadla do občanské války a v této nestabilitě se s menšími výkyvy nachází dodnes. Od toho roku nemělo Somálsko v podstatě žádnou centrální vládu. Ačkoli došlo k ustanovení přechodné vlády, země je roztržštěná a jednotlivé oblasti jsou kontrolovány a ovládány různými warlordy. V roce 2006 byly islámské milice po intervenci Etiopských vojsk vyhnány z hlavního města. Od té doby dochází k násilným akcím povstalců, především islamistické skupiny Aš-Šabáb. Od roku 2011 může být situace v zemi charakterizována jako politická a společenská krize, kterou podtrhuje také hladomor a krizové sucho. Nestabilitu Somálska utváří také existence dvou rádob nezávislých republik. Jedná se o Somaliland a Puntland, oblasti, které vyhlásily autonomii, ovšem nebyly doposud uznány jako suverénní stát (Countrywatch review Somalia 2013: 1).

Somálsko mimo vlastní vnitřní spory bylo nuceno vypořádat se i s konflikty se sousedními zeměmi, především s Etiopií, s kterou vedlo několik násilných konfliktů a válek. Zásadním sporem byla tzv. Ogadenská válka. V roce 1977 Somálsko obsadilo Etiopský region Ogaden, který obývali Somálci (mapa viz příloha č. 4). Kvůli tomuto konfliktu se změnila konstelace mezinárodní spolupráce, SSSR obrátila svou podporu od Somálska na Etiopii jako ideologicky i materiálně výhodnějšího spojence. Somálské jednotky byly důraznou vojenskou akcí vytlačeny z etiopského území (1978). Příměří mezi zeměmi bylo ale uzavřeno až o deset let později (Mojdl 2005: 74–75). Somálsko získalo pomoc od

³⁵ *Trade performance: Export of Somalia 2012*, International Trade Centre: http://legacy.intracen.org/appli1/TradeCom/TP_EP_CI.aspx?RP=232&YR=2009 (10. 4. 2014).

Spojených států (USA státy otevřely Agenturu pro rozvojovou misi v Somálsku a pomáhaly vojensky bránit zemi jejich územní integritu)³⁶.

V letech 1992 až 1995 působila v zemi mise UNOSOM I. S těžkými porážkami a neúspěchem byla ukončena a boje mezi warlordy pořád přetrvávaly. Od té doby probíhaly snahy místních autorit o vytvoření společné centrální vlády a uzavření míru mezi jednotlivými klany a frakcemi, ovšem nikdy se nepodařilo sjednotit celou zemi. V roce 2000 se vůdci klanů a další vůdčí elity sešli na mírové konferenci ve městě Arta v sousedním Džibuti a vybrali nového prezidenta, Abdulkásima Salada Hasana. Byla vytvořena přechodná vláda, která ovšem přinesla jen malý pokrok v procesu sjednocení země kvůli mnoha překážkám³⁷. Jednou z nich byl Svaz islámských soudů (SIS)³⁸. Silná opozice vůči Přechodné federální vládě byla vytvořena v roce 2004. SIS převzal v roce 2006 kontrolu nad hlavním městem a velkou částí jižního Somálska. Snahy o smíření Přechodné vlády a Unie se nevydařily, a tak zasáhla Etiopie, podporující vládu, a SIS to po několika málo dnech bojů vzdal. O rok později byl Svaz vládou rozpuštěn, ale jeho militantní křídlo, Aš-Šabáb pokračovalo v bojích proti vládě i zahraničním silám³⁹.

V roce 2009 po odchodu Etiopských jednotek ze země získali bojovníci z Aš-Šabábu znovu kontrolu nad velkou částí Jihu země. Rok 2011 byl úspěšný pro stranu vlády a africký děj peacekeepingových jednotek. Aš-Šabáb se stáhl z Mogadiša, a z důležitých přístavů a měst. Ve světle těchto úspěchů Somálsko s nabytým sebevědomím vyhlásilo první formální parlament po více než dvaceti

³⁶ *Somalia profile timeline*, BBC: <http://www.bbc.com/news/world-africa-14094632> (27. 3. 2014).

³⁷ *Somalia profile overview*, BBC: <http://www.bbc.com/news/world-africa-14094503> (25. 3. 2014).

³⁸ Svaz islámských soudů (SIS) vznikl v roce 2000 a byl vytvořen z jedenácti autonomních soudů. Za cíl si kladal sjednocení země a zavedení pořádku na základě islámského práva. Chtěli sjednotit somálský lid, integrovat Somálce i z Keni a Etiopie. SIS byla údajně podporována radikály například z Afghánistánu, Čechenska a arabských zemí. SIS soustředil své snahy na vnitřní záležitosti státu a sousední oblasti, kde se nacházeli Somálci, kdežto Aš-Šabáb se věnoval především mezinárodní agendě. SIS prováděl násilné činy proti přechodné vládě a také peacekeepingovým jednotkám Africké Unie v podobě sebevražedných útoků či ostřelování, praktiky a taktiky byly inspirovány teroristickými skupinami jako například Al-Káidou nebo Hizballáhem. Právě s Al-Káidou měl SIS poměrně úzké vztahy. I přes tyto skutečnosti byl Svaz islámských soudů poměrně populární mezi některými skupinami somálského obyvatelstva, především proto, že poskytoval alespoň trochu bezpečnosti a stability, které tam během chaotického období vlády různých warlordů chyběly. *Islamic Courts Union*, Stanford.edu: <https://www.stanford.edu/group/mappingmilitants/cgi-bin/groups/view/107> (28. 3. 2014).

³⁹ *Islamic Courts Union*, Stanford.edu: <https://www.stanford.edu/group/mappingmilitants/cgi-bin/groups/view/107> (28. 3. 2014).

letech, čímž bylo ukončeno osmileté období přechodné vlády. Tento parlament zvolil v roce 2012 za prezidenta Hasana Šejcha Mahmúda⁴⁰.

Současná situace v zemi je ale nadále špatná. Ačkoli pokračují snahy o vytvoření vlády, která zemi dovede ke stabilitě a míru (v prosinci 2013 byl zvolen nový premiér Abdiweli Sheikh Ahmed⁴¹), i nadále zde pokračují boje vládních jednotek, vojenský ch jednotek mise AMISOM Africké Unie i amerického vojska proti skupině Aš-Šabáb, která provádí útoky na strategická místa v zemi, narušuje bezpečnost v zemi a snaží se získat co největší území pod svou kontrolu⁴².

Kvůli dlouhodobé vnitřní krizi v zemi a absenci autority se stalo také somálské pirátství v Adenském zálivu bezpečnostním tématem s globálním dopadem. Představuje to hrozbu pro mezinárodní lodní dopravu a obchod v té oblasti. Ovšem díky úspěšným bezpečnostním strategiím (např. anti-pirátské operace NATO) byl v roce 2012 zaznamenán výrazný pokles pirátských útoků⁴³. Tomuto tématu bude v této práci ještě věnována samostatná kapitola, stejně jako teroristické organizaci Aš-Šabáb, v kapitole věnované terorismu.

3.1.5 Charakteristika subkomplexu

Jak již bylo v této práci zmíněno, oblast Afrického rohu se řadí z hlediska bezpečnostní stability mezi nejproblematictější regiony světa. Všem státům jsou společné určité vlastnosti, které výrazně ovlivňují místní bezpečnostní dynamiky. Je to oblast plná vnitřních, mocenských (etnických) konfliktů, které se z důvodu existence slabých států přelévají z jedné země do druhé. Příkladem pro to je Somálsko, do něhož vnitřní politické, společenské i humanitární krize jsou vtaženy sousední země, např. Etiopie. Konfliktní situace stěžují také klimatické podmínky, zejména období sucha, které způsobují těžké rány pro již tak špatně

⁴⁰ *Somalia profile overview*, BBC: <http://www.bbc.com/news/world-africa-14094503> (25. 3. 2014).

⁴¹ *Somali parliament approves new prime minister*, The New York Times: <http://www.nytimes.com/2013/12/22/world/africa/somali-parliament-approves-new-prime-minister.html?ref=somalia&r=0> (29. 3. 2014).

⁴² Například útok na sídlo vlády v Mogadišu v únoru 2014, kdy zemřelo 11 lidí nebo útok na hotel, kde přebývali vojenští představitelé z jednotek Africké Unie. *Somalia 'al-Shabab attacks army hotel in Bulo-burde*, BBC: <http://www.bbc.com/news/world-africa-26626335> (29. 3. 2014).

⁴³ *Somalia profile overview*, BBC: <http://www.bbc.com/news/world-africa-14094503> (25. 3. 2014).

fungující ekonomiky. S tím souvisí problém velkého množství uprchlíků a emigrantů. Africký roh se tak stává svými regionálními problémy tématem i pro mezinárodní bezpečnost, především kvůli místním teroristickým organizacím a pirátům, jejich jednání má dopad na mezinárodní společnost. OSN, Světová banka a další mezinárodní organizace poskytují zemím humanitární pomoc a spolupráci v rozvoji fungování společnosti. V následujících kapitolách se zaměřím konkrétně na téma slabých a rozpadajících se států a role multietnického složení obyvatelstva a klanových společností v zemích Afrického rohu. Slabé státy představují vhodné podmínky pro působení militantních a teroristických organizací, stejně jako pirátů. Příkladem pro to je působení teroristické skupiny Aš-Šabáb a útoky pirátů z oblasti Somálska, stejně tak životní podmínky uvnitř slabého státu vedou k migraci obyvatelstva za lepším prostředím. Těmto tématům se budu konkrétně věnovat v analýze ze celého RBK. Proto se v následujících kapitolách zabývám slabými státy a klanovými společnostmi.

3.1.5.1 Slabé a rozpadající se státy

Jednou z primárních funkcí státu je zajistit bezpečnost, tzn. zabránit přeshraničním invazím, ztrátě území, eliminovat vnitřní hrozby nebo útoky proti národnímu řádu a společenským strukturám. Také to znamená umožnit obyvatelům řešit jejich spory se státem a dalšími obyvateli bez nutnosti uchýlit se ke zbraním či jiné formě fyzického nátlaku. Další politické statky, které má stát zajistit svému obyvatelstvu jsou zdravotní péče, vzdělávací systém, infrastrukturu a další. Slabé státy nedokáží dostatečně zajišťovat tyto statky. Čím méně stát zvládne, tím slabší se stává a zvětšující se slabost státu tíhne až k jeho selhání (rozpadu). Státy mohou být slabé z důvodu geografického, fyzického nebo ekonomického omezení. Jiný typ slabého státu může být v podstatě silný, ale dočasně oslabený kvůli internímu antagonismu nebo vnějším útokům. Typické je pro slabé státy etnické, náboženské nebo jiné napětí mezi komunitami, které přerůstá v násilí. Také jsou zde případy zvyšování kriminality,

nedostatečná infrastruktura, vysoká míra korupce a často jsou slabé státy vedeny despotickými vládci (Rotberg 2003:3–4).

Rozpadlé státy (*failed states*) jsou schopny zajišťovat základní politické statky je ve velmi omezené míře, kvůli své neschopnosti vládnout vzniká velký prostor pro warlordy a jiné nestátní aktéry jako poskytovatele těchto statků. Zhroucený stát není schopen nebo ani ochoten vykonávat základní úkony národního státu v moderním světě (Ibid: 6).

Extrémní verzí rozpadlého státu je zhroucený stát (*collapsed state*). Tento případ je ojedinělý. Takový stát absentuje vládnoucí autoritu, jedná se spíše o geografický pojem, stát je naprosto nefunkční. Somálsko je příkladem takového typu státu. Sub státní aktéři převzali vedení nad jednotlivými regiony, vytvořili si vlastní bezpečnostní aparáty a mechanismy v oblasti obchodu a dokonce i byli schopni vytvořit určitou formu mezinárodních vztahů. Warlordi tak mohli vytvořit kvazi-stát, například Somaliland, nelegitimní a mezinárodně neuznaný stát na severu země (Rotberg 2003: 9–10).

Vezmeme-li hodnocení indexu rozpadlých států (FDI), které zahrnuje politická, ekonomická, bezpečnostní i společenská kritéria, všechny čtyři státy regionu Africký roh se nachází za rok 2013 v první padesátce, přičemž u všech zemí se v porovnání s uplynulými roky ukazuje zhoršující se tendence, tj. kromě Somálska, které již několik let drží prvenství zhrouceného státu a Etiopie, která vykazuje malé zlepšení, se umístění Eritrei i Džibuti zhoršuje⁴⁴.

Problematické rozpadlých států a její možné spojitosti globálním terorismem se dostalo pozornosti světových mocností po skončení studené války a zejména později, po teroristických útocích v roce 2001. Obavy z možného usazení teroristických organizací v oblasti Afriky nebyly neopodstatněné, pokud se podíváme například na Somálsko. Africké státy ovšem rychle vyjádřily podporu Spojeným státům v boji proti terorismu, čímž si mohli usnadnit boji proti vnitřní politické opozici nebo regionálním nepokojům (Záhořík 2012a: 63)

⁴⁴ *Failed States Index Five-Year Trends, 2008-2013*, The Fund for Peace: <http://ffp.statesindex.org/fsi-trends-2013> (1. 4. 2014).

Důležitou vlastností slabých států je jejich vnitřní nestabilita, která bývá způsobena často konflikty mezi různorodými skupinami obyvatelstva, tj. kvůli jejich odlišné etnické, v případě Rohu Afriky, kmenové a klanové příslušnosti. Do této práce to zahrnuji z důvodu vlivu této charakteristiky na regionální bezpečnost. Taková společenská struktura vede k vnitrostátnímu napětí, které často eskaluje až do ozbrojeného konfliktu. A tyto konflikty mají tendenci se rozlévat i do vedlejších států, proto má tento charakter společnosti vliv na regionální bezpečnost. Také je to společným prvkem pro africké i arabské země v analyzovaném RBK, proto to považuji za vhodné doplnění. Etnický m skupinám a kmenovým a klanovým strukturám se věnuji v následující části.

3.1.5.2 Role etnický ch skupin a klanový ch společenství v konfliktech v Africkém rohu

Důležitou charakteristikou slabý ch států v oblasti Afrického rohu je existence kmenových a klanových struktur a etnická různorodost obyvatel. Tento fakt se totiž výrazně projevuje ve vnitropolitickém dění s dopadem na regionální dynamiku. Mezi zeměmi, které jsem zahrnula do daného regionu, představují nejvýznamnější příklady role klanů Somálsko a Etiopie, který m se budu v této kapitole věnovat. Somálské etnikum je rozložené i mimo Somálské území, a tvoří důležitou část obyvatelstva v sousedních zemích (Džibuti, Etiopie). Právě spory mezi jednotlivý mi klanový mi a kmenový mi skupinami vedou mimo jiné k oslabování vnitřní stability státu, kvůli řešení otázek dělení moci mezi nimi je proces ustanovení funkční centrální vlády velmi komplikovaný, zdlouhavý a převážně neúspěšný. Etiopie je specifickým příkladem, jelikož má etnickou různorodost zakotvenou přímo ve své ústavě. Jedná se o tzv. etnický federalismus.

Africký roh je nejméně stabilní částí Afriky, co se týče regionální bezpečnosti, na což ukazuje četnost konfliktů, vnitřních a mezistátních, a také separatistický ch iniciativ, které souvisejí setnickou heterogenitou zemí v regionu. Mezi ně se řadí eritrejský boj o nezávislost, občanská válka

v Somálsku s následným vznikem Somalilandu a také existence osvobozených front v Etiopii (Záhořík 2012b: 181–182).

Rivalita mezi kmeny je součástí tradice a historie v Somálsku. Klanová politika posílila s příchodem koloniálních velmocí. A když získali somálští nacionalisté moc od kolonialistů, klanová politika se rozmohla naplno. Nástup Sijáda Barriho a jeho vojenského režimu k moci přinesl snahy o „očistění“ politiky od vlivu klanových struktur⁴⁵. Režim se snažil vštěpovat, že loajalita ke státu je výš než ke klanu. Ovšem i přes tento oficiální postoj pokračovala existence klientelismu. Vláda využívala existence klanů pro své politické kroky (Hoehne 2010: 34). Somálsko je z pohledu etnické příslušnosti homogenní (85 % obyvatel jsou etničtí Somálci), ovšem problematické je dělení Somálců do šesti velkých klanových rodin⁴⁶. V rámci snah o ustanovení centrální vlády v posledních cca 15 letech se ukázalo, jak je obtížně vytvořit státní politickou reprezentaci a brát ohled na zastoupení klanů v ní. Somálská reprezentace je charakterizována vícero afilacemi, měnícími se aliancemi a identitami založenými na národu, klanu a náboženství. Ukázalo se to v rámci mírových procesů. Somálská mírová jednání v Džibuti a v Keni nebyla schopna zahrnout delegáty tak, aby to odpovídalo složení somálského obyvatelstva (Hoehne 2010: 37).

Přechodná národní vláda (*Transitional national government* – TNG), fungující v letech 2000 až 2004 selhala také částečně z důvodu, že někteří warlordi a jejich klany tuto vládu nebrali jako legitimní. Následovala Přechodná federální vláda (*Transitional federal government* – TFG), která ve své zakládací chartě dala prostor faktorů klanů v somálské politice a snažila se o nalezení rovnováhy mezi klany a jejich zastoupení ve vládě. Instrukce TFG byly založeny na tzv. *4.5 formula*, která má udržovat rovnováhu v zastoupení a dělbě moci mezi čtyřmi hlavními klanovými rodinami⁴⁷. V roce 2012 došlo k vytvoření nové

⁴⁵ *A return to clan-politics (or worse) in Southern Somalia?*, Crisis in the Horn of Africa, Social science research council: http://hornofafrica.ssrc.org/Hassan_Barnes/index.html (8. 4. 2014).

⁴⁶ *Somalia. Where clan families rule*, The permanent committee on geographical names: Dostupné na: <http://www.pcg.n.org.uk/somalia-where%20clan%20families%20rule-2001.pdf> (9. 4. 2014)

⁴⁷ *A return to clan-politics (or worse) in Southern Somalia?*, Crisis in the Horn of Africa, Social science research council: http://hornofafrica.ssrc.org/Hassan_Barnes/index.html (8. 4. 2014).

Somálské federální vlády (*Somali federal government*), čímž bylo ukončeno dvanáctileté období vlády nefunkčních přechodných autorit. Vláda má před sebou několik důležitých výzev. Důležité je, v ohledu na již zmíněnou mocenskou a klanovou diverzitu v zemi, aby vláda byla spolupracovala s lokálními lidry a přesvědčila je o tom, že jejich zájmy se budou nejlépe prosazovat a obhajovat v rámci státotvorného procesu, než chybnému důvěřování taktikám Aš-Šabábu (Bryden 2013: 1). Somálská federální vláda a Prozatímní federální ústava zdůrazňují princip dělby moci mezi centrálními a regionálními autoritami. Na jihu země vznikla tzv. „Jubalandská iniciativa“, plán na sjednocení tří regionů (Juba, Střední Juba a Gedo) do státu Jubaland. Tato oblast zahrnuje mnoho klanů. Jeden z bodů kritiky tohoto plánu ze strany SFG představují obavy, že případný stát Jubaland nevznikne procesem „odzdola nahoru“ a že vedení tohoto státu nebude reprezentovat různé klany, které se v oblasti nacházejí. Somálský premiér řekl, že to bude vytvářet rozpory mezi kmeny a také podkopávat boj proti extrémismu v regionu⁴⁸.

Existence klanové společenské struktury představuje zdroj konfliktu v Somálsku. Rozděluje obyvatelstvo, podněcuje boje o moc a zdroje, je využívána k mobilizaci milice a ztěžuje celoplošné usmíření populace. Většina somálských ozbrojených bojů od roku 1991 se udála ve jménu klanu. Na druhou stranu jsou ale tradiční klanoví stařešinové primárním zdrojem vyjednávání během konfliktu a tradiční klanové právo slouží jako základ vyjednávání dohod (World Bank analysis 2005: 9). Klanové identity jsou tvárné a mohou být formovány vůdci v zájmu snahy kontrolovat zdroje a moc. V Somálsku se v posledních letech konflikt rozvinul především na úroveň sub-klanů a sub-subklanů. Kolaps státu vedl k fragmentaci a vůdci klanů soupeřili s jinými vůdci, někdy i ze stejného klanu, o kontrolu stejné oblasti a zdrojů. S rozpadem státu přišly tendence k bojům spíše v rámci regionů než mezi regiony (např. severozápad proti severový chodu) Konflikt na úrovni klanů a sub-klanů tedy probíhá z důvodů politických (moc) a materiálních (zdroje). Ve společenském sektoru ale existují

⁴⁸ *Briefing: Somalia, federalism and Jubaland*, Irinnews: <http://www.irinnews.org/report/97860/briefing-somalia-federalism-and-jubaland> (9. 4. 2014).

bohaté a hluboké vztahy mezi klany. Příklady jsou meziklanové sňatky, formování organizací v rámci občanské společnosti a meziklanové podniky. Především ty občanské organizace a obchodní partnerství jsou na vzestupu a hrají roli jako potenciální prvek pro mír v klanové společnosti. Jako shrnutí se dá říct, že klany somálskou společnost spojují, ale zároveň dělí (Ibid: 15–17).

Dynamika konfliktu v Somálsku má vliv na dynamiku konfliktu v Etiopii, nejen v Ogadenu, ale i v Oromii. Od šedesátých let se ozývaly požadavky etnických Somálců v Etiopii, což souviselo s vyhlášením nezávislosti Somálska, které uplatňovalo nároky na území obydlená somálskými kmeny. O národní práva se také začali ucházet například Afarové a Oromové. Tyto národnostní problémy byly ale císařem tlumeny (Mojdl 2005: 68). Důraz na etnický původ představuje v současné Etiopii problém. Znemožňuje to nalezení národního konsensu, ke kterému měla původ ústava s tímto důrazem na etnickou odlišnost pomoci. Ústava zdůrazňuje sebeurčení národů, minority vůči multietnické většině, která nemá přístup ke zdrojům. Taková situace potom vede ke konfliktům. Došlo ke zpolitizování etnicity, což vedlo k růstu nacionalistických a separatistických tendencí, zejména v regionech Oromo, Somalia a Afar (Záhořík 2012a: 17–18). Také Sally Healy se domnívá, že etiopský federalismus nepřinesl stmelení různých etnických skupin, ale naopak to vedlo k zdůraznění rozdílů mezi nimi (Healy 2011: 40).

Současná politická scéna v Rohu Afriky nedává při pohledu na situaci ve válkou zničeném Somálsku, tuhou diktaturu v Eritreji či politickou situaci v Etiopii mnoho naděje. Osudy všech tří zemí jsou historicky i politicky výrazně spojeny, nicméně při pohledu zpět je zřejmé, že se jedná o spojení často spíše násilné a problematické. Pokud se zastavíme u Etiopie a Eritreje, za téměř jediný světlý bod v moderních a současných dějinách můžeme považovat pouze období let 1993–1997, zatímco zbylé roky posledního dvacetiletí byly a zůstávají vyplněny neshodami a konflikty, a to jak politickými a diplomatickými, tak vojenskými (Záhořík 2012a: 226).

Konkrétní problematické regiony v Etiopii jsou tzv. Region Jižních národů. Situaci zde můžeme nazvat latentním konfliktem. Je tu velká etnická a jazyková

rozdrobenost (etnické skupiny Tsamajové, Ongota, Hamarové a další). Dochází především k častým střetům mezi Tsamaji a Hamar (Ibid: 216–219) Další takovou oblastí je Gambelle, kde spolu soupeří členové kmene Anywaa a Nuerové. Konflikt se nese v etnickém duchu, ale došlo už i ke konfliktům v rámci nuerského klanu (Ibid: 213). Podle Záhořika je stabilita Etiopie zásadní pro Roh Afriky, jelikož je to země historicky silná (nekolonizovaná) a tradičně stabilní a představuje i strategického partnera pro západní země (Záhořík 2012b: 190).

V roce 1996 IGAD zařadil témata bezpečnosti do své agendy (zachování regionálního míru, stability a bezpečnosti, ochrana lidských a občanských práv) a za cíl si kladla vytvoření mechanismů pro prevenci, management a řešení vnitřních a mezistátních konfliktů skrze dialog. Úspěšný byl ale jen částečně v řešení konfliktu v Somálsku, zatímco v dalších sporech se ukázal být IGAD jako regionální těleso neefektivní (konflikt v Ogadenu, Mogadišu) (Healy 2011: 46). Dědictví násilí a konfliktu v Rohu Afriky také tvoří překážku k zavedení regionálních ekonomických integračních opatření. Příklad Somálska také ukazuje, jak zde konflikt odepřel možnosti generaci mladých mužů, kteří se nechali rekrutovat k milicím či navést k jiným nelegálním aktivitám, např. pirátství (Healy 2011: 41–43).

Důležitým bezpečnostním tématem pro země Afrického rohu je také migrace obyvatel. Problematika uprchlíků a vnitřně vysídlených osob se dotýká všech zemí dané oblasti a skutečnost, že se jedná o státy slabé či rozpadající se, ztěžuje řešení situace. Vnitrostátní a mezistátní konflikty minulosti i ty současné produkují velké množství uprchlíků, které narušují stabilitu a bezpečnost v regionu. K množství uprchlíků přispívají také špatné životní podmínky způsobené environmentálními hrozbami, zejména obdobími sucha, který vede k hladomoru v oblasti Afrického rohu.

Nejvýznamnější podíl tvoří somálští uprchlíci. Z důvodů dlouhotrvající vnitrostátního konfliktu téměř jeden milion somálských obyvatel opustil zemi a také přes jeden milion lidí bylo vnitřně vysídleno. Podle údajů UNHCR z června 2014 nejvíce lidí uprchlo do sousední Keni (427 879 lidí), Etiopie (244 340) a

také Džibuti(19 169) a Eritrei (3061). Také velké množství Somálců odchází přes Adenský záliv do Jemenu (233723)⁴⁹. Také Eritrea produkuje vý znamné množství uprchlíků, kteří míří zejména do Etiopie. Podle statistik UNHCR z ledna 2014 se zde nachází 86 010 uprchlíků⁵⁰. Uprchlícký tábor Dollo Ado v Etiopii se stal druhým největším táborem na světě⁵¹.

Téma uprchlictví spojuje dohromady země Afrického rohu a Arabského poloostrova, neboť velká část afrických uprchlíků cestuje přes Adenský záliv do Jemenu, a odtud se dál snaží dostat zejména do Saúdské Arábie a zemí Zálivu. Uprchlíctví jako bezpečnostnímu tématu pro celý regionální bezpečnostní komplex se věnuje samostatná kapitola v této práci.

3.2 Subkomplex Arabský poloostrov

Arabský poloostrov představuje subkomplex, který je součástí analyzovaného bezpečnostního komplexu v této práci. Nachází se v regionu Blízký východ a je ohraničen Rudým mořem, Adenským zálivem, Arabským mořem a Ománským a Perským zálivem (mapa viz příloha č. 5).

Do subkomplexu Arabský poloostrov jsem na základě vzájemných vztahů se zeměmi Afrického rohu zařadila Saúdskou Arábii, Jemen, Omán, Spojené arabské emiráty, Kuvajt, Katar a Bahrajn. Následující kapitoly jsou věnované jednotlivým státům, vypracované opět s informacemi, které budou podstatné jako podklad pro pozdější analýzu bezpečnostních sektorů, jako tomu je v části u Afrického rohu. U charakteristiky subkomplexu Arabského poloostrova se setkáme opět se slabými a rozpadajícími se státy a specifický m prvken navíc je regionální spolupráce v rámci GCC, které je věnována samostatná kapitola. Důležité bezpečnostní téma pro země Zálivu představuje íránská hrozba, které se zde také věnuji.

⁴⁹ *Refugees in the Horn of Africa: Somali Displacement Crisis*, UNHCR: <http://data.unhcr.org/horn-of-africa/regional.php> (15. 6. 2014).

⁵⁰ *2014 UNHCR country operations profile – Ethiopia*, UNHCR: <http://www.unhcr.org/pages/49e483986.html> (5. 7. 2014)

⁵¹ *Ethiopia: Refugee Camp becomes world's second largest*. All Africa: <http://allafrica.com/stories/201211200351.html> (25. 7. 2014).

3.2.1 Saúdská Arábie

Království Saúdské Arábie představuje silného aktéra nejen v regionálním a meziregionálním, ale i mezinárodním měřítku. Tato země, rozléhající se po téměř celém Arabském poloostrově má bohatou historii, která mimo jiné zachycuje SA jako kolébku islámu, náboženství, které spojuje tuto oblast s regionem Africký roh. Moderní Saúdský stát byl založen v roce 1932, po třicetiletých sjednocovacích snahách. Image země určují podstatným dílem její velké ropné zásoby, které z ní udělaly na poli mezinárodní politiky významného hráče a obchodního partnera pro státy celého světa. Od roku 2005 se král Abduláh velmi aktivně snažil o modernizaci státu, především skrze sociální a ekonomické iniciativy a reformy, což znamenalo pro zemi, která si vždy velmi silně stavěla na tradicích a dlouho se bránila modernizaci, velký pokrok. SA také zasáhla vlna protestů v roce 2011, tzv. Arabské jaro, ovšem v poměrně malé míře⁵². Podle statistiky FSI se země nachází aktuálně na 102. místě, přičemž během posledních let došlo k výraznému zlepšení (v porovnání s rokem 2005, kdy obsadila 45. příčku)⁵³. Podle jednotlivých indikátorů lze vidět, že došlo k zlepšení ekonomické situace a také vnitropolitické stability, včetně větší legitimacy vlády. Hodnocení indexu lidského rozvoje řadí SA na 57. místo⁵⁴. V tomto indexu se promítají míra svobody a dodržování lidských a občanských práv. Tahle oblast je v Saúdské Arábii pro lidi špatná, neexistuje svoboda projevu, shromažďování a tisku a dění v zemi probíhá pod silným vládním dozorem (snaha o internetovou cenzuru) (Bouček 2005: 116).

Ekonomika Saúdské Arábie je založena na ropném průmyslu, země představuje největšího vývozce ropy a vedoucího členu OPEC. Sektor ropného průmyslu vydá až 90 % exportních zisků, 45 % HDP a 80 % zisků do rozpočtu státu. Probíhají také snahy o diverzifikaci průmyslu, v oblastech výroby energie, telekomunikací a petrochemického průmyslu. Důležitou charakteristikou SA je

⁵² *Saudi Arabia*, The World Factbook: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sa.html> (2. 4. 2014).

⁵³ *The Failed States Index 2013*, The Fund for Peace: <http://ffp.statesindex.org/rankings-2013-sortable> (4. 4. 2014).

⁵⁴ *Human development report 2013*, UNDP: http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/14/hdr2013_en_complete.pdf (4. 4. 2014).

velké množství (přes 6 miliónů) zahraničních pracovníků – expatriantů⁵⁵, přičemž ale mezi domácími obyvateli panuje problém s nezaměstnaností. V současnosti investuje Saúdská Arábie do rozvoje společnosti a do infrastruktury, aby přilákala více zahraničních investic⁵⁶.

Obyvatelstvo země je tvořeno z 90 % Araby, zbylí ch10 % jsou Afroasiaté. Jak již bylo řečeno, v Saúdské Arábii se nachází velké množství cizinců, imigranti představují až 30 % populace. Mnoho z nich je vystaveno nucené práci a špatným pracovním podmínkám, formám nedobrovolného poddanství.⁵⁷

Důležitou událostí novodobých dějin byla Válka v Perském Zálivu v letech 1990–91. Velmi to ovlivnilo vztahy mezi zeměmi v regionu. Saúdská Arábie v konfliktu podpořila Kuvajt, na druhou stranu ale vyhostila ze své země Jemence a Jordánce, jejichž vlády podpořily Irák. Saúdská Arábie požádala Spojené státy o intervenci do konfliktu, přičemž sama se účastnila vzdušných útoků na Irák a také byla součástí pozemních sil při osvobození Kuvajtu (Travers 1993: 7–8).

Velký význam v regionálních vztazích má pro Saúdskou Arábii Jemen. Tento stát, a jeho politická stabilita, hrají důležitou roli pro Saúdy, protože větší konflikt či nestabilita hrozí přelitím právě k nim. Saúdská Arábie je nejdůležitějším externím hráčem v Jemenu. Z historického hlediska se vždy Saúdské království snažilo držet Jemen slabý. Dokonce se snažilo podkopávat proces sjednocení jižního a severního Jemenu v roce 1990 a navzdory ideologii podporovala marxistické hnutí na jihu země v občanské válce v roce 1994. Saúdové se obávají šíitského hnutí, které by mohlo v případě zisku větší moci v Jemenu negativně ovlivnit je samotné (Stenslie 2013: 1). Jemen je pro ně spíše otázkou národní bezpečnosti, než zahraniční politiky. Soustředí se na témata: terorismus, obchod s lidmi, zbraněmi a drogami přes hranice. V oblasti obrany země se Saúdská Arábie zaměřuje na boj proti Al-Káidě na Arabském poloostrově (*Al-Qaeda on Arabian Peninsula – AQAP*) a přelévání důsledku

⁵⁵ Saúdská Arábie, Ministerstvo zahraničních věcí České republiky: http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/blizky_vychod/saudska_arabie/index.html (8. 4. 2014).

⁵⁶ *Ibid* (3. 4. 2014)

⁵⁷ *Saudi Arabia*, The World Factbook: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sa.html> (3. 4. 2014)

povstání rebelů z kmene Huthiů. Saúdská Arábie si pěstuje diskrétní vztahy nejen s jemenskými politickými lídry, ale také skmenovými šejky, kteří tvoří protiváhu k vládě. Je ovšem těžké vybalancovat saúdské zájmy a jemenské požadavky. Některé vlivné klany a rodiny, navzdory úzké spolupráci se Saúdskou Arábií, jsou ovšem pro Jemence neakceptovatelní⁵⁸. V současnosti se spíše Saúďové bojí zhroutení Jemenu a jeho následků. Rozpadlý stát by byl útočištěm pro teroristické skupiny, také by na tak slabou zemi mohly projektovat svůj vliv jiné státy (např. Írán), a rozpadlý Jemen by také způsobil vlnu uprchlíků do Saúdské Arábie, což by mohlo vést i ke zvýšené kriminalitě. Jemen bude čím dál více závislý na vnější pomoci, což nahrává Saúdské Arábii, jako největšímu poskytovateli rozvojové pomoci, v možnosti nadále silně promítat své záměry v jemenské politice (Stenslie 2003: 2–3).

S ostatními zeměmi subkomplexu (Spojené arabské emiráty, Kuvajt, Katar, Bahrajn, Omán) je Saúdská Arábie spojena především společným členstvím v Radě pro spolupráci států v Perském zálivu (GCC). Důležitým úspěchem této organizace je například vytvoření vojenské jednotky *Peninsula shield force*⁵⁹. V roce 2011 oblast Blízkého východu zasáhla vlna protivládních demonstrací a protestů, tzv. Arabské jaro. Saúdská Arábie představovala vedoucí sílu v kontrarevoluci. Nemá zájem na změnách v politických strukturách nebo rovnováze sil na Blízkém východě, což se projevilo i ve vztahu k sousedním zemím, kde protesty probíhaly výrazněji. Příkladem může být to, že Saúdská Arábie dala doporučení vládnoucí dynastii Al-Chalífa v Bahrajnu, ať nepřistupují na žádné kompromisy a demonstrace striktně potlačí⁶⁰. Vztahy mezi šesti partnerskými zeměmi GCC mají svá slabá místa. Aktuálně panují mezi zeměmi neshody ohledně tématu terorismu. Saúdská Arábie, Spojené arabské emiráty (SAE) a Bahrajn stáhli své velvyslance z Kataru, kterého vidí jako důležitého podporovatele Muslimského bratrstva. To je v Saúdské Arábii dlouhodobě

⁵⁸ Saudi Arabia's Yemen dilemma, Foreign Affairs: <http://www.foreignaffairs.com/articles/67892/bernard-haykel/saudi-arabias-yemen-dilemma> (4. 4. 2014).

⁵⁹ Gulf Cooperation Council, Encyclopedia Britannica: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/249154/Gulf-Cooperation-Council-GCC> (4. 4. 2014).

⁶⁰ Saudi Arabia's Yemen dilemma, Foreign Affairs: <http://www.foreignaffairs.com/articles/67892/bernard-haykel/saudi-arabias-yemen-dilemma> (4. 4. 2014).

zakázáno a nově od března 2014 také klasifikováno jako teroristická organizace⁶¹.

Právě teroristické organizace představují velký problém pro Saúdské království. Nejvýznamnějším případem je Al-Káida na Arabském poloostrově (AQAP). Její zakladatel Usáma bin Ládín, původem z Jemenu, pocházel z bohaté rodiny a své finanční prostředky věnoval na výcvik bojovníků (v Afghánistánu). Kvůli přítomnosti amerických vojáků v zemi se bin Ládín obrátil proti režimu. Přesunul se svými bojovníky do Súdánu, poté do Somálska a nakonec se uchýlil zpět do Afghánistánu. Usáma bin Ládín byl podezříván z organizování atentátů, ke kterým docházelo v 90. letech v Saúdské Arábii. Útoky směřovaly proti objektům, kde přebývali zejména cizinci (konzuláty, továrny apod.) (Bouček 2005:114–115). V současné době se objevuje trend, že mladí Saúďové se přidávají k této organizaci, protože těžko hledají práci a tato frustrace je vřena právě do náruče Al-Káidy⁶². Země tedy nadále bojuje s hrozbami, které existence terorismu v zemi přináší.

3.2.2 Jemen

Jemenská republika, která vznikla sjednocením Severního a Jižního Jemenu v roce 1990, se nachází přímo na místě, kde se střetávají regiony Blízký Východ a Africký roh, na křižovatce historických i moderních obchodních a komunikačních cest. V průběhu historie byl Jemen znám jako bohatá obchodní země, jejíž specialitou bylo pěstování kávy. V současnosti se nachází země na opačném konci stupnice prosperity, v hodnocení FDI představuje šestý nejhorší stát⁶³, vykazující za posledních několik let sestupnou tendenci. Také HDI řadí Jemen mezi státy s nízkým lidským rozvojem (160. místo ze 186 států), ovšem

⁶¹ *Saudi Arabia declares Muslim Brotherhood „terrorist group“*, BBC: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-26487092> (4. 4. 2014).

⁶² *Saudi Arabia's al-Qaeda challenge*, BBC: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-19517476> (4. 4. 2014).

⁶³ *The Failed States Index 2013*, The fund for peace: <http://ffp.statesindex.org/rankings-2013-sortable> (5. 4. 2014).

zde vykazuje země poměrně výrazný růst od roku 2000⁶⁴. Je to stát zmítaný vnitřní nestabilitou, násilím a chudobou.

Jemenské obyvatelstvo je tvořeno Araby, ovšem dělí se sami sebe mezi mnoho etnických skupin. U obyvatelstva na pobřeží můžeme najít africké prvky, především díky imigrantům z Etiopie a Somálska. Mezi arabskými skupinami je důležitý prvek kmenové příslušnosti, který je součástí společenské identity. Příslušnost ke kmeni slouží jako základ pro politickou a společenskou organizaci. Ačkoli se země snaží o zmenšení významu role kmenové příslušnosti, dodnes je tato identifikace společensky, ekonomicky a politicky relevantní⁶⁵. Existují názory, že existence kmenů oslabuje jemenský stát a že kmeny brání rozvoji státních institucí. Al-Dawsari se ovšem domnívá, že naopak kmenový systém pomáhá vypořádat se s lokálními konflikty a také hraje roli v zabránění eskalace politických sporů, představují mediátory mezi politickými rivaly (Al-Dawsari 2012: 4–6). Autorka tvrdí, že fungování kmenového systému může pomoci stabilitě a budování státu (Ibid: 12). Jemenské obyvatelstvo se dělí nejen podle kmenové příslušnosti, ale také podle náboženství. Státním náboženstvím je islám, přičemž dominuje sunnitská větev, reprezentovaná šáfi'ovskou školou. Dalšími dvěma důležitými sektami jsou šíitské skupiny zajdovců a ismaelitů, které se nachází především v hornatých oblastech na severu země (Etheredge 2011: 82). Jemenská společnost se také vyznačuje velkým počtem emigrantů, především mužů, cestujících za prací do sousední Saúdské Arábie nebo zemí Zálivu⁶⁶.

Jemen má za sebou částečnou zkušenost s koloniální nadvládou (Jižní Jemen byl britskou kolonií v letech 1839–1967, zatímco Severní Jemen nikdy nebyl pod žádnou koloniální správou) (Etheredge 2011: 120) Po získání nezávislosti se jižní Jemen stal Jemenskou lidově demokratickou republikou (Ibid: 125). V roce 1990

⁶⁴ *Human Development Index in 2013 report shows major gains since 2000 in most countries of South.* UNDP: <http://www.undp.org/content/undp/en/home/presscenter/pressreleases/2013/03/14/human-development-index-in-2013-report-shows-major-gains-since-2000-in-most-countries-of-south/> (5. 4. 2014).

⁶⁵ *Yemen,* Encyclopedia Britannica: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/652831/Yemen/45254/Plant-and-animal-life> (6. 4. 2014).

⁶⁶ *Yemen,* Encyclopedia Britannica: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/652831/Yemen/273079/Settlement-patterns> (6. 4. 2014).

se sever a jih země sjednotil, ovšem v roce 1994 v zemi proběhla občanská válka, kdy za výrazné pomoci severních kmenů byli nakonec jižní separatisté poraženi (Ibid: 129–132).

Po sjednocení se Jemen vydal pomalu směrem modernizace, ovšem stále zde zůstává silný kmenový charakter. Napětí a násilné střety v zemi ovšem přetrvávaly nadále. Jemen byl také zasažen povstáními v roce 2011, kdy nakonec došlo k sesazení prezidenta Sáliha, který byl u moci přes dvacet let. Jeho odstoupení vytvořilo prostor pro proces politických reforem. Kvůli politické nestabilitě a slabým schopnostem státu kontrolovat území a zajistit bezpečnost v zemi se Jemen stal útočištěm pro teroristy z organizace AQAP⁶⁷.

V roce 1995 došlo k meziregionálnímu konfliktu, mezi Eritreou a Jemenem, o Hanišské ostrovy (mapa viz příloha č. 6). Obě země si nárokovaly ostrovy s odkazem až na dobu Osmanské říše. V tomto roce spory o území eskalovaly až v násilný střet mezi vojenskými jednotkami obou zemí. Tento konflikt ohrožoval arabsko-africké vztahy (Dzurek 1996: 27). Spor se řešil skrze mezinárodní arbitrážní zasedání a to přiřklo Velké Hanišské ostrovy Jemenu. Také se sousední Saúdskou Arábií vedl Jemen hraniční spory. Od roku 1934, uzavření tzv. Taifské dohody mezi státy o ukončení konfliktu, existovala mezi Jemenem a Saúdskou Arábií jen neoficiální a improvizovaná hranice. Až v roce 2000 se země dohodly na vzájemné hranici. Díky této dohodě se Jemenu vrátila některá území. Tato dohoda pro něj přinesla výhody v podobě ekonomické pomoci a možnosti pro Jemence opět pracovat v Saúdské Arábii (po válce v Zálivu byli odtud vyhoštěni) (Etheredge 2011: 134 – 135).

Jemen je jednou z nejchudších a nejméně rozvinutých zemí světa. Většina obyvatel se živí zemědělstvím. Během první poloviny 20. století si sever země dokázal udržet soběstačnost v produkci potravin, ovšem na začátku 21. století je situace opačná, a sjednocený Jemen je silně závislý na importu jídla (Etheredge 2011: 86). Hospodářská zvířata a dobytek Jemenci dovážejí většinu ze zemí

⁶⁷ *Yemen profile overview*, BBC: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-14704852> (4. 4. 2014).

sousedního Afrického rohu⁶⁸. Pro jemenskou ekonomiku byly vždy důležitým zdrojem remittance od Jemenců pracujících v zahraničí, zejména v sousední Saúdské Arábii. V letech 1990–91 ovšem byli tito pracovníci vyhoštěni v souvislosti s válkou v Zálivu (Jemen podpořil v tomto konfliktu Irák). Enormní příval Jemenců zpět do země (odhaduje se až 880 000 během několika měsíců) a ztráta remitancí silně zasáhly Jemenskou ekonomiku a výrazně s tím také stoupla nezaměstnanost. Objevily se také potíže se zapojením takového množství lidí do společnosti. Někteří zůstávali v uprchlických táborech a pokoušeli se dostat zpět do Saúdské Arábie (Colton 2010: 414–415).

Země byla následně v 90. letech nucena se obrátit na Mezinárodní měnový fond a Světovou banku o pomoc se snižováním státního dluhu. S tím souviselo zavedení reforem, které ovšem neměly kýžený efekt, protože i nadále rostla nezaměstnanost a chudoba (Ibid: 417–418). Coltonová uvádí, že tato zoufalá ekonomická situace společně s nestabilní politickou atmosférou řadí Jemen mezi rozpadající se státy (Ibid: 426).

Tvář Jemenu je především v posledních deseti až patnácti letech utvářena do značné míry již zmiňovaným problémem terorismu, jehož působení se přeneslo i na mezinárodní úroveň. V roce 2000 došlo k významnému útoku na americkou vojenskou námořní loď USS Cole. Následovaly útoky z 11. září 2001 ve Spojených státech po kterém došlo k utvoření spojeneckého pouta mezi Jemenem a USA ve válce proti terorismu. Dalším incidentem byl například bombový útok na americkou ambasádu v Sana‘a, ze kterých byla obviňována Al-Káida (Etheredge 2011: 137–141).

Snahy o eliminaci Al-Káidy byly v letech 2004 až 2010 rozptylovány jiným konfliktem, a to boji s povstanci na severu země, s podporovateli disidentského klerika al-Huthího. Dochází k násilným střetům mezi vládními jednotkami a rebely. V roce 2009 se do konfliktu zapojuje i sousední Saúdská Arábie, když je nucena bojovat s rebely na jejich společných hranicích. Rebelové obviňují Saúdské království, že podporuje Jemenskou vládu v boji proti nim. V roce 2010

⁶⁸

Yemen, Encyclopedia Britannica: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/652831/Yemen/45258/Agriculture-forestry-and-fishing> (5. 4. 2014).

nakonec vláda podepíše dohodu o klidu zbraní s povstalci ze severu. Ve stejném roce prezident prohlásil, že vláda je otevřená jednat s ozbrojenci z Al-Káidy. Ta se svými činy opět projevuje jako hrozba s globálním dosahem (nalezené výbušniny v letadlech do USA). V této situaci navíc v zemi na jaře roku 2011 propuknou proreformní a prodemokratické demonstrace, inspirovány děním v zemích Magrebu. Prezident Sálíh na podzim téhož roku odstoupil a jeho místo převzal Mansúr Hadí. Země se nachází v krizi, mezinárodní donoři přislíbili více než 4 miliardy dolarů pomoci na zlepšení infrastruktury a bezpečnosti. V posledních dvou letech nadále provádí Al-Káida útoky v zemi, i přesto že jemenská armáda dobyla tři její strategická místa na jihu země (Šukra, Zindžibar, Džaar) a také Američané zintenzivnili útoky bezpilotních letounů⁶⁹.

3.2.3 Omán

Sousední zemi Jemenu představuje sultanát Omán. Má strategickou polohu u ústí Perského zálivu. Omán zažíval od 30. let 20. století dlouhé roky izolace za vlády sultána bin Tajmúra. Od 70. let jeho syn sultán bin Saíd otevřel zemi díky reformní politice⁷⁰. Co se týče regionálních vztahů, byl Omán v roce 1981 mezi zakládajícími členy GCC. K hlubší ekonomické integraci s ostatními členskými zeměmi se stavěl Omán vždycky zdrženlivě, protože se obával především Saúdské dominance. Nicméně stát silně spoléhá na svoje sousedské země v Zálivu v rámci obchodu (neropného), pomoci, investic a migrace pracovní síly (Zorob 2013: 185–186).

V roce 1999 uzavřel také dohodu o hranicích se Spojenými arabskými emiráty⁷¹. Omán není výrazným aktérem na poli mezinárodních vztahů na globální úrovni, ale také je tato země v oblasti zájmů USA na BV a tak mají dlouhodobě blízké vztahy s USA⁷².

Více jak polovinu obyvatelstva tvoří Arabové, přičemž velkou část tvoří etnická skupina s íránským a pákistánským původem. K důležitým

⁶⁹ *Yemen profile timeline*, BBC: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-14704951> (6. 4. 2014).

⁷⁰ *Oman profile overview*, BBC: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-14654150> (6. 4. 2014).

⁷¹ *Oman profile timeline*, BBC: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-14654492> (6. 4. 2014).

⁷² *Oman profile overview*, BBC: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-14654150> (6. 4. 2014).

demografickým údajům patří tzv. „ománizace“, tzn. snaha snížit závislost země na expatriantech a zvýšit příležitostí zaměstnání pro ománské obyvatele⁷³.

Stejně jako u dalších zemí Zálivu i pro Omán je podstatným prvkem ekonomiky ropný průmysl, ovšem pro velkou část obyvatel jsou důležité zdroje příjmů i zemědělství a rybnářství. Také je zde rozšířený chov velbloudů i dobytka⁷⁴. Stejně jako jeho regionální sousedi, Jemen a Saúdská Arábie, dováží Omán živá zvířata ze Somálska. Je pro tuto africkou zemi třetím největším odběratelem zvířat (viz příloha č. 10).

Na rozdíl od Jemenu a Saúdské Arábie byl Omán doposud ušetřen militantnímu islámskému násilí. V roce 2011 zemi také postihly proreformní demonstrace, ovšem ty byly silně potlačeny.

Co se týče role Ománu v oblasti vojenské bezpečnosti, představuje tento stát aktivního hráče v regionálním boji proti pirátství. Spolupracuje s námořními misemi EU a NATO a tzv. *Combine Maritime Forces*, které v oblasti Adenského zálivu působí. Téma pirátství je dále rozpracováno v samostatné kapitole.

3.2.4 Spojené arabské emiráty

Další zemí z oblasti Arabského poloostrova jsou Spojené arabské emiráty (SAE). Federace sedmi emirátů nacházejících se v oblasti Perského zálivu vznikla v roce 1971. Hlavní městem celého státu je Abú Dhabí, druhým největším je Dubaj. Původně se oblast nazývala Smluvní Omán nebo také Smluvní státy a bylo britským protektorátem. V roce 1968 Britové oznámili svoje stažení z oblasti. Navrhli pro emiráty řešení pro budoucí uspořádání ve formě federace států Smluvního Ománu, Bahrajnu a Kataru. Tento koncept ovšem zkrachoval, Bahrajn a Katar si zvolili samostatnost. V roce 1971 tedy vznikly Spojené arabské emiráty, nejprve tvořené šesti emiráty (Abú Dhabí, Dubaj, Šardžá, Adžmán, Umm al-Kuvajn, Fudžajra), a o rok později se přidal sedmý (Rás al-Chajma) (Darraj, Puller 2009: 32–34).

⁷³ *Oman*, Encyclopedia Britannica: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/428217/Oman/257069/Plant-and-animal-life> (6. 4. 2014).

⁷⁴ *Oman*, Encyclopedia Britannica: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/428217/Oman/45163/Economy> (6. 4. 2014).

SAE se vyznačují zvláštním demografickým znakem a tím je vysoký počet cizinců, kteří přišli za prací a v zemi dlouhodobě žijí. Tato skupina představuje podle údajů z roku 2013 až 84 % obyvatelstva⁷⁵. S velkým množstvím cizinců v zemi souvisí problém vysoké nezaměstnanosti místních. Vláda proto zavádí tzv. emiratizaci, plán na zvýšení podílu domácích pracovních sil⁷⁶.

Ekonomickému sektoru SAE dominuje ropný průmysl, především v emirátech Abú Dhabí a Dubaj. Dubaj představuje obchodní a finanční centrum regionu. Stabilita federace byla otestována rivalitou mezi rodinami vládnoucími v Abú Dhabí a Dubaji, ačkoli na druhou stranu zkušenosti s externími událostmi jako byla válka v Zálivu nebo územní spor s Íránem politickou soudržnost SAE posílil⁷⁷. Tyto dva emiráty mají v rámci federace výrazně silnější postavení než ostatní emiráty. Dubaj má zdánlivou autonomii, ale zároveň spoléhá na finanční jištění ze strany Abú Dhabí (Davidson 2008: 234).

V roce 2009 zasáhla SAE, zejména Dubaj, globální finanční krize a sektor stavebnictví a obchodu s nemovitostmi zažil pokles. Sektory obchodu a turismu ale zůstaly čilé. V roce 2011, kdy probíhaly v rámci mnoha arabských zemí protivládní demonstrace, nebyly těmito událostmi tak silně zasaženy. Ale přesto došlo ze strany vlády například k omezením internetu, aby se lidé nemohli skrze sociální média organizovat na protesty⁷⁸.

SAE je zakládajícím členem Rady pro spolupráci arabských států v Zálivu (GCC). V poslední době je mezi členy napětí, SAE společně s Bahrajnem a Saúdskou Arábií stáhly své velvyslance z Kataru kvůli jeho podpoře Muslimského bratrstva⁷⁹. Také ohledně vztahů s Íránem panují neshody, a to

⁷⁵ UAE, Qatar have highest expat ration in GCC, UAEinteract : http://www.uaeinteract.com/docs/UAE,_Qatar_have_highest_expatrio_in_GCC/57040.htm (3. 7. 2014)

⁷⁶ Spojené arabské emiráty: Vnitropolitická charakteristika, Ministerstvo zahraničních věcí ČR: http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/blizky_vychod/spojene_arabske_emiraty/politika/vnitropoliticka_charakteristika.html (4. 7. 2014)

⁷⁷ *United arab emirates*, Encyclopedia Britannica: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/615412/United-Arab-Emirates> (6. 4. 2014).

⁷⁸ *United Arab Emirates profile overview*, BBC: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-14703998> (6. 4. 2014).

⁷⁹ *The deep discord bedevilling the Arab world*, BBC: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-26634679> (6. 4. 2014).

přímo uvnitř SAE. Dubaj chce zrušit sankce proti Íránu, Abú Dhabí nikoli⁸⁰. Podrobnější informace budou následovat v kapitole věnované přímo GCC.

Spojené arabské emiráty také bý vají spojovány saktivitami teroristické skupiny Al-Káida, především v souvislosti s praním špinavých peněz a s účastí občanů Emirátů v mezinárodních útocích Al-Káidy (únosci letadel z 11. září 2001 údajně většina z nich letěla do USA z Dubajského letiště). Také existují tvrzení o tom, že zde žije mnoho sympatizantů této teroristické organizace a že jsou běžně Emiráty využívány jako útočiště a logistická základna pro různé buňky Al-Káidy a s ní souvisejících skupin (Davidson 2008: 293–294). SAE a další země Zálivu byly také obviněny, že uplácí teroristické skupiny, především Al-Káidu, aby zabránily provádění útoků na jejich území. Důvody pro toto chování existují. Emiráty jsou vystavovány výhrůžkám od Al-Káidy kvůli jejich úzké spolupráci se Spojenými státy, v rámci války proti terorismu i kvůli spolupráci v ekonomickém sektoru (Ibid: 295–296).

Ve vztahu k zemím Afrického rohu představují SAE, zejména Dubaj, důležitého investora v oblasti obchodu, průmyslu a infrastruktury. Více tomuto tématu je věnováno v kapitole číslo 3.3.1.3 „Investice ze zemí Arabského poloostrova do států Afrického rohu“.

3.2.5 Katar

Dalším státem v oblasti Perského zálivu je Katar. Dříve jeden z nejchudších států v regionu, charakteristický rybnářstvím a lovem perel, patří díky těžbě ropy nyní k těm nejbohatším. Katar má třetí největší zásoby ropy na světě a je největším exportérem tekutého plynu (Blanchard 2014: 2). Více jak 150 let v zemi vládne rodina Al-Thání. Do roku 1971 byl Katar britským protektorátem, poté získal nezávislost, a odmítl se přidat mezi SAE.

V roce 2013 žilo přibližně 2 miliony lidí v Kataru, ale 85 % z nich nejsou místní občané. Počet cizinců a expatriantů výrazně převyšuje množství občanů,

⁸⁰ *Gulf states divided over Iran sanctions*, BBC: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-25713793> (6. 4. 2014).

jako je tomu i SAE. Etnické složení obyvatel je 40 % Arabů, 18 % Pákistánců, 18 % Indů, 10 % Íránců a zbylých 10 % jiné národnosti (Ibid: 1).

V Kataru se nachází letecká základna spojených států v městě Al-Udejd. Toto a další místa slouží jako logistická a velitelská centra pro Centrální velitelství USA (US Central Command – CENTCOM). V oblasti boje proti terorismu jsou aktivity Kataru sporné. Spojené státy považují spolupráci s Katarem v rámci boji proti terorismu za velmi přínosnou. Ovšem existují obvinění o údajné katarské podpoře Al-Káidy v devadesátých letech a jiných extrémistických skupin, dokonce podpoře ze strany vládnoucí rodiny. A také existují údajně pouta s politickými lídry Hamásu (Blanchard 2014: 6–7).

Zároveň ale na úrovni diplomatické se v boji proti terorismu angažuje. Například v březnu 2014 hostila Dauhá dvoudenní workshop *Global Counterterrorism Forum*, kterého se zúčastnili například delegáti z USA, Turecka, Číny a také Protiteroristická rada OSN společně s neziskovými organizacemi pracujícími v oblasti boje proti terorismu⁸¹.

Katar je aktivním hráčem v regionální i mezinárodní politice. Katarská vojska se účastnila v roce 1991 Války v Zálivu v rámci koaličních jednotek proti Iráku. Také je Katar významný jako mediátor v konfliktech v Africe nebo na Blízkém východě. V r. 2011 Katar podpořil předání moc v Tunisku a Egyptě a diplomaticky, také zapojil vzdušné síly na podporu operací v Libyi, vedené NATO (Blanchard 2014: 2). Posílení pozice Kataru na mezinárodní scéně přineslo jeho zvolení na místo nestálého člena Rady bezpečnosti v letech 2006–2007. Také při konfliktu v Sýrii hrál důležitou roli při snahách v rámci Ligy arabských států vyjednat mírovou dohodu mezi prezidentem Assadem a opozicí⁸². K roli Kataru jako klíčového hráče a mediátora v regionální diplomacii přispěla i televizní stanice Al-Džazíra jako forma *soft power* během povstání v arabských zemích od roku 2011 (Blanchard 2014: 8).

⁸¹ *Global Counterterrorism Forum Workshop begins, I love qatar:*
<http://www.iloveqatar.net/news/content/global-counterterrorism-forum-workshop-begins> (15. 4. 2014).

⁸² *Qatar, Encyclopedia Britannica:*
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/485603/Qatar/93432/History> (7. 4. 2014).

Nejvýznamnější pohraniční spor mezi Katar a Bahrajnem o několik na ropu a plyn bohatých ostrůvků a útesů v Zálivu (Hawarské ostrovy, Janan, Fasht Al-Dibal a Qit`at Jaradah), na které si dělaly nárok obě země, trval 70 let a ukončil ho Katar předložením žaloby k Mezinárodnímu soudnímu dvoru v Haagu. Rozsudek z března 2001 potvrdil status quo, který byl přijat. Byl tak umožněn rozvoj vzájemné spolupráce, v jejímž rámci je připravována řada společných ekonomických a průmyslových projektů⁸³.

V současné době se Katar potýká s velkou kritikou ze strany lidskoprávních organizací, zejména Amnesty International, která obviňuje Katar z nedostatečné ochrany imigrantů, kteří přišli za prací. Údajně jsou vystavováni velkému násilí v rámci jejich pracovních pozic⁸⁴.

Z výše popsaných informací o působení v Kataru v regionální politice ho můžeme označit jako významného aktéra v oblasti Blízkého východu.

3.2.6 Bahrajn

Nejmenším státem v Zálivu je Bahrajn. Jedná se o konstituční monarchii. Obyvatelstvo je tvořeno ze 46 % Bahrajnci, druhou velkou skupinu tvoří přistěhovalci z Asie. Pro zemi je charakteristický velký počet imigrantů za prací, stejně jako to u jiných států Perského zálivu⁸⁵. Dalším shodným prvkem pro Bahrajn a okolní státy je silný vliv Britů od počátku 19. století, pro které tato oblast představovala velmi strategickou lodní cestu. Byla ovšem ohrožována útoky pirátů, proti kterým se země Zálivu snažily bojovat společně s Brity, se kterými kvůli tomu podepsaly mnoho smluv, první v roce 1820. Zemi sužovaly neustálé vnitřní mocenské konflikty mezi členy vládnoucí rodiny al-Chalífa, do čehož nakonec zakročila Velká Británie a udělala z Bahrajnu svůj protektorát. Vybuodovala si zde výhodnou pozici pro uplatňování vlastních zájmů (vojenská

⁸³ Katar, Ministerstvo zahraničních věcí České republiky: http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/blizky_vychod/katar/politika/zahranicne_politicka_orientace.html (8. 4. 2014).

⁸⁴ Qatar criticised for domestic worker's abuse, I love qatar: <http://www.iloveqatar.net/news/content/qatar-criticised-domestic-workers-abuse> (15. 4. 2014).

⁸⁵ Bahrain, The Worldfactbook CIA: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ba.html> (20. 7. 2014)

kontrola a hledání ropy). Bahrajn a ostatní státy v Zálivu se dostaly do izolace vůči okolnímu světu (Gillespie 2002: 34–35) To se změnilo po roce 1932, kdy byla ropa objevena a zahájena její těžba. Britové již nemohli zabránit vstupu zahraničních ropných společností do oblasti. V Bahrajnu získala koncesi americká společnost *Standard Oil Company of California* (Gillespie 2002: 39–40). Po druhé světové válce se Bahrajn snažil oprostít od Velké Británie, která tyto snahy ale potlačovala, mimo jiné zavedla výjimečný stav v zemi na deset let od roku 1956. Některé státy Zálivu se obávaly odchodu Britů z oblasti a tak se rozhodly utvořit federaci (Spojené arabské emiráty), což ovšem Bahrajn odmítl a v roce 1971 získal nezávislost (Gillespie 2002: 46–48).

V 70. letech byl Bahrajn vystaven hrozbě v podobě Íránu, který projevil snahy o anexi Bahrajnu a podněcoval povstání šíitských obyvatel Bahrajnu a svržení vlády. Bahrajn se obrátil s žádostí o pomoc na Saúdskou Arábii, se kterou následně uzavřel bezpečnostní pakt. I nadále probíhaly destabilizační snahy ze strany Íránu v podobě nejméně tří pokusů o převrat od 80.let (Gillespie 2002: 49–52). Rok 2001 přinesl změnu ve fungování státu. Došlo k přechodu na konstituční monarchii s voleným parlamentem a nezávislým soudnictvím. V zemi ovšem dochází k vnitřním nepokojům, mezi sunnitskou vládnoucí elitou a šíitskou většinou obyvatel, která se cítí být diskriminována. A s protivládními protesty, které zachvátily zemi v roce 2011, se vnitřní situace a svoboda obyvatel ještě zhoršila. Od roku 2013 probíhají snahy o národní dialog, ovšem jsou momentálně ve slepé uličce⁸⁶.

Co se týče ekonomiky, představuje Bahrajn centrum finančních a bankovních služeb v regionu. Původně významnou roli v ekonomickém sektoru hrál lov perel. Ten představoval primární průmysl až do doby, kdy byla objevena ropa (1932). Zásoby této suroviny jsou ovšem poměrně omezené a proto se Bahrajn snaží svoji ekonomiku diverzifikovat a je nyní mnohem méně závislý na ropě než ostatní státy Zálivu. V roce 2012 sektor ropného průmyslu představoval jen 19 % HDP v porovnání s 44 % v roce 2000. Ale v rámci exportu je ropa stále

⁸⁶ *Bahrain profile overview*, BBC: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-14540571> (7. 4. 2014.)

vý znamnou komoditou, v roce 2012 tvořila 77 % všeho exportu (Bahrain Economic Yearbook 2013: 79).

Od získání nezávislosti pěstuje Bahrajn velmi úzké kooperativní vztahy se Saúdskou Arábií. Od 70. let se ze země ve spolupráci se Saúdy stalo centrum služeb, zejména v oblasti finanční (bankovníctví). Saúdská Arábie také pomáhala získat projekty týkající se těžby a zpracování ropy do Bahrajnu (Gillespie 2002: 50–51) Bahrajn již od vyhlášení své nezávislosti rovněž udržuje blízké vztahy se Spojenými státy. V roce 1971 podepsal s USA dohodu, která povoluje Američanům si pronajímat námořní a vojenská zařízení, a o dvacet let později také vznikla dohoda o využívání přístavu a provádění společných vojenských cvičení. V roce 1981 se Bahrajn připojil do GCC. V rámci operace Pouštní bouře ve válce v Zálivu se Bahrajn zúčastnil bojů proti Iráku. V tomto roce také Bahrajn řešil územní spor s Katarem o několik ostrovů před Mezinárodním soudním dvorem, ale ve svých nárocích na daná území neuspěl. Spor mezi těmito zeměmi se táhl ještě delší dobu, v roce 1999 oba státy sestavily komisi, která měla tento konflikt vyřešit⁸⁷. Bahrajn v současnosti zaměstnává především domácí politika, nežli velké angažování v zahraničních vztazích. Jako zahraniční hrozbu zasahující do jeho vnitřní politiky vnímá Bahrajn regionálního souseda Írán.

Podle statistik Indexu lidského rozvoje z roku 2013 se nachází Bahrajn na 44. místě, což ho řadí do skupiny zemí s velmi vysokým rozvojem společně s Katar, Saúdskou Arábií, Kuvajtem i Spojenými arabskými emiráty⁸⁸.

3.2.7 Kuvajt

Posledním státem v rámci oblasti Perského zálivu je Kuvajt. Jedná se o malý emirát, který ale získává velké bohatství díky těžbě a obchodu s ropou. Ta tvoří až 90 % zisků z exportu. Země byla britským mprotektorátem od r. 1899 a získala nezávislost v roce 1961, kdy se také stala členem Ligy arabských států⁸⁹. Stejný

⁸⁷ *Bahrain profile timeline*, BBC: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-14541322> (7. 4. 2014).

⁸⁸ *Human Development Report data 2014*, UNDP: <http://hdr.undp.org/en/data> (20. 7. 2014).

⁸⁹ *Kuwait profile timeline*, BBC: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-14647211> (8. 4. 2014).

trend jako u výše zmíněných zemí v Perském zálivu je vysoký počet expatriantů v zemi, přičemž přímo Kuvajťané zde tvoří menšinu. Největší etnickou skupinu občanů představují Arabové, a najdeme zde také malý počet etnických Peršanů⁹⁰. Co způsobuje vnitřní nestabilitu, jsou rozkoly mezi sunnitskou většinou a šíitskou menšinou, která je vládou diskriminovaná⁹¹. Kuvajt byl první arabskou zemí v Zálivu, která měla volený parlament. Ovšem začalo docházet k častým konfrontacím mezi ním a vládou, což dominuje vnitropolitické situaci (vyvrcholilo to v roce 2012 opozičním bojkotem voleb)⁹².

V roce 1990 Irák obvinil Kuvajt, že ilegálně využívá ropná ložiska ležící při jejich společné hranici. Následně Kuvajt napadl a území připojil k Iráku. Následoval začátkem roku 1991 vojenský zásah mezinárodní koalice vedené spojenými státy za podpory OSN. Tzv. Operace Pouštní bouře byla úspěšná a irácké síly se stáhly, ovšem kuvajtská infrastruktura zůstala poničená, což mělo dopad na ekonomiku země, kvůli pozastavení těžby a exportu ropy. Až v roce 1994 uznal Irák nezávislost Kuvajtu a také hranice stanovené OSN⁹³. V roce 2003 poskytl Kuvajt své území pro vojenskou akci proti Saddámu Husajnovi⁹⁴.

V současné době řeší Kuvajt spíše domácí politickou situaci (v r. 2013 byl rozpuštěn parlament a následně nové volby⁹⁵), ale také se podílí na regionálním dění (začátkem března 2014 hostil summit Ligy arabských států⁹⁶)

3.2.8 Charakteristika subkomplexu

Země subkomplexu Arabský poloostrov, jak je vymezen v této práci, sdílí určité charakteristické prvky, které jsou důležité pro formování regionální bezpečnostní dynamiky. Ovšem oproti subkomplexu Africký roh zde najdeme protichůdné prvky bezpečnostní dynamiky. Na jedné straně slabý a chudý stát

⁹⁰ *Kuwait*, Encyclopedia Britannica: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/325644/Kuwait> (8. 4. 2014).

⁹¹ *Kuwait*, Encyclopedia Britannica: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/325644/Kuwait/248534/Religion> (8. 4. 2014).

⁹² *Kuwait profile overview*, BBC: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-14644252> (8. 4. 2014).

⁹³ *Kuwait profile timeline*, BBC: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-14647211> (8. 4. 2014).

⁹⁴ *Kuwait profile overview*, BBC: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-14644252> (8. 4. 2014).

⁹⁵ *Kuwait profile timeline*, BBC: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-14647211> (8. 4. 2014).

⁹⁶ *Saudi –Qatari discord at the Gulf Co-operation council*, BBC: <http://www.bbc.com/news/business-26839046> (8. 4. 2014).

(Jemen), který představuje destabilizační hrozbu pro region, a na druhé straně bohaté ropné státy Zálivu. Důležitou roli hraje v regionu také existence Rady pro spolupráci zemí v Perském zálivu (GCC).

V této části práce představím význam role GCC a existence slabého a rozpadajícího se státu pro regionální bezpečnostní dynamiku. Rada pro spolupráci zemí v Zálivu představuje regionální politické a ekonomické integrační uskupení, které vede region ke spolupráci a také jako celek pak GCC spolupracuje i s Africkým rohem (oblast obchodu). Zabývám se budoucím, jak země Zálivu vnímají Írán jako bezpečnostní hrozbu pro jejich region. GCC není ovšem jednoznačně tmelící prvek subkomplexu, v současné době existují mezi členskými státy rozpory ohledně zahraničně-politických témat. Bližší popis bude v následující kapitole.

Také se v další části textu budu zabývat existencí slabého státu, konkrétně Jemenu, a jeho destabilizačnímu vlivu na bezpečnost v oblasti. Stejně jako v části věnované Africkému rohu, se v rámci tohoto tématu budu věnovat i fungování klanových a kmenových struktur a jejich vlivu na fungování státu.

3.2.8.1 Rada pro spolupráci zemí v oblasti Perského zálivu

Rada pro spolupráci zemí v oblasti Perského zálivu (GCC) představuje regionální organizaci skládající se ze Saúdské Arábie, Spojených arabských emirátů, Bahrajnu, Katar, Kuvajtu a Ománu. Byla založena v roce 1981 a měla představovat snahu o arabskou regionální integraci, politickou a ekonomickou. Pro země je společná zásadní role ropy; jejich zásoby společně představují 45 % světových zásob. Právě díky této surovině se podařilo rychle zmodernizovat ekonomiky a infrastruktury členských zemí. Možnou oblastí spolupráce měl být i bezpečnostní sektor, ovšem kvůli mnoha rozdílným zájmům se těžko nachází mezi státy nějaký konsenzus. Proto se GCC soustředí především na ekonomickou integraci v oblastech zemědělství, průmyslu, těžby ropy, investic či obchodu⁹⁷. Tak došlo k dohodě o vytvoření volné zóny GCC (2002) a rok poté se země

⁹⁷ *Rada pro spolupráci zemí v oblasti Perského zálivu*, Global politics: <http://www.globalpolitics.cz/clanky/gcc> (8. 4. 2014).

dohodly na zásadách celní unie s tím, že k úplné celní unii mělo dojít do roku 2005 a vytvoření volného trhu do roku 2008. Také byla v roce 2005 stanovena základní kritéria pro zavedení společné měny. V r. 2009 podepsaly Kuvajt, KSA, Katar a Bahrajn Dohodu o vytvoření Rady monetární unie. Měnová unie by měla být spuštěna v r. 2010, nicméně termín byl odložen. Celní unie by měla být funkční v roce 2015⁹⁸.

V současné době čelí GCC mnoha výzvám. Saúdská Arábie, která označila Muslimské bratrstvo jako teroristickou skupinu, společně se Spojenými arabskými emiráty a Bahrajnem odvolala své velvyslance z Kataru z důvodu jeho podpory Muslimského bratrstva v Egyptě a dalších zemích. Kuvajt a Omán k tomuto sporu zaujaly neutrální postoj, takže to vytváří tři názorové skupiny v rámci GCC k danému tématu. Neshody panují i ohledně Sýrie, Saúdská Arábie a Katar například podporují rozličné opoziční frakce, za což je Sýrie obviňuje z pokusů o oslabování země⁹⁹. Konflikt v Sýrii představuje pro sunnitské monarchie Arabského poloostrova příležitost zbavit se šíitského prezidenta Sýrie Bašára Al-Assada. Zároveň však musí brát na zřetel, že jejich reakce na konflikt mohou mít dopady na šíitské komunity v jejich zemích. Proto jejich politické kroky jsou opatrnější. Neaktivněji se v této situaci chová Katar, který nemá obavy z následků své zahraniční politiky na domácí stabilitu, jelikož jeho vnitropolitická situace není ohrožována politickým islámem, náboženským extremismem a sektářskými skupinami tolik jako v ostatních státech¹⁰⁰.

Zásadním bezpečnostním tématem pro země GCC je jejich vztah s Íránem. Rada států Zálivu byla z velké části založena jako odpověď na hrozbu Íránské porevoluční politiky a od té doby je Írán centrálním tématem, které utváří politiku GCC. Prioritou je zadržování Íránu a také snaha vybudovat si obranné kapacity, které by ubránily Arabský poloostrov před Íránskou hrozbou. GCC se snažila prohloubit s Íránem ekonomickou spolupráci, když v roce 2008

⁹⁸ Katar, Ministerstvo zahraničních věcí České republiky: http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/blizky_vychod/katar/politika/zahranicne_politicka_orientace.html (8. 4. 2014).

⁹⁹ *The deep discord bedeviling the Arab world*, BBC: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-26634679> (8. 4. 2014).

¹⁰⁰ *Gulf states at odds over Syria war*, BBC: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-23125629> (8. 4. 2014).

uvažovala o vytvoření zóny volného obchodu s Íránem. Napjaté vztahy ve vojensko-bezpečnostní oblasti ovšem blokují jakýkoliv progres. GCC se obává zejména Íránského jaderného programu a důsledků, které by to mohlo mít na regionální bezpečnost (Cordesman, Shelala, Mohamed 2014: 53). V roce 2012 na summitu došlo k prohlášení, že země GCC nevnímají existenci jaderných elektráren pozitivně na pobřeží Perského zálivu, i když jsou pro mírové účely. Představují hrozbu pro lidi v regionu, pokud by došlo k nějaké havárii¹⁰¹.

Země GCC mají vztahy napjaté s Íránem také z důvodu íránského vměšování se do jejich vnitřních záležitostí. V roce 2011 dokonce vyslala GCC své ozbrojené síly (*Peninsula Shield Force*) do Bahrajnu v důsledku obav z Íránského zasahování do dění v zemi (v souvislosti s Arabským jarem) (Cordesman, Shelala, Mohamed 2014: 53). Zejména Saúdská Arábie a Bahrajn obviňují Írán, že se mísí do jejich vnitřních záležitostí podněcováním nepokojů v šíitských společnostech. Oproti postoji ostatních zemí GCC Omán v nedávné době hostil íránského ministra zahraničí na oficiální návštěvě. Navíc ještě zprostředkoval tajná jednání mezi Íránem a Spojenými státy o tématu jaderných zbraní¹⁰². Mírnější stanovisko vůči Íránu zaujímá aktuálně i emirát Dubaj, který je pro zrušení amerických sankcí vůči Íránu. Vnímá ho jako sousední zemi a partnera z obchodního hlediska, a zrušení sankcí by bylo přínosné pro všechny. S tímto přístupem k Íránu se ale neztotožňuje partnerský emirát Abú Dhabí, který se zaměřuje na nevyřešený územní spor s Íránem o tři ostrovy v Zálivu. Tyto případy ukazují, že postoj vůči Íránu není mezi státy GCC zcela jednotný¹⁰³.

GCC také spolupracuje s další regionální organizací a tou je tzv. Mezivládní orgán pro rozvoj (*Intergovernmental Authority on Development – IGAD*). Tato regionální organizace východoafrických států prohlubuje v posledních letech ekonomickou a obchodní spolupráci se státy GCC, se zaměřením na oblast

¹⁰¹ *GCC Summit unlikely to include talk of union*, Gulfnews.com: <http://gulfnews.com/news/gulf/bahrain/gcc-summit-unlikely-to-include-talk-of-union-1.1115158> (20. 7. 2014)

¹⁰² *The deep discord bedevilling the Arab world*, BBC: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-26634679> (8. 4. 2014).

¹⁰³ *Gulf states divided over Iran sanctions*, BBC: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-25713793> (8. 4. 2014).

obchodu se zvířaty, který Arabský poloostrov a Africký roh spojuje. Důležité setkání proběhlo v roce 2013 mezi organizacemi v Rijádu, kdy obě strany diskutovaly o možných formách zlepšování zdraví zvířat, dodržování veterinárních a hygienických předpisů u zvířat pro export¹⁰⁴.

Na straně států GCC dochází v posledních letech k růstu zájmu o investování do oblasti Afrického rohu, především v oblasti zemědělství. Samy africké země v čele se Somálskem a Etiopií, pro které je zemědělská produkce a její vývoz stěžejním ekonomickým sektorem, tlačí na arabské státy, aby zvýšily investice. V březnu 2013 pořádali somálští vládní delegáti a také producenti potravin tří denní setkání, které mělo nalákat investory. Zároveň také navštívila obchodní delegace Spojených arabských emirátů Etiopii, aby zde otevřeli emirátsko-etioopské obchodní centrum. Ministr pro ekonomii Emirátů vyjádřil zájem o investování do Etiopského potravinářského průmyslu a zemědělství. Pro země Afrického rohu je takto spolupráce zásadně důležitá. Somálsko například v současnosti vyveze 4,7 miliónů zvířat do zemí GCC, tato oblast pro ně představuje hlavní exportní trh a získávání nových obchodních partnerů je pro ně důležitým krokem v ekonomickém rozvoji země. Některé investiční projekty se ale setkávají s obtížemi způsobenými nestabilní a nebezpečnou situací v zemích Afrického rohu. V takovémto případě se ukazuje vliv politické stability a bezpečnostní situace uvnitř státu jednak na regionální spolupráci a také na prosperitu země. Když není v zemi dostatečně bezpečno, nebudou zahraniční investice a tím pádem stát přijde o zisk z toho a nedojde k zlepšení situace státu¹⁰⁵.

3.2.8.2 Slabé a rozpadající se státy

Vedle fungování regionální kooperační platformy GCC, která spojuje především bohaté ropné státy, existuje v oblasti Arabského poloostrova a

¹⁰⁴ *Economic and trade cooperation between IGAD and GCC*, IGAD: http://igad.int/index.php?option=com_content&view=article&id=618:economic-and-trade-cooperation-between-igad-and-gcc&catid=95:icpald&Itemid=155 (16. 4. 2014).

¹⁰⁵ *Horn countries woo GCC food investment*, Food navigator: <http://www.foodnavigator.com/Regions/Middle-East/Horn-countries-woo-GCC-food-investment> (13. 4. 2014).

Perského zálivu ještě jedna důležitá skutečnost, která ovlivňuje nejen vnitřní regionální dynamiku, ale její dopady se projevují i meziregionálně. Je to existence slabého a rozpadajícího se státu, konkrétně Jemenu. Ačkoli se jedná jen o jeden stát, jeho vliv na region není zanedbatelný .

Jemen bývá tradičně řazen do kategorie rozpadajících se států (*failed state*) a také se v jeho souvislosti používá poměrně nový pojem, tzv. křehký stát (*fragile state*). Definice prvních dvou pojmů v tomto textu zazněly již v souvislosti se státy Afrického rohu (viz kapitola 3.1.2.1.). Pro pojem křehký stát, popřípadě křehkost (*fragility*) existují mnohé definice. Například podle OECD křehký region nebo stát má slabou schopnost vykonávat základní vládní funkce a chybí mu schopnost rozvíjet vzájemné konstruktivní vztahy se společnostmi. Tyto regiony a státy jsou také více náchylně k interním a externím šokům jako např. ekonomická krize či přírodní katastrofa. Podle poslední zprávy OECD je křehkých států 51 (OECD 2014: 16–17)¹⁰⁶. Významné mezinárodní organizace (Světová banka, OECD) a agentury sestavují seznamy států, které se nachází v takové situaci. Počet těchto států se může mírně lišit. Jemen tam v každém případě patří¹⁰⁷. Křehké státy představují prostor pro širokou škálu přeshraničních bezpečnostních hrozeb a humanitárních obav (masová migrace, organizovaný zločin, násilné konflikty, terorismus). U těchto států pak hrozí přímé přelévání těchto problémů do sousedních zemí, což má za následek snížený růst státu a destabilizaci¹⁰⁸.

Jemen, již dlouhodobě slabý stát, ve světle událostí Arabského jara v roce 2011 a paralelní Revoluce institucí v roce 2012¹⁰⁹ byl donucen začít plánovat společně s mezinárodním společenstvím zásadní restrukturalizaci armády, policie a justice. Země prochází přechodnou fází a fází národního dialogu. Je to země

¹⁰⁶ *Fragile states report 2014*, OECD: <http://www.oecd.org/dac/incaf/FSR-2014.pdf> (10. 4. 2014).

¹⁰⁷ *Harmonized list of fragile situations FY14*, Worldbank: <http://siteresources.worldbank.org/EXTLICUS/Resources/511777-1269623894864/HarmonizedlistoffragilestatesFY14.pdf> (10. 4. 2014).

¹⁰⁸ *Fragile states on the international agenda*, GSDRC: <http://www.gsdr.org/go/fragile-states/chapter-1--understanding-fragile-states/introduction-fragile-states-on-the-international-agenda> (10. 4. 2014).

¹⁰⁹ Revoluce institucí představovala další fázi v rámci protestů, které vypukly v roce 2011. V této druhé fázi došlo k stávkám odborů a protestů proti státním institucím a jejich úředníkům a také proti obchodním společnostem v zemi. *The Parallel Revolution in Yemen*, Critical threats: <http://www.criticalthreats.org/yemen/gordon-parallel-revolution-march-6-2012> (10. 4. 2014).

v krizi, která čelí několika výzvám: konflikt na Severu země, separatistické tendence na Jihu, zesilující teroristické povstání na hranicích. Válka a konflikty představují produkty a příčiny trvajících slabosti/křehkosti státu (Lewis 2013: 2–3). Z pohledu regionální dynamiky a jeho strategické geografické polohy je Jemen zatížen několika důležitými problémy. Jsou jimi regionální boj mezi šiitskou a sunnitskou dominancí, rostoucí islámská radikalizace a terorismus a vysoká úroveň organizovaného zločinu a pirátství (Ibid: 5–6). Především působení teroristické organizace AQAP a na ní napojených skupin (Ansár Aš-Šaría; Aš-Šabáb v Somálsku) vedou k zapojení jiných zemí (Saúdská Arábie, USA) do dění v zemi. Jemenské hlavní bezpečnostní výzvy jsou přeshraničního charakteru. Zásadní problém domácí politiky představuje existence tzv. paralelního státu, to znamená, že vláda vytvořila neformální politické spojení s tradičními šejky, náboženskými lídry, kmeny a důležitými skupinami obyvatelstva (Ibid: 7).

Právě kmenový charakter společnosti je důležitým prvkem států na Arabském poloostrově a v Zálivu. Tomuto tématu se věnuje následující kapitola.

3.2.8.3 Role kmenu a klanů v zemích Arabského poloostrova

Při pohledu do historie se ukazuje, že kmenový charakter společnosti v této oblasti s sebou nesl velké množství bojů, ještě i v době předislámské. Tradičně se dělila arabská společnost na beduínskou civilizaci a městskou (usedlou) civilizaci, což trvá dodnes. Organizační kmenové úrovně jsou (sestupně) kmenový svaz, kmen, patrilineární klan, rod, dům a rodina (Gombár 2004: 15–19).

V případě Saúdské Arábie se existence kmenu a klanů projevovala ve fungování mocenských struktur tak, že konkrétní rodiny dominovaly prostředí teokratické a byrokratické elity (rodina Aš-Šajch). Stejně tak podnikatelské kruhy v Saúdské Arábii působí tradičně na rodinné bázi (např. rodina Bin Ládin) (Ibid: 54–56). Situace v Kuvajtu ukazuje, jak funguje kmenová společnost. Vnitropolitickému vývoji totiž dominuje soupeření mezi vládou (vládnoucí rodinou) a parlamentem (obchodnické klany). V před-ropném období totiž byla vláda podporována bohatými obchodnickými kmeny, ovšem objevení ropného

bohatství ji od této závislosti osvobodila. V dalším ropném státě, Bahrajnu vládne dynastie Al-Chalífa a zde se ukazuje, že tradiční vazby a struktury jsou stále silné, protože i ve vládě zaujímají většinu křesel právě členové této rodiny (Ibid: 69–72). V případě Ománu neměla vládnoucí sultánská rodina dominantní pozici ve státě. Vláda sice plně kontrolovala oblast služeb, ovšem ekonomický sektor (těžba nerostů, zemědělství, průmyslová výroba) zůstávaly v rukou tradiční obchodní elity. Obchodníky a kmenové elity potřebovala vláda pro jejich administrativní zkušenosti a lojalitu kmenových náčelníků (Ibid: 81). Podobná situace se týká i Spojených arabských emirátů, kde se po nálezů ropy osvobodili šejchové od závislosti na obchodních rodinách a jejich vlastní autorita se konsolidovala skrze byrokratické struktury (Ibid: 83).

Dějiny Jemenu jsou silně poznamenány mocenskými boji mezi mnoha kmeny a kmenovými svazy a vládou. Jemenské kmeny mají silné vnitřní společenské struktury a historicky se ukázaly jako velmi soběstačné, tak, že dnes, zatímco je pro kmeny možné fungovat efektivně bez státu, pro stát není možné efektivně fungovat bez kmenů. Před rokem 2011, různí vládcí Jemenu, před i po sjednocení, udržovali kontrolu nad územím skrze spolupráci a vyjednávání s mocnými kmenovými vůdci. Tyto kmenové struktury jsou sjednocené do federací (nejznámější jsou Hašídovská federace, Bakílovská federace). Existují i nezávislé kmeny, které překročily hranice do Saúdské Arábie. (Lewis 2013: 21) Aktuálně jemenská vláda bojuje s hnutím šíitského kmene Húthí. Na severu země spolu bojují tento šíitský kmen a sunnitští kmenoví vůdci. Vláda se snažila urovnat spor, ale její vojáci byli do násilného konfliktu také zataženi¹¹⁰.

Z výše zmíněných příkladů je vidět, jak fungování kmenových společenství a jejich paralelních politických struktur narušuje vnitřní stabilitu státu a podkopává jeho legitimitu. Velká část násilných střetů a dlouhodobějších konfliktů probíhá mezi konkurenčními kmeny. Nejvýrazněji je v tomto regionu těmito konflikty zasažen Jemen, jelikož je to stát slabý a nemá kapacity k tomu, konflikt vyřešit kmeny zpacifikovat. Tento fakt, že Jemen není schopen zaručit ochranu svý m

¹¹⁰ *Yemen: Renewed Houthis-government clashes in Amran, The Majalla:* <http://www.majalla.com/eng/2014/04/article55249516> (10. 4. 2014).

obyvatelům, přispívá k ztrátě jeho vlastní legitimacy, protože obyvatelé – členové kmenů jsou nuceni se spoléhat sami na sebe a vláda tím pádem ztrácí v jejich očích postavení autority čím dál víc (Lewis 2013: 14–15).

3.3 Regionální bezpečnostní komplex Roh Afriky a Arabský poloostrov

Rudé moře odděluje africký kontinent od Arabského poloostrova a jeho vyústěním je Adenský záliv, který představuje důležitý škrťící bod mezinárodní lodní dopravy. V této práci se zabýváme tím, jaké existují vztahy mezi Africkým mořem a Arabským poloostrovem a zda jsou dostatečně silné na to, aby tvořily regionální bezpečnostní komplex. Z hlediska geografie Adenský záliv od sebe africké země a státy Blízkého východu odděluje. Proto každá oblast má v některých ohledech odlišný vývoj. Země Rohu Afriky zůstávají doposud slabými zeměmi zmítanými konflikty, zatímco na opačné straně zálivu arabské státy těží především ze svého ropného bohatství a snaží se jít směrem modernizace.

Zároveň ale v Rudém moři a Adenském zálivu funguje čilá lodní doprava a obchod. Tato spojovací funkce má pozitivní přínosy (Arabský poloostrov jako důležitý obchodní trh pro Africký roh) ale i negativní (nelegální migrace, šíření terorismu, pirátské úroky). Tato témata, především z oblasti vojensko-bezpečnostní a ekonomické, jsou pro obě oblasti důležitá a také jimi byvají sekuritizována. Blíže se tomu věnují následující kapitoly.

3.3.1 Ekonomické vztahy

Silně rozvinuté vztahy má region Arabský poloostrov a Roh Afriky v oblasti ekonomiky. Zejména pro africké státy je ekonomická spolupráce s Arabským poloostrovem a státy Perského zálivu stěžejní, protože to pro ně představuje jedno z hlavních odbytišť. Také jsou pro africké státy důležité investice ze zemí Arabského poloostrova. Z pohledu arabských států jsou jejich vzájemné vztahy v ekonomickém sektoru strategicky významné, ale není z jejich strany přílišná závislost oblasti Rohu Afriky (např. živá zvířata dováží také z Austrálie a dalších

oblastí). Následující kapitoly se zabývají jednotlivými ekonomickými tématy společně pro regionální bezpečnostní komplex.

3.3.1.1 Lodní doprava a obchod, ekonomický význam přístavů

Státy Afrického rohu disponují několika významnými přístavy, přes které proudí mezinárodní obchod a doprava. Jsou jimi především Asab a Masawa (Eritrea), Djibouti city (Džibuti), a somálské přístavy Berbera (Somaliland), Mogadišo a Kismayo (jižní Somálsko) a Bosaso (oblast Puntland) (Healy 2011: 31). Především džibutský přístav v posledních 20 letech velmi nabyl na významu. Daří se mu přilákat mezinárodní veřejné i soukromé investice. Na tomto přístavu totiž závisí Etiopie, země, která po ztrátě území Eritrei nemá vlastní přístup k moři. Importy a exporty Etiopie expandovaly a díky zahraničním investicím se mohl rozrůstat i přístav (Healy 2011: 5). Hlavním investorem z oblasti Zálivu je společnost *Dubai Ports World* (DPW), třetí největší firma na světě spravující přístavy. Vlastní ji vládnoucí rodina v Dubaji¹¹¹. V roce 2000 podepsala společnost DPW a džibutská vláda dohodu o vedení a vylepšení přístavu touto dubajskou firmou. Následovalo v roce 2009 otevření kontejnerového terminálu v hodnotě 400 milionů dolarů v Doralehu. Tímto krokem bylo podpořeno strategické partnerství Džibuti a Dubaje (Styan 2013: 5). Společnost DP World se také aktivně podílí na boji proti pirátství v Adenském zálivu a na rozvoji somálské ekonomiky. Tato společnost organizuje mezinárodní konferenci věnovanou boji proti pirátství, kde mimo jiné propaguje pomoc Somálsku v ekonomickém rozvoji a formou zahraničních investic¹¹². Právě zahraniční investice do výstavby přístavu jsou velmi časté, jednou z nich je například investice Saúdské Arábie do džibutského přístavu ve městě Tadžura (Styan 2013: 4).

Význam přístavu v Džibuti vzrostl v posledních letech díky provádění veterinárních inspekcí, které jsou zde kvůli exportu živých zvířat do oblasti

¹¹¹ *Dubaj se vzdala přístavů v USA*, Hospodářské noviny: <http://hn.ihned.cz/c1-23060825-dubaj-se-vzdal-pristavu-v-usa> (10. 4. 2014).

¹¹² *DP World works to battle maritime piracy at its source*, Albawaba business: <http://www.albawaba.com/business/pr/dp-world-maritime-piracy-567787> (12. 4. 2014).

Arabského poloostrova, jehož země mají přísné veterinární a hygienické předpisy (Majid 2010: 5). V současné době také probíhají finální dohody o multimiliónovém projektu výstavby nového přístavu v Berbeře v Somalilandu. Nové přístaviště by sloužilo jako obchodní centrum mezi Afrikou a Arabským m světem a především by to poskytovalo exportní cestu pro Etiopii.

Pro lodní dopravu v Adenském zálivu v současné době hrají čím dál větší roli právě tyto africké přístavy, protože pozice jemenského přístavu v Adenu, historicky velmi významného a strategického přístavu, v posledních letech upadá. Hrají v tom roli dlouhodobé obchodní problémy umocněné politickým konfliktem v zemi a také spor mezi Jemenskou vládou a společností DP World, která skončila v pozici operátora v adenském přístavu v roce 2012¹¹³.

3.3.1.2 Obchod se zvířaty

Oblast Afrického rohu a Arabského poloostrova spojuje jejich dlouhodobé partnerství v oblasti trhu se zvířaty. Pro africké státy jsou blízkovýchodní země zásadním odbytištěm dobytka a jiných hospodářských zvířat. Ačkoli nyní již většina masa pro Blízký východ pochází z Austrálie, kozy a ovce z Rohu Afriky (především ze somálských teritorií) mají důležitou část na trhu. Somálská zvířata jsou preferována pro jejich chuť, vůni, barvu, dlouhověkost a velikost. Jejich původ z další muslimské země je často zmiňován jako výhoda, především během Hadždže, muslimské pouti do Mekky. Právě sezónní faktory jako je hadždž ovlivňují nabídku a poptávku na trhu se zvířaty. Nejen že obrovské množství lidí potřebuje najíst, ale zvýšená poptávka je především kvůli tradičnímu porázení ovcí. Proto dochází v tomto období k obrovskému nárůstu množství exportovaných zvířat (Majid 2010: 10–11).

Obchod se zvířaty v Rohu Afriky (především Somálsko–Somaliland, Etiopie, Džibuti) se tradičně soustředí na ovce a kozy, které jsou exportovány do Saúdské Arábie. Novější trendy v obchodu zahrnují nárůst prodeje dobytka a velbloudů – to je důležité především z hlediska finančního zisku, protože jejich hodnota je

¹¹³ *Sad decline of Aden's once-thriving port*, Financial Times: <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/e64e90fe-8644-11e2-ad73-00144feabdc0.html#axzz2yx8RExMg> (12. 4. 2014).

větší než ovcí a koz a tento obchod není sezónní (Majid 2010: 4). Obchodování se zvířaty je forma integrované ekonomické aktivity, která utužuje sociální a ekonomická pouta přes hranice a země Afrického rohu vzájemně propojuje. Také poskytuje práci a obživu pro většinu obyvatel států v této oblasti (Healy 2011: 27–29).

Obchod obecně mohou výrazně ovlivnit některé vnitropolitické i vnější vlivy. Pro obchod se zvířaty představují zásadní problém zákazy či omezení importu, které vydávají země arabského poloostrova na základě nedodržování různých hygienických předpisů. Zásadní byl rok 2000, kdy sousední arabské země vydaly zákaz na import zvířat z Rohu Afriky kvůli vypuknutí tzv. horečky z Rift Valley (Love 2009: 3). Kromě Saúdské Arábie, která zákaz zrušila až v roce 2009, ostatní země (Jemen, Bahrajn, Omán, Katar a SAE) import znovu povolily již následující rok. Tato událost pomohla některým obchodníkům vyvinout monopoly na obchod z Džibuti, Berbery a Bosaso. Tito obchodníci byli schopní najít alternativní a neoficiální cesty do jejich hlavního trhu v Saúdské Arábii (Majid 2010: 3–5). Zdravotnicko-hygienická a veterinární nařízení jsou čím dál častější a striktnější a z toho důvodu probíhaly zákazy dovozu. Ovšem obchodníci si přesto našli alternativní cesty do Saúdské Arábie, především přes Omán a Jemen (Majid 2010: 11).

Země Blízkého východu a Afrického rohu se spolu snaží spolupracovat a vyvíjet takové podmínky, aby obchodování mezi nimi probíhalo co nejefektivněji. V roce 2011 například proběhlo setkání obchodníků a podnikatelů z Blízkého východu a Afrického rohu v Dubaji. Během jednání byl kladen důraz na důsledné fungování komunikace mezi obchodními partnery a o ustanovení sekretariátu v rámci Meziafrického oddělení pro zvířecí zdroje v Africké Unii (*African Union Inter-African Bureau for Animal Resources – AU-IBAR*), který tuto komunikaci má posilovat. Také se jednalo o harmonizaci kontroly horečky z Rift Valley a dalších nemocí, které ovlivňují obchod¹¹⁴. V dubnu roku 2013 v

¹¹⁴ *Livestock trade stakeholders from the Horn of Africa and Middle East agree on measures to promote safe and stable inter-regional livestock trade*, AU-IBAR: <http://www.au-ibar.org/home/49-en/media/features/57-livestock-trade-stakeholders-from-the-horn-of-africa-and-middle-east-agree-on-measures-to-promote-safe-and-stable-inter-regional-livestock-trade> (12. 4. 2014).

Rijádu došlo k setkání zástupců ze zemí IGAD a GCC. Obě strany spolu jednaly o oblastech jejich ekonomické a obchodní spolupráce, mimo jiné to zahrnovalo také možnost zavedení rozvojové pomoci pro Somálsko a celý IGAD¹¹⁵. Další snahy o podporu tohoto ekonomického sektoru představuje vybudování pod záštitou IGAD Šejkovy Technické veterinární školy a referenčního centra a dvou karanténních center, které certifikují zvířata vhodná pro export¹¹⁶.

Země Afrického rohu velmi stojí o investice arabských zemí. V březnu roku 2014 se konala Koonference a výstava somálských producentů (*Somali Producers' Conference and Exhibition 2014*) v Dubaji, která se snaží napojit somálské podnikání v oblasti zemědělství, rybolovu a chovu zvířat na mezinárodní trhy (s podporou Organizace pro výživu a zemědělství OSN a dotacemi z Evropské unie). Došlo k prohlášení zástupců somálské vlády o jejich snaze spojit jejich trh se Spojenými arabskými emiráty a dalšími zeměmi ze Zálivu¹¹⁷. Kooperativní vztahy v oblasti zemědělství, chovu zvířat a potravinářské produkce se prohlubují také mezi Etiopií a Spojenými arabskými emiráty, které projevují značný zájem o investice v této africké zemi¹¹⁸.

Protože transport obchodních komodit probíhá přes moře, je důležité si zde připomenout roli bezpečnosti v rámci Adenského zálivu, Rudého moře a Perského zálivu pro obchod. Jednou z vojensko-bezpečnostních hrozeb v rámci RBK Arabský poloostrov a Africký roh je pirátství místních vodách. Piráti ohrožují bezpečný průběh plavby obchodních lodí, a případný výskyt útoků na lodě může vést ke snížení intenzity vzájemných obchodních vztahů a tím pádem k finančním ztrátám.

Pro země Afrického rohu je obchod se zvířaty tradičním sektorem v rámci exportu. Největší roli zde hraje pro Somálsko, u kterého podíl exportu zvířat

¹¹⁵ *Economic and trade cooperation between IGAD and GCC*, IGAD: http://igad.int/index.php?option=com_content&view=article&id=618:economic-and-trade-cooperation-between-igad-and-gcc&catid=95:icpald&Itemid=155 (12. 4. 2014).

¹¹⁶ *Somali meat exports to Saudi Arabia soar*, Financial Times: <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/a5c38622-37db-11e3-8668-00144feab7de.html#axzz2yx8RExMg> (12. 4. 2014).

¹¹⁷ *Gulf nations, businesses urged to invest in Somalia*, Starafrika.com: <http://en.starafrika.com/news/gulf-nations-businesses-urged-to-invest-in-somalia.html> (25. 7. 2014).

¹¹⁸ *Horn countries woo GCC food investment*, Foodnavigator.com: <http://www.foodnavigator.com/Regions/Middle-East/Horn-countries-woo-GCC-food-investment> (20. 7. 2014).

například v minulém roce činil až 76,5 %. Pro Džibuti to bylo 26,6 % a Etiopii 7,9 %, zatímco hodnota vývozu zvířat pro Eritreu je téměř zanedbatelná (viz příloha č. 7). Je ovšem důležité zmínit, že hodnoty tohoto exportu mohou i výrazně kolísat, například u Džibuti nebo Eritrei. Má na to vliv vnitropolitická situace, existence mezistátního konfliktu nebo nepříznivé klimatické podmínky (období sucha či přivalových dešťů).

Jak jsem již zmínila, země Arabského poloostrova představují zásadní exportní trh pro státy Afrického rohu. Hlavním obchodním partnerem pro arabské země je Somálsko. Například pro Jemen import zvířat ze Somálska tvořil v posledních pěti letech více jak 70 % z celkového importu zvířat, přičemž druhým importním partnerem je Etiopie s podílem minimálně 10 %. Saúdská Arábie má obchodních partnerských zemí v oblasti dovozu zvířat více, proto Somálský import tvoří jen 42,6 % celkového importu této komodity. Džibuti mělo v minulosti také vyšší podíl na importu do Saúdské Arábie (v roce 2007 20,2 %, v roce 2008 27,1 % a v roce 2009 20,3 %), ovšem podle dostupných dat došlo v roce 2010 a 2011 k výraznému poklesu až pod 2 %. Jak jsem již zmínila výše v textu, do obchodu se zvířaty výrazně zasahuje například Austrálie, takže to může mít dopad na snižující se podíl importu ze zemí. Také na to má vliv nedostatečné dodržování veterinárních a hygienických požadavků v afrických státech, které často nemají dostatečné technické zázemí na splňování vysokých požadavků kvality ze strany arabských států. Pro ománský dovoz živých zvířat taktéž představuje Somálsko hlavního dodavatele. V letech 2009 až 2012 tvořil somálský více jak polovinu (viz příloha č. 10).

Zajímavé je, že pro import zvířat do Bahrajnu a Kuvajtu jsou země Afrického rohu naprosto marginální (viz příloha č. 12 a č. 13). Zde se jedná o případ výrazné role Austrálie, která nahrazuje africké země a například pro Bahrajn tvořila její zvířata až 90 % z celkového importu zvířat¹¹⁹. Také Katar a Spojené arabské emiráty nedovážejí zvířata ze Somálska.

¹¹⁹ *Bahrain Trademap*, Trade statistics for international business development: http://www.trademap.org/tm_light/Country_SelProductCountry_TS.aspx (16. 4. 2014).

Z těchto informací by bylo možné najít spojitost mezi intenzitou obchodních vztahů a geografickou vzdáleností mezi zeměmi. Saúdská Arábie, Jemen a Omán představují pro země Afrického rohu hlavní odběratele zvířat a jsou to zároveň země nacházející se jim nejbližší, resp. blíže než státy na druhé straně arabského poloostrova, v Perském zálivu. Tento poznatek ukazuje na jednu z podmínek vlastností regionálního bezpečnostního komplexu, což je geografická blízkost států v něm obsažených. Na vzájemných vztazích a bezpečnostní interdependenci se podepisuje geografická vzdálenost. Pokud je větší, je velká pravděpodobnost, že i intenzita vzájemné interakce je nižší.

Výše předložené údaje ukazují, že pro některé země jsou vzájemné obchodní vztahy v rámci RBK zásadní, a pro jiné v mnohem menší míře. V každém případě ale hodnotím toto téma jako důležité pro celý bezpečnostní komplex, i proto, že je provázáno s vojensko-politickou bezpečnostní hrozbou pirátství. Působení pirátů v oblasti ohrožuje fungování obchodu.

3.3.1.3 Investice ze zemí Arabského poloostrova do států Afrického rohu

V posledních letech je věnována větší pozornost regionu Africký roh jako oblasti pro investice, a to v mnoha odvětvích. Předěšlé kapitoly informovaly o investicích v oblasti rozvoje přístavů a trhu se zvířaty. Dalšími oblastmi pro investice jsou například doprava, infrastruktura a průmysl.

Země Afrického rohu se snaží přilákat zahraniční investory, a to především Somálsko, které potřebuje pomoci budovat všechny oblasti fungování státu. Již dvakrát se například konal *Somalia investment summit* (v roce 2013 v Keni, 2014 v Dubaji), kde se zástupci zemí snaží ukázat, jaké široké investiční možnosti v Somálsku jsou¹²⁰. V zemi je investiční potenciál v oblasti přírodních zdrojů, např. zemědělství, chov zvířat, rybářství a produkci uhlovodíku. Také v sektoru telekomunikací se předpokládají zahraniční investice. Hlavními investory jsou

¹²⁰ *Somalia economic forum 2014*, Somali economic forum: <http://www.somalieconomicforum.org/events/7/Somalia-Investment-Summit-2014-Dubai.html> (12. 4. 2014.).

doposud SAE, Omán a Jemen¹²¹. Také Somaliland, autonomní somálský region, se snaží lákat zahraniční investory. Jeho cílem je napodobit Dubajskou zónu volného obchodu jako např. Džabel Ali, aby přitáhl zahraniční investory, rozvoj infrastruktury a vytváření pracovních míst. V Somalilandu už existuje snížení daní pro zahraniční investice. Země je bohatá na přírodní zdroje a koncese na těžbu ropy a plynu tam již mají například Britové či SAE. Investiční potenciál také představuje sektor leteckých služeb¹²². Právě v této oblasti již existují vztahy například mezi Eritreou a Jemenem, kde létají pravidelné linky, a také brzy do Eritrey budou létat katarské aerolinky¹²³. Dalším příkladem může být investice Ománu do Somalilandského přístavu Berbera, kde má být postaven terminál na skladování, balení a distribuci cementu¹²⁴. V oblasti letecké dopravy proběhly také investice ze strany Kuvajtu do renovace somalilandského letiště v Berbeře¹²⁵.

Jak jsem již zmínila v kapitole o GCC, země Afrického rohu se snaží přilákat investice z oblasti Arabského poloostrova do sektoru zemědělství a potravinářského průmyslu, ovšem nestabilní vnitropolitické situace mohou projekty narušovat¹²⁶.

3.3.2 Vojsko-politické bezpečnostní dynamika

Následující kapitoly jsou věnovány vojensko-politickému sektoru bezpečnosti. Státy zvoleného bezpečnostního komplexu Africký roh a Arabský poloostrov spolu sdílejí několik vojensko-politických hrozeb, které ovlivňují

¹²¹ *Somali seeks to rebuild economy, promote peace at UAE summit*, Somali economic forum: <http://www.somalieconomicforum.org/news/37/Somalia-Seeks-to-Rebuild-Economy-Promote-Peace-at-UAE-Summit.html> (12. 4. 2014).

¹²² *Somaliland to attract investors with „Dubai model“*, Gulfnews.com: <http://gulfnews.com/business/general/somaliland-to-attract-investors-with-dubai-model-1.1279031> (12. 4. 2014).

¹²³ *Eritrea:Turkisch, Yemeni and Egyptian Airlines are to begin strategic flights to Asmara*, Geeska Afrika Online: <http://geeskaafrika.com/?p=2280> (12. 4. 2014).

¹²⁴ *Raysut to invest in Somaliland*, Somalilandpress: <http://somalilandpress.com/raysut-to-invest-in-somaliland-42820> (12. 4. 2014).

¹²⁵ *Positive and negative economic news for Somaliland*, The Economist: <http://country.eiu.com/article.aspx?articleid=1250955509&Country=Somalia&topic=Economy&subtopic=Forecast&subsubtopic=Policy+trends> (12. 4. 2014).

¹²⁶ *Horn countries woo GCC food investment*, Food Navigator: <http://www.foodnavigator.com/Regions/Middle-East/Horn-countries-woo-GCC-food-investment> (15. 4. 2014).

regionální bezpečnostní dynamiku. Jedná se o témata pirátství, terorismus a problematiku migrace obyvatelstva. Řešení těchto bezpečnostních problémů vede státy k užší spolupráci.

Nejprve představím téma pirátství v oblasti Afrického rohu a Adenského zálivu. Jedná se o téma sekuritizované všemi státy v rámci zvoleného komplexu. Původ pirátských aktivit nalezneme v oblasti Afrického rohu, konkrétně v Somálsku, ovšem představují hrozbu pro celou regionální bezpečnost a dopad mají také na úroveň globální, a to v podobě ohrožování námořních tras, kudy prochází mezinárodní obchodní lodě.

Druhou bezpečnostní hrozbu, která spojuje vybrané africké a arabské země do regionálního bezpečnostního komplexu, je působení teroristických organizací v oblasti. Zabývávat se budu v kapitole dvěma organizacemi: Al-Káida na Arabském poloostrově (AQAP) a Aš-Šabáb.

Třetí téma, které řadím do vojensko-politického bezpečnostního sektoru je téma migrace obyvatel. Konkrétně se jedná o fenomén uprchlictví, vnitřně vysídlených osob a migrace za prací. Téma migrace má mnoho příčin, podle kterých by se dala řadit do různých bezpečnostních sektorů. Protože se zde zaměřuji na vnitrostátní a regionální konflikty, které ovlivňují pohyb obyvatel, řadím to do sektoru vojensko-politického.

3.3.2.1 Pirátství u pobřeží Afrického rohu a v Adenském zálivu

Fenomén pirátství v oblasti Afrického rohu a Arabského poloostrova je velmi populární bezpečnostním tématem. Jedná se o hrozbu nejen regionální bezpečnosti, ale aktivity pirátů mají dopad i na mezinárodní bezpečnost a obchod. Četnost útoků se výrazně zvýšila hlavně v letech 2005 až 2011. Piráti zpravidla napadají plavidla, aby vzali náklad a posádku jako rukojmí a vyjednávali o jejich propuštění za výkupné. Příčiny fenoménu pirátství hledají výzkumy především v nefunkčním somálském státě. Jediné období, kdy útoky pirátů téměř utichly, bylo období vlády Svazu islámských soudů v roce 2006. Vypovídá to tedy o tom, že funkční somálská vláda je schopná kontrolovat aktivity pirátů a zamezit jim. Somálsko jako slabý stát pak představuje perfektní

podmínky pro působení pirátů (Middleton 2008: 3). Původní oblast výskytu útoků byla především v jižním Somálsku, v oblasti kolem přístavu v Mogadišu, v letech 2007/2008 pak došlo k přesunu aktivit pirátů do oblasti Adenského zálivu (Middleton 2008: 6).

V roce 2013 vydala Světová banka studii o somálském pirátství. Uvádí se zde, že ačkoli jsou známé spojitosti mezi piráty a povstalci ze skupiny Aš-Šabáb, není pravděpodobné, že by se somálské pirátství rozvinulo ve formu námořního terorismu. Tradičně somálské pirátství probíhá jen kvůli zisku a nemá politické, náboženské nebo ideologické motivy (Worldbank 2013: 78).

Útoky pirátů jsou ohroženy nejen země v regionu, ale také mezinárodní obchodní společnosti, které využívají trasu skrz Adenský záliv. Incidenty s piráty mohou lodě pozdržet či ohrozit (Middleton 2008: 9). Pro obchodní společnosti to vede k finančním ztrátám kvůli nutnosti většího pojištění lodí, bezpečnostního vybavení či případná změna trasy. Finanční náklady kvůli pirátství pro státy zahrnují případné výkupné či výdaje na trestní stíhání pirátů atd. (Chalk 2008: 15).

Studie Světové banky ukazuje, že somálští piráti by mohli stát globální ekonomiku až 18 miliard dolarů ročně, protože lodě jsou nuceni měnit jejich obchodní cesty a platit vyšší pojištění. Útoky pirátů také škodí ekonomikám okolních zemí (především turismus a rybnářství). V reakci na to vyšla zpráva projektu *Oceans Beyond Piracy*, která říká, že pirátství stálo globální ekonomiku v roce 2012 mezi 5 až 6 miliardami dolarů, tedy mnohem méně než předpokládá Světová banka¹²⁷. Podle zprávy proběhlo od roku 2005 1068 útoků, z toho 218 úspěšných únosů. Autoři zprávy se domnívají, že řešení ukončení pirátství přijde pouze s utvořením funkčního Somálského státu a urguje mezinárodní společenství, aby se soustředilo na pomoc této zemi vytvořit schopný politický systém. Pirátství je totiž podle nich symptom zhroucení somálského politického systému¹²⁸.

¹²⁷ *Economic cost of Somali Piracy 2012*, Oceans beyond piracy: <http://oceansbeyondpiracy.org/publications/economic-cost-somali-piracy-2012> (14. 4. 2014).

¹²⁸ *Somali pirates cost global economy '\$18 billion a year'*, CNN: <http://edition.cnn.com/2013/04/12/business/piracy-economy-world-bank/> (14. 4. 2014).

V roce 2008 byl vytvořen tranzitní koridor v Adenském zálivu, hlídáný mezinárodními námořními jednotkami. Ve snahách o zlepšení bezpečnosti na pobřeží, západní donoři financují výcvik týmů pobřežních hlídek v Jemenu, ale spolupráce v hlubokých vodách vyžaduje větší námořnictvo, což Jemen v současnosti postrádá. Mezinárodní snahy o výcvik somalilandských hlídek brzdí neuznaný status země (Healy, Hill 2010: 11). Mezinárodní společenství zmobilizovalo své jednotky a zapojilo se do vojenských protipirátských operací buď samostatně národní námořnictva nebo v rámci koaličních operací EU (operace *Atalanta*) a NATO (operace *Ocean shield*) a *Combined Task Force 151*. OSN také ustanovila monitorovací skupinu kvůli porušování embarga na zbraně v Somálsku (2003) a jeho mandát se následně rozšířil i na monitorování pirátství (Worldbank 2013).

Piráctví představuje téma, které sekuritizují africké i arabské země v rámci RBK Africký roh a Arabský poloostrov. Z důvodu existence této hrozby a jejich reálných dopadů na regionální bezpečnost a obchod spolu země spolupracují v rámci mnoha vojenských a politických organizací a iniciativ. V řešení problému pirátství představují stěžejní aktéry výše zmíněné mezinárodní organizace. Právě v rámci těchto koalic jsou zapojeny státy z oblasti (Nelson, Goossens 2011: 3).

Combined Maritime Forces představuje mezinárodní námořní partnerství, které propaguje bezpečnost a stabilitu v mezinárodních vodách. Soustředí se zejména na boj proti terorismu, prevenci pirátství, podporu regionální spolupráce a prosazování bezpečného námořního prostředí. Mezi třicítku členských států patří např. Kanada, Francie, Německo, USA nebo také Bahrajn, Kuvajt, Saúdská Arábie, SAE a Jemen. Sídlo organizace se nachází v Bahrajnu¹²⁹. V rámci *Combined Maritime Forces* fungují tři hlavní operační skupiny: CTF-150, která byla založena s cílem vytvořit stabilní námořní prostředí bez terorismu, především v oblasti Rudého moře, Adenského zálivu, Indického oceánu a

¹²⁹ *About CMF*, Combined Maritime Forces: <http://combinedmaritimeforces.com/about/> (14. 4. 2014).

Ománského zálivu¹³⁰. Druhá operační jednotka CTF-151 byla vytvořena konkrétně kvůli problému pirátství. Zaměřuje se především na pomoc hlídat tranzitní koridor v oblasti Adenského zálivu¹³¹. Třetí operační skupinou je CTF-152, která byla založena v roce 2004 a působí ve vodách Arabského zálivu a také je součástí americké Operace Trvalá svoboda (*Operation Enduring Freedom*)¹³².

První iniciativou na regionální úrovni, která se zabývá piráctvím a loupežnými útoky na moři byla tzv. Džibutská pravidla chování (*Djibouti code of conduct – DcoC*). Celý m názvem „Pravidla chování týkající se ochrany před piráctvím a ozbrojenými přepady lodí v západním Indickém oceánu a Adenském zálivu“ byla přijata 29. ledna 2009 v Džibuti 19 signatářskými státy (Komory, Džibuti, Egypt, Eritrea, Etiopie, Jemen, Jižní Afrika, Jordánsko, Keňa, Madagaskar, Maledivy, Mauricius, Omán, Saudská Arábie, Seychely, Somálsko, Súdán, Spojené Arabské Emiráty, Tanzanie). Zahrnuje oblast právních pravidel, pravidel námořních operací, pomoci námořníkům, postihnutých piráctvím. Také se všichni signatáři podílejí na pravidelných programech regionální protipirátské přípravy, jež koordinuje Džibutské regionální tréninkové středisko, vytvořené Mezinárodní námořní organizací. Na přípravě se podílí celá řada mezinárodních organizací včetně NATO (SSL 2013: 12–13). Na tyto aktivity navázalo v rámci DCoC vytvoření Regionálního námořního centra sdílení informací v Sana´ a v Jemenu v roce 2011. Je napojeno na další centra v Mombase (Keňa) a Dar es Salám (Tanzanie)¹³³.

V roce 2009 se také jedenáct států z oblasti Perského zálivu a Rudého moře dohodlo na sestavení Arabské námořní jednotky za účelem zamezení šíření pirátství do Rudého moře. Jednalo se o Bahrajn, Džibuti, Egypt, Jordánsko, Kuvajt, Omán, Katar, Saúdská Arábie, Spojené arabské emiráty, Jemen i Súdán. Dohoda nezahrnovala konkrétní kroky a námořní zapojení arabských zemí

¹³⁰ *Combined Maritime Forces frigate hosts Yemen conference*, Combined Maritime Forces: <http://combinedmaritimeforces.com/2010/12/17/combined-maritime-forces-frigate-hosts-yemen-conference/> (15. 4. 2014).

¹³¹ *CTF-151: Counter-piracy*, Combined maritime forces: <http://combinedmaritimeforces.com/ctf-151-counter-piracy/> (15. 4. 2014).

¹³² *CTF-152: Gulf maritime security*, Combined maritime forces: <http://combinedmaritimeforces.com/ctf-152-gulf-security-cooperation/> (15. 4. 2014).

¹³³ *ReMISC: the key for a regional maritime situational awareness*, Critical maritime routes informational portal: http://www.crimson.eu.com/assets/REMISC_Leaflet_20x20_BD.pdf (15. 4. 2014).

zůstalo omezeno na národní akce jak např. saúdskoarabské lodě nebo jemenské pobřežní hlídky operující v Rudém moři a Adenském zálivu (Al-Musharrakh 2012: 1).

Spojené arabské emiráty se nezapojují do boje proti pirátům nasazením vojenských námořních sil, ale podporují tyto snahy především finančně (např. výstavba stanic pobřežních hlídek, darování hlídkových lodí apod.). Také v dubnu roku 2011 organizovala Dubaj konferenci, jejíž téma bylo „Globální výzva, regionální odpovědi: Tvoření společného přístupu k námořnímu pirátství“. Tato událost představovala silný signál zapojení SAE v této bezpečnostní problematice. Konference dosáhla hlavně dvou cílů. Přivedla dohromady vládní zástupce a soukromé společnosti, aby diskutovaly o problému pirátství. Druhým cílem bylo získat peníze pro příspěví do Fondu OSN zaměřeného na financování iniciativ jako například renovace vězení v Somálsku nebo v jiných zemích, které soudně stíhají piráty. Dále Spojené arabské emiráty svoji politickou a diplomatickou aktivitu v rámci této problematiky projevíly v březnu 2013, když předsedaly jedenáctému plenárnímu shromáždění Kontaktní skupiny na Pirátství u Somálského pobřeží. Také Bahrajn je velmi aktivním státem v oblasti boje proti pirátství. Vedle sídla CTF (viz výše) bylo zde založeno v roce 2010 také Centrum sdílení informací, které má za cíl zlepšit regionální povědomí o námořní dopravě a námořních aktérech, což povede k zlepšení odhalení podezřelého chování na moři. Dalším krokem je zvýšení spolupráce na moři mezi námořnictvy GCC, aby efektivně bojovaly s transnacionálním zločinem (pašování lidí a věcí, terorismus) a pirátstvím (Al-Musharrakh 2012: 2–3).

Také Omán se podílí na iniciativách v boji proti pirátství, především podporuje CTF-151 tým, že poskytuje jejich lodím přístup do místních přístavů pro doplňování zásob a také sdílí s CTF důležité informace. Také dochází k častým setkáním delegací CTF se zástupci ománských vojenských a námořních

sil, naposledy v lednu 2014¹³⁴. Ománští zástupci policejních a bezpečnostních složek se také setkaly v březnu 2013 se zástupci námořních sil EU NAVFOR z Operace Atalanta, přičemž proběhla diskuse o stávající spolupráci a také se účastníci diskuse ujistili o pokračování v tlaku na piráty, aby se současný trend poklesu pirátských útoků v této oblasti udržel¹³⁵.

Z výše zmíněných příkladů je vidět, že snahy států GCC jsou značné, ovšem země nedisponují dostatečnými námořními kapacitami. Doposud probíhaly protipirátské operace GCC hlavně skrze koordinaci třetími zeměmi, například integrováním námořních velitelů to mezinárodních jednotek (Nelson, Goossens 2011: 4). Státy GCC by se měly více zapojovat v CTF-151 a také by měly více investovat do tréninku svých námořních jednotek, stejně jako pracovat na zlepšení právních mechanismů, které by vedly k efektivnímu soudnímu stíhání a věznění pirátů (Ibid: 6). Ačkoli není Jemen členem GCC, udržuje tento stát velmi blízkou spolupráci s CMF již od roku 2007. Oficiálním členem tohoto společenství je od prosince 2013¹³⁶.

Pirátské útoky ohrožují především regionální obchod a celý ekonomický sektor. 95 % obchodu cestuje skrze oblasti ohrožované piráty. Nebezpečí není jen teoretické, konkrétní případ představuje unesení Kuvajtského ropného tankeru v březnu roku 2011 u Ománského pobřeží nebo zmocnění se piráty Saúdského tankeru v roce 2008 (Nelson, Goossens 2011: 3). Na protipirátských iniciativách se proto často podílí i soukromý sektor. Např. se v roce 2014 konala již třetí „Konference o boji proti pirátství“, kde se vládní delegáti a zástupci z oblasti průmyslu (např. Dubai Ports World) zabývají hledáním řešení pro pirátství. Jelikož je v současné době tento fenomén na ústupu, soustředí se aktéři,

¹³⁴ *CMF and Oman maritime leaders meet, advance maritime security*, Combined maritime forces: <http://combinedmaritimeforces.com/2014/01/08/cm-f-and-oman-maritime-leaders-meet-advance-maritime-security/> (16. 4. 2014).

¹³⁵ *EUNAVFOR Commander Talks Cooperation on Counter-Piracy with Omani Officials*, World maritime news: <http://worldmaritimeneeds.com/archives/79700/eunavfor-commander-talks-cooperation-on-counter-piracy-with-omani-officials/> (16. 4. 2014).

¹³⁶ *“Yemen key to CMF future success”*: *CMF Commanders welcome representatives from 30th member to HQ*, Combined maritime forces: <http://combinedmaritimeforces.com/2014/04/23/yemen-key-to-cmf-future-success-cmf-commanders-welcome-representatives-from-30th-member-to-hq/> (16. 4. 2014).

především ti ze soukromého sektoru (obchodní, průmyslové společnosti) na pomoc budování ekonomiky Somálska, odkud piráti působí¹³⁷.

Jak již bylo zmíněno, v současnosti se projevuje velký pokles pirátských útoků. V této kapitole jsem přiblížila aktivity mezinárodních organizací a regionálních iniciativ se zapojením států oblasti bezpečnostního komplexu Africký roh a Arabský poloostrov. Právě výrazné zapojení mezinárodních námořních sil, které hlídají oblast Adenského zálivu (především EU a NATO) k tomuto trendu přispívají. Přítomnost těchto sil zastrašila piráty od plánovaných útoků na obchodní lodě. Mnoho těchto lodí také je doprovázeno ozbrojenými bezpečnostními hlídkami. Díky těmto důvodům již není pirátství lukrativním podnikáním, které představovalo minimální risk a slibovalo velké zisky. A proto dochází k poklesu pirátských aktivit¹³⁸.

Nejen mezinárodní iniciativy a spolupráce v boji proti pirátství u Somálského pobřeží v posledních letech vedly k výraznému snížení úspěšných útoků. Tak byla důležitá například mise EU s cílem zaměřit se na pirátské sklady zásob na pobřeží, rovněž lepší implementace rad od Mezinárodní námořní organizace a využívání ozbrojených hlídek přímo na lodích. Ovšem tato opatření a reakce mezinárodního společenství se zabývají pouze symptomy, nikoli příčinami pirátství. Dlouhodobější formu řešení tohoto problému představuje pomoc budování somálského státu a jeho kapacit v politickém, ekonomickém a bezpečnostním sektoru¹³⁹.

3.3.2.2 Teroristické organizace (Al-Káida, Aš-Šabáb)

Problematika terorismu patří k nejdůležitějším bezpečnostním tématům v regionu. Teroristické útoky vedoucí k ohrožení státu jsou sekuritizovány všemi státy v oblasti, je to společný prvek pro Africký roh i Arabský poloostrov. Slabé

¹³⁷ DP World works to battle maritime piracy at its source, Albawaba business: <http://www.albawaba.com/business/pr/dp-world-maritime-piracy-567787> (14. 4. 2014).

¹³⁸ Piracy: Declining in the Gulf of Aden, rising in the Gulf of Guinea, Communis hostis omnium: <http://piracy-law.com/2013/02/16/piracy-declining-in-the-gulf-of-aden-rising-in-the-gulf-of-guinea/> (14.4.2014).

¹³⁹ Overall Somali needs in capacity building, INEGMA: http://www.inegma.com/e-reportdetail.aspx?rid=22&t=Overall-Somali-Needs-in-Capacity-Building#.U1rjfl_se5 (14. 4. 2014).

země jako je Jemen a Somálsko představují vhodné podmínky pro působení teroristických skupin (nefunkční vláda, špatně kontrolované hranice). Nevlivnější teroristické skupiny jsou Al-Káida na Arabském poloostrově (AQAP) a Aš-Šabáb. Každá z nich se nachází v jiném regionu v rámci RBK, ale mezi jejich aktivitami jsou spojitosti. Především ale jde o to, že jak země Arabského poloostrova, tak Afrického rohu vnímají teroristické aktivity jako hrozbu pro jejich bezpečnost. V jedné oblasti tu hrozbu představuje Aš-Šabáb, v druhé AQAP.

V oblasti Arabského poloostrova se nachází buňky Al-Káidy ve více státech, známé jsou především v Jemenu a Saúdské Arábii. Saúdská Arábie v roce 2008 tvrdě zakročila proti místním členům Al-Káidy, a ti utekli přes hranice do Jemenu. Následující rok se tyto dvě větve (saúdská a jemenská Al-Káida) spojily v jednu zastřešující organizaci Al-Káida na Arabském poloostrově. Jemen představuje již dlouhodobě útočiště pro tuto teroristickou skupinu. Al-Káida zde prováděla útoky na lokální úrovni. Důležitou akcí Al-Káidy byl útok na americkou loď USS Cole v Adenském přístavu v roce 2000 (zahynulo 17 lidí)¹⁴⁰. O dva roky později došlo k sebevražednému útoku na francouzském ropném tankeru M/V Limburg. V roce 2008 vláda Saúdské Arábie Mezi akce této teroristické skupiny patří například útoky na ambasády (americkou, italskou a britskou v roce 2008), sebevražedné útoky zaměřené na turisty¹⁴¹. Al-Káida prokázala svůj přesah i mimo oblast Arabského poloostrova, když provedla útoky v Africe na americké ambasády v Keni a Tanzanii v roce 1998¹⁴².

Na opačné straně Adenského zálivu, v oblasti Afrického rohu představuje momentálně jednu z nejnebezpečnějších teroristických skupin Aš-Šabáb. Jedná se původně o somálskou militantní skupinu, která se odtrhla od Svazu islámských soudů (angl. *Islamic courts union*, ICU), přičemž její členové mají původ v teroristické skupině Islámská jednota (*Al-Ittihád Al-Islamí*). Teroristické cíle si našel Aš-Šabáb ovšem nejen v Somálsku, ale i sousedních zemích

¹⁴⁰ *Al-Qaeda in the Arabian Peninsula (AQAP)*, Council for foreign relations: <http://www.cfr.org/yemen/al-qaeda-arabian-peninsula-aqap/p9369> (15. 4. 2014).

¹⁴¹ *Al-Qaeda in the Arabian Peninsula (AQAP)*, Council for foreign relations: <http://www.cfr.org/yemen/al-qaeda-arabian-peninsula-aqap/p9369> (15. 4. 2014).

¹⁴² *Battling al-Qaeda in Africa*, BBC: <http://www.bbc.com/news/world-europe-25242424> (14. 4. 2014).

(Uganda, Keňa). Původně protivládní útoky tedy nabyly mezinárodních rozměrů. V roce 2012 oficiálně deklaroval Aš-Šabáb loajalitu Al-Káidě. V poslední době byl jedním z nejzávažnějších činů útok v obchodním centru v Nairobi, ke kterému se somálská organizace přihlásila. I přes úspěchy jednotek AMISON v posledních letech zůstává Aš-Šabábu velký vliv a kontrola nad územím jižního a centrálního Somálska. Důležité je, že se skupině dostává podpory od místních klanů a proto také se jí stále daří si zde vliv udržet¹⁴³.

V regionu Afrického rohu jsou velmi zapojené Spojené státy v rámci války proti terorismu. Podporují jednotky Africké Unie (AMISOM) v boji proti Aš-Šabábu. Také využívají bezpilotních letounů k útokům na strategické cíle této somálské organizace a i Al-Káidy¹⁴⁴.

Také samotné země z regionu bojují proti terorismu. Velmi důležitým aktérem je v tomto ohledu Džibuti. Mají zde vojenskou základnu Spojené státy i Francie. Američané odsud podnikají letecké útoky na strategické cíle teroristů. Jelikož se Džibuti cítí jako jeden z nejhlavnějších cílů Aš-Šabábu v regionu, jednání Američanů podporuje¹⁴⁵. V roce 2014 Džibuti hostilo setkání regionálních zemí na fóru zabývajícím se bojem proti terorismu (*Gulf of Aden Counterterrorism Forum*). Tohle fórum se soustředí právě na transnacionální hrozbu představovanou Aš-Šabábem a AQAP. Má za cíl podporovat kooperaci v regionu a vytvořit dlouhotrvající dialog mezi somálskými, jemenskými a džibutskými vedoucími politickými postavami. V roce 2013 se konal první ročník tohoto fóra a hostila ho vláda Jemenu a americké velvyslanectví v Sana 'a. Sešli se zástupci Jemenu, Džibuti a Somálska¹⁴⁶.

Rovněž státy GCC mají v rámci své politicko-bezpečnostní agendy téma boje proti terorismu mezi prioritami. Již v roce 2004 uzavřely členské státy dohodu o společném řešení tohoto bezpečnostního problému. Podle tehdejšího generálního

¹⁴³ *Al-Shabab*, Council on Foreign relations: <http://www.cfr.org/somalia/al-shabab/p18650#p8> (14. 4. 2014.).

¹⁴⁴ *Al-Shabab*, Council on Foreign relations: <http://www.cfr.org/somalia/al-shabab/p18650#p8> (14. 4. 2014.).

¹⁴⁵ *US military steps up operations in the Horn of Africa*, BBC: <http://www.bbc.com/news/world-africa-26078149> (14. 4. 2014.).

¹⁴⁶ *Gulf of Aden Counterterrorism Forum*, US Department of state: <http://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2014/02/221162.htm> (14. 4. 2014.).

tajemníka GCC se jednalo o nejdůležitější smlouvu od vzniku této regionální organizace v roce 1981. Dle dohody měly státy podporovat lepší koordinaci mezi bezpečnostními agenturami a výměnu informací¹⁴⁷.

Terorismus v oblasti je bezpečnostní hrozbou taky pro země mimo region. V roce 2013 Protipirátský výbor OSN a Katarský národní protiteroristický výbor pořádaly regionální setkání pro státy GCC, kde zúčastnění delegáti hledali způsob, jakým rozvinout a použít integrované národní protiteroristické strategie v souladu s rezolucí RB OSN č. 1963 z roku 2010¹⁴⁸.

3.3.2.3 Migrace obyvatelstva

Migrace je významným tématem, které se dá zařadit do různých bezpečnostních sektorů (společensko-politický, ekonomický a environmentální) nebo se dá na tento problém nahlížet skrze optiku těchto sektorů. Migrace zahrnuje vnitřně vysídlené osoby (*internally displaced persons* – IDPs) a uprchlíky, ale i migraci za lepšími pracovními příležitostmi. Důvody pro pohyb lidí v rámci oblasti ale i mezi oběma regiony jsou četné, především nestabilní situace uvnitř států z důvodu existence ozbrojeného konfliktu, špatných životních podmínek (nedostatek jídla) z důvodu přírodních katastrof (období sucha, záplavy). K migraci lidí nutí také hledání zaměstnání. Problémem uprchlictví jsou silně zasaženy nejvíce země Afrického rohu. Jak již bylo v této práci řečeno, jedná se o státy slabé, které nejsou schopny zajišťovat svému obyvatelstvu základní statky, a dlouhotrvající konflikty v oblasti nutí lidi prchat do sousedních států. Země Arabského poloostrova řeší příliv uprchlíků z Afriky, ale i pohyb lidí v rámci oblasti kvůli lepší práci.

Nejvíce uprchlíků tvoří Somálci. Podle aktuálních statistik UNHCR je registrovaných somálských uprchlíků 956 734 (k datu 21. 7. 2014). Nejvíce se jich nachází v Keni (k datu 10. července 2014 je to 427 812 lidí), Etiopii (k datu

¹⁴⁷ GCC Countries Sign Landmark Counterterrorism Agreement, Arabnews: <http://www.arabnews.com/node/248835> (16. 4. 2014).

¹⁴⁸ Gulf countries pledge to develop comprehensive counter-terrorism strategies, UN: [http://www.un.org/en/sc/ctc/news/2013-12-12_GCC_Doha_meeting.html?utm_source=feedburner&utm_medium=feed&utm_campaign=Feed%3A+UNCTC+\(United+Nations+Counter-Terrorism+Committee\)](http://www.un.org/en/sc/ctc/news/2013-12-12_GCC_Doha_meeting.html?utm_source=feedburner&utm_medium=feed&utm_campaign=Feed%3A+UNCTC+(United+Nations+Counter-Terrorism+Committee)) (14. 4. 2014).

30. června 2014 je to 244 340 lidí) a Jemenu (k datu 31. května 2014 je to 233 723 lidí). Dále se také v řádech tisíců nachází uprchlíci např. v Eritree, Džibuti a Egyptě¹⁴⁹. Zejména Somálci a Etiopani prchají přes moře do Jemenu a odtud se snaží proniknout do Saúdské Arábie. Ta bojuje nejen se situací přílivu uprchlíků ale také s příchodem velkého množství pracovních migrantů. Od března 2013 se snaží Saúdská Arábie o restrukturalizaci domácího pracovního trhu, což vedlo k vyhoštění velkého množství z nich. Přes 550 tisíc Jemenců, 160 tisíc Etiopských pracovníků a 36 tisíc Somálců bylo nuceno odejít, přičemž tato opatření ze strany Saúdského království budou pokračovat. Pravděpodobně to ovlivní větší pohyb obyvatel z Jemenu do Ománu. Kromě uprchlíků existuje velké množství vnitřně vysídlených osob, zejména v Somálsku (přes 1,1 milión)¹⁵⁰.

Etiopie přijímá nejen somálské uprchlíky, ale také velké množství lidí z Jižního Súdánu, což vede k budování nových uprchlických táborů. Tady, stejně jako v dalších zemích, pomáhá situaci koordinovat UNHCR¹⁵¹.

V posledních letech, kdy se sám Jemen nachází v politické krizi, začíná být život pro uprchlíky velmi náročný, protože je zde nedostatek práce, a tak ačkoli prchli z rodné země konfliktní nestabilní situací v zemi, která ohrožovala jejich životy, ukazuje se, že Jemen lepší budoucnost pro ně nemá. Navíc již je čím dál těžší překročit hranice do Saúdské Arábie. Proto mnoho somálských uprchlíků by se i přiklonilo pro návrat zpět na africký kontinent. Přesto ale Somálci do Jemenu stále prchají, ovšem již v menším množství¹⁵². I přesto, že se rozhodnou do Jemenu, resp. do Saúdské Arábie uprchnout, cestování přes moře je velmi

¹⁴⁹ *Refugees in the Horn of Africa: Somali Displacement Crisis*, UNHCR: <http://data.unhcr.org/horn-of-africa/regional.php> (21. 7. 2014).

¹⁵⁰ *Mixed migration in Horn of Africa and Yemen June 2014*, Regional mixed migration secretariat: http://www.regionalmms.org/fileadmin/content/rmms_dashboard_map/June_2014_Monthly_Map_RMM_S.pdf (21. 7. 2014).

¹⁵¹ *UNHCR increases aid as South Sudanese refugees stream into Ethiopia*, UNHCR: <http://www.unhcr.org/534d28c26.html> (20. 7. 2014)

¹⁵² *Somali refugees in Yemeni limbo*, IRIN: <http://www.irinnews.org/report/99078/somali-refugees-in-yemeni-limbo> (12. 4. 2014).

nebezpečné a dochází k častým nehodám přetížených lodí během cesty vedoucím k úmrtí uprchlíků. Těla lidí často nejsou ani nalezena nebo identifikována¹⁵³.

Příčin migrace tak velkého množství obyvatel je reakce lidí na existující hrozby z jiných sektorů bezpečnosti (vojenský, ekonomický, environmentální). Migrace představuje dlouhodobý závažný problém, který zatěžuje celý bezpečnostní komplex.

¹⁵³ *At least 62 dead in Red Sea boat tragedy*, UNHCR: <http://www.unhcr.org/5391a3e56.html> (23. 7. 2014)

4 Závěr

V úvodu práce jsem předložila tezi o tom, že mezi zvolenými zeměmi Afrického rohu a Arabského poloostrova existuje dostatečně silná bezpečnostní interdependence na to, abychom ho mohly považovat za regionální bezpečnostní komplex a také, že v rámci tohoto RBK existují dva subkomplexy. Na základě sesbíraných dat a poznatků se nepotvrdila teze o existenci RBK Africký roh a Arabský poloostrov, respektive jeho plnohodnotné formy. Existují vztahy mezi zvolenými africkými a arabskými zeměmi, které vycházejí z dlouhodobých historických předpokladů a také z důvodu geografické blízkosti. Ovšem bezpečnostní interdependenci mezi zeměmi považují za slabou. Nejsilnější provázání je možné najít v sektoru vojenské bezpečnosti, konkrétně téma pirátství a terorismu. Hrozba pirátských útoků je sekuritizována státy v rámci RBK a ačkoli se na řešení tohoto problému státy podílejí, nepředstavuje to existenční hrozbu pro všechny státy. Největší problém to je zejména pro Somálsko, Jemen a Saúdskou Arábii, ale nikoli například pro Eritreu. Pirátství ohrožuje regionální i mezinárodní obchod a námořní dopravu. Existuje mnoho opatření prováděných zeměmi komplexu i mezinárodními organizacemi. Jedná se zejména o několik protipirátských námořních misí a operací (EU NAVFOR Operace Atalanta, NATO Task Force 508, CTF-151). Také existuje důležitá regionální dohoda mezi státy, tzv. *Djibouti Code of Conduct* a dochází ke konání regionální konference na téma boje s pirátstvím. Ovšem daří se v posledních letech s tím úspěšně bojovat a tak již tento bezpečnostní problém není takovou prioritou pro země RBK.

Druhým bezpečnostním tématem je terorismus, který má ale dvě podoby, a to v souvislosti s existencí dvou subkomplexů. Všechny státy komplexu se shodují na této hrozbě, ale pro země Arabského poloostrova je konkrétní podoba teroristické hrozby zastoupena skupinou AQAP a pro Africký roh je to Aš-Šabáb. Ačkoli existují i oficiální spojitost mezi těmito dvěma skupinami, každá působí na vlastním území. Obecně řečeno je sekuritizované téma společné, ale konkrétní teroristická hrozba je odlišná, proto zde nemůžeme aplikovat teorii

RBK ve smyslu toho, že bezpečnost států v daném RBK je tak provázaná, že se nedá řešit bezpečnost jednoho států nezávisle na bezpečnosti jiných.

Další téma, které patří mezi bezpečnostní hrozby v rámci RBK Africký roh a Arabský poloostrov je migrace. Existují její různé druhy z různých příčin, nejdůležitější jsou uprchlíci z důvodu ozbrojených konfliktů v oblasti Afrického rohu a také migranti za prací, kteří představují bezpečnostní problém zase v oblasti Arabského poloostrova. Podobně jako u tématu terorismu je to obecně téma sekuritizované všemi, ale nespojuje všechny země jednoznačně do jednoho bezpečnostního komplexu. Somálští uprchlíci mají rozsah po celé oblasti Rohu Afriky až na Arabský poloostrov (Jemen, Saúdská Arábie, Omán), ale nepředstavují hrozbu například pro ropné státy v Zálivu.

Dále jsem se v práci zabývala vztahy zemí v rámci ekonomického sektoru. Skrze analýzu tohoto sektoru jsem došla k závěru, že v rámci RBK existují různé formy ekonomické spolupráce, ovšem přímo bezpečnostní téma, které by sekuritizoval celý RBK a tedy existence bezpečnostní interdependence v ekonomickém sektoru nejsou. Existují četné obchodní vztahy mezi zeměmi v regionu (obchod se zvířaty; zahraniční investice), ale to se nedá přirovnávat ke vztahu bezpečnostní interdependence. Ty ekonomické vztahy dávám do spojitosti s výše zmíněnými vojensko-politickými hrozbami, protože právě témata jako regionální obchod se zvířaty a zahraniční investice jsou ohrožována například pirátstvím.

V této diplomové práci jsem také část textu věnovala tématu slabých a rozpadajících se států a existence klanové a kmenové společnosti. Uváděla jsem to v proto, že se domnívám, že je to důležitou vnitřní charakteristikou značné části států tohoto RBK. Ačkoli se na první pohled zdá, že se jedná o primárně vnitropolitické téma, má to v konečném důsledku dopad na regionální bezpečnostní dynamiky. Souvisí to především s hrozbami z vojensko-bezpečnostního sektoru. Slabé a nestabilní státy představují výhodné podmínky pro fungování teroristických skupin i pirátů. A právě vnitropolitická stabilita je ovlivněna mocenskými boji mezi jednotlivými kmeny a klany. Z těchto důvodů si myslím, že jsou tyto informace vhodné pro dokreslení bezpečnostní dynamiky.

Ze zjištěných informací v rámci této práce vyvozují, že se nepodařilo potvrdit tezi o tom, že Africký roh a Arabský poloostrov tvoří klasický regionální bezpečnostní komplex. Bezpečnostní interdependence je prozatím slabá, mohla by oblast tedy tvořit proto-komplex. Podle Buzana a Wævera se tento typ komplexu vyznačuje tím, že zde existuje dostatek projevů bezpečnostní interdependence, podle které se dá vytyčit region a odlišit ho od sousedních zemí a regionů, ovšem regionální dynamiky jsou stále příliš slabé na to, aby se oblast považovala za plnohodnotný regionální bezpečnostní komplex (Buzan, Wæver 2003: 64). Za důležitý fakt v tomto ohledu považují to, že se vlastně tento regionální bezpečnostní komplex nachází na hranici dvou oblastí – Afrika a Blízký východ – které představují bezpečnostní komplexy samy o sobě. Tímto se dostávám k druhé tezi v této diplomové práci. Tezi o existenci dvou subkomplexů (Arabský poloostrov, Africký roh) je možné na základě analýzy v této práci potvrdit. Ukázalo se, že existují bezpečnostní témata společná hlavně pro Arabský poloostrov (Al-Káida, íránská hrozba) a jiná zase společná pro země Afrického rohu (Aš-Šabáb, uprchlíci), tudíž podle této bezpečnostní interdependence můžeme rozdělit oblast na dva subkomplexy.

Zvolená geografická oblast analýzy byla vyhodnocena jako proto-komplex se slabou bezpečnostní interdependencí, který se dělí na dva subkomplexy. K závěru, že se jedná o proto-komplex, jsem došla skrze zjištění, že ačkoli v regionu existuje poměrně dost různých forem spolupráce a iniciativ k řešení konkrétních hrozeb, mnoho z nich je zatím ve stádiu spíše teoretickém, tzn. ve fázi domluvy nebo ratifikace smluv, nežli by byly viditelné či hmatatelné výsledky. Velký vliv na tento fakt má existence slabých států v regionu. Nestabilní vnitřní politická situace se špatně fungující vládou představuje stěžující podmínky pro vyvíjení politických aktivit na regionální, popřípadě mezinárodní úrovni. Také nedostatek prostředků, čímž trpí především chudé země Afrického rohu, neumožňuje se zemím podílet na vytváření fungujících institucí či organizací, které by měly viditelné výsledky. Konkrétně se jedná o poměrně slabě fungující regionální uskupení IGAD, kterému se na základě mnoha vnitřních rozporů mezi členy nedaří dlouhodobě prosazovat cíle

v ekonomické oblasti, které si předsevzalo. Na druhou stranu ale dochází k postupnému prohlubování vztahů mezi IGAD a státy GCC. Právě Rada států Zálivu čím dál více investuje do projektů v oblasti, čímž podporuje místní ekonomiku, ovšem stále se jedná o malé množství v porovnání s investicemi do jiných zemí světa.

Z analýzy informací a dat je možné vidět určitou asymetrii ve vztahu subkomplexu Africký roh a subkomplexu Arabský poloostrov. Jak jsem již zmínila, především bohaté země GCC investují do průmyslu, infrastruktury a obchodu afrických zemí. Země Afrického rohu velmi těží z této spolupráce se zeměmi Arabského poloostrova, které pro ně představují stěžejní partnery (např. Arabský poloostrov jako zásadní exportní destinace pro obchod se zvířaty). Z opačné perspektivy, ze strany zemí Arabského poloostrova a Zálivu, není vidět taková závislost. Arabské země mají mnoho strategických a obchodních partnerských zemí po celém světě, a oblast Afrického rohu pro ně představuje z pohledu vojensko-politické bezpečnosti „problematického souseda“ a z ekonomického hlediska oblast pro investice a větší pronikání na africký kontinent. Konkrétním příkladem této závislosti ve vztahu těchto dvou subkomplexů může být obchod se zvířaty. Pro země Afrického rohu je export do sousední oblasti přes Adenský záliv stěžejní, např. Somálsko až 80 % zvířat vyváží právě sem. Arabské země ovšem mají i jiné obchodní partnery, například Austrálii, jejíž podíl na dovozu zvířat se každým rokem zvyšuje. Z těchto údajů lze vyvodit, že pro Africký roh jsou (kooperativní) vztahy životně důležité.

Pro země Arabského poloostrova je na druhou stranu důležité téma migrace, jelikož se jedná o destinaci, kam prchá mnoho obyvatel Afrického rohu. Donedávna byla cílem Saúdská Arábie, do které lidé doputovali postupně skrz Jemen. Ovšem saúdské království zavedlo v posledních dvou letech přísné imigrační opatření a zvýšilo ostrahu na svých hranicích, proto je v současné době již velmi těžké se tam dostat, proto většina uprchlíků zůstává v Jemenu. Téma uprchlictví a IDPs je téma sekuritizované oběma oblastmi, Africkým rohem i Arabským poloostrovem. Obě oblasti sekuritizují obecně migraci, ale pro některé má jinou podobu než pro ty druhé (Saúdská Arábie má problém s pracovními

imigranty, pro Somálsko představují problém uprchlíci a vnitřně vysídlené osoby.

V průběhu této práce jsem měla možnost zjistit, jakých forem nabývají vztahy mezi Africký m rohem a Arabský m poloostrovem. Oblasti vý zkumu se ukázaly být více či méně překvapivé. Na počátku práce jsem například kladla silný důraz na problematiku pirátství, ovšem nakonec se ukázalo, že tato hrozba je již v současné době na ústupu, a ačkoli aktivity pirátů u Somálského pobřeží a v Adenském zálivu měly vliv na bezpečnostní dynamiku, z velké části na globální úrovni (ohrožení pro mezinárodní obchodní lodi), byl tento fenomén s ohledem na jeho reálné dopady medializován a sekuritizován možná až nadbytečně. Téma obchodu se zvířaty v oblasti se ukázalo jako důležité zejména pro Africký roh, kde je mu věnováno dost pozornosti. Toto téma by se dalo zpracovávat i samostatně, přičemž by se do něj dalo zahrnout například i společenská dimenze chovu zvířat a obchodu s ním (pastevecká společnost, konflikty o zdroje, migrace v rámci pastevectví) a také environmentální (změny klimatu – období sucha/povodní – a jejich vliv na chov zvířat). Nepředstavuje ale zásadní téma z pohledu bezpečnosti. Vý sledky analý zy terrismu jako hrozby v regionu bych označila jako očekávané, s tím, že je téma terorismu obecně silně sekuritizované, ale v každém regionu nabývá jiné konkrétní podoby. Působení Al-Káidy a Aš-Šabábu silně narušuje bezpečnost v rámci komplexu a má i dosah na úroveň globální (do řešení tohoto problému je zapojeno mezinárodní společenství).

Regionální bezpečnostní komplex Africký roh a Arabský poloostrov představuje skupinu rozmanitých států, který postupně nabývá formu bezpečnostního komplexu, především skrze spolupráci v oblasti obchodu a boje proti terorismu. Na případu pirátství je možné vidět, že když se do dění v oblasti zapojí i mezinárodní společenství, je možné dosáhnout úspěchu. Země regiony by tedy měly jít cestou spolupráce mezi sebou i s externími aktéry.

5 Seznam použité literatury

ADEJUMOBI, Saheed A.: 2007. *The history of Ethiopia*. Greenwood Press. Westport.

AL-DAWSARI, Nadwa: 2012. *Tribal governance and stability in Yemen*. Carnegie Endowment for International Peace. Washington D. C. Dostupné na: http://carnegieendowment.org/files/yemen_tribal_governance.pdf (3. 7. 2014)

AL-MUSHARRAKH, Ibrahim: 2012. *Constructing a robust GCC response at sea: reviving the Arab counter-piracy force*. Dostupné na: <http://www.counterpiracy.ae/upload/Briefing/Ibrahim%20Al%20Musharrakh-Essay-Eng-2.pdf> (16. 4. 2014)

BAHRAIN ECONOMIC DEVELOPMENT BOARD: 2013. *Kingdom of Bahrain economic yearbook*. Dostupné na: <http://www.bahrainedb.com/en/EDBDocuments/Bahrain-Economic-Yearbook.pdf> (5. 4. 2014)

BLANCHARD, Christopher M.: 2014. *Qatar: Background and US relations*. Congressional Research Service. Dostupné na: <http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RL31718.pdf> (15. 4. 2014)

BOUČEK, Jaroslav: 2005. *Saúdská Arábie*. Libri. Praha.

BRASS, Jennifer N.: 2007. *The political economy of livestock policy: the case of Djibouti*. IGAD LPI working paper No. 01–08. Dostupné na: http://www.indiana.edu/~spea/pubs/faculty/Pol_Econ_Livestock_Policy_Djibouti_Brass.pdf (16. 4. 2014).

BRYDEN, Matt: 2013. *Somalia redux? Assessing the new somali federal government*. Centre for strategic and international studies. Dostupné na: http://csis.org/files/publication/130819_Bryden_SomaliaRedux_WEB.pdf (10. 4. 2014)

BUZAN, Barry: 1983. *People, States, and Fear. The National Security Problem in International Relations*. Wheatsheaf Books Ltd. Brighton.

BUZAN, Barry – WæVER, Ole: 2003. *Regions and Powers. The Structure of International Security*. Cambridge University Press. Cambridge.

BUZAN, Barry – WæVER, Ole – DE WILDE, Jaap: 2005. *Bezpečnost: nový rámec pro analýzu Barrister principal*. Brno.

COLTON, Nora Ann: 2010. Yemen: A Collapsed Economy. In *Middle East Journal*, Vol. 64, No. 3, s. 410–426.

CORDESMAN, Anthony H. – SHELALA, Robert M. – MOHAMED, Omar: 2014. *The Gulf Military Balance Volume III: The Gulf and The Arabian Peninsula*. Center for strategic and International studies. Dostupné na: http://csis.org/files/publication/140407_Cordesman_GulfMilitaryBalance_VolumeIII_Web.pdf (5. 7. 2014)

COUNTRYWATCH: 2013. *Countrywatch review Djibouti*. Dostupné na: <http://www.countrywatch.com/>

COUNTRYWATCH: 2013. *Countrywatch review Somalia*. Dostupné na: <http://www.countrywatch.com/>

CHALK, Peter: 2008. *The maritime dimension of international security. Terrorism, piracy, and challenges for the United States*. RAND. Pittsburgh.

DARRAJ, Susan Muaddi – PULLER, Meredyth 2009: *Creation of The Middle East: United Arab Emirates*. Chelsea House Publishers. New York.

DAVIDSON, Christopher M.: 2008. *Dubai: The vulnerability of success*. Hurst. London.

DZUREK, Daniel J.: 1996. Eritrea–Yemen dispute over the Hanish Islands. In: *IBRU Boundary and Security Bulletin*, Centre for Borders Research, s. 70–77.

- EUROPEAN COMMISSION: 2013. *Echo Factsheet: Djibouti*. Dostupné na: http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/djibouti_en.pdf (5.6 2014)
- ETHEREDGE, Laura S.: 2011. *Middle East Region in transition: Saudi Arabia and Yemen*. Britannica Educational Publishing. New York.
- GILLESPIE, Carol Ann: 2002. *Bahrain*. Chelsea House Publishers. Philadelphia.
- GOMBÁR, Eduard: 2004. *Kmeny a klany v arabské politice*. Karolinum. Praha.
- HEALY, Sally: 2011. *Hostage to conflict: prospect for building regional economic cooperation in the Horn of Africa*. Chatham House. London.
- HEALY, Sally – HILL, Ginny: 2010. *Yemen and Somalia: Terrorism, Shadow networks and the limitations of state building*. Chatham House. London.
- HOEHNE, Markus V.: 2010. Political representation in Somalia. Citizenship, clanism and territoriality. In *Accord*, No. 21, s. 34–37. Dostupné na: http://www.c-r.org/sites/default/files/Accord%2021_10Political%20representation%20in%20Somalia_2010_ENG.pdf
- LEWIS, Alexandra: 2013. Violence in Yemen: Thinking About Violence in Fragile States Beyond the Confines of Conflict and Terrorism. In *International Journal of Security & Development*, No. 2(1): 13, s. 1–22.
- LOVE, Ray: 2009. *Economic Drivers of Conflict and Cooperation in the Horn of Africa*. Chatham House. London.
- MAJID, Nisar: 2010. *Livestock trade in the Djibouti, Somali and Ethiopian Borderland*. Chatham House. London.
- MCSWEENEY, Bill: 1996. Identity and Security: Buzan and the Copenhagen School. In *Review of International Studies*, No. 22, s. 81–93.
- MIDDLETON, Roger: 2008. *Piracy in Somalia. Threatening global trade, feeding local wars*. Chatham House. London.

MOJDL, Lubor: 2005. *Etiopie*. Libri. Praha.

NELSON, Rick – GOOSSENS, Scott: 2011. *Counter-piracy in the Arabian Sea: Challenges and opportunities for GCC action*. Center for strategic and international studies. Dostupné na: https://csis.org/files/publication/110509_GulfAnalysis_Counter_piracy_inthe_ArabianSea.pdf (15. 3. 2014)

OECD: 2014. *Fragile states report 2014*. Dostupné na: <http://www.oecd.org/dac/incaf/FSR-2014.pdf> (10. 4. 2014)

RAVERS, David: 1993. A chronology of events. In Rowe, Peter (ed.), *The Gulf war 1990–91 in International and English law*. Routledge. London. s. 7–8.

ROTBURG, Robert: 2003. *State failure and state weakness in a time of terror*. Brookings institution press. Washington D. C.

SVAZ SPEDICE A LOGISTIKY ČESKÉ REPUBLIKY: 2013. *Spediční zpravodaj SSL*, č. 2, s. 1–14. Dostupné na: <http://www.sslczech.cz/files/uploaded/UserFiles/spedicni%20zpravodaj/2013/Spedi%C4%8Dn%C3%AD%20zpravodaj%20SSL%202%20-%20C3%BA%202013.doc> (6. 5. 2014)

STENSLIE, Stig: 2013. *Not too strong, not too weak: Saudi Arabia's policy towards Yemen*. NOREF.

STYAN, David: 2013. *Djibouti: Changing influence in the Horn's Strategic Hub*. Chatham House. London.

WAIŠOVÁ, Šárka: 2004. Od národní bezpečnosti k mezinárodní bezpečnosti. In *Mezinárodní vztahy*, No. 3, s. 66–86.

WAEVER, Ole: 1995. Securitization and desecuritization. In Lipschutz, Ronnie D. (ed.), *On Security*. Columbia University Press. New York. Kap. 3.

WILLIAMS, Michael C.: 2003. Words, images, enemies: securitization and international politics. In *International Studies Quarterly*, s. 511–531.

WORLDBANK: 2005. *Conflict in Somalia: Drivers and Dynamics*. Dostupné na:
<http://siteresources.worldbank.org/INTSOMALIA/Resources/conflictinsomalia.pdf> (12. 4. 2014)

WORLDBANK: 2013. *The pirates of Somalia: Ending the threat, rebuilding a nation*. Dostupné na:
<http://siteresources.worldbank.org/INTAFRICA/Resources/pirates-of-somalia-main-report-web.pdf> (9. 4. 2014)

ZÁHOŘÍK, Jan: 2012a. *Ohniska napětí v postkoloniální Africe*. Karolinum. Praha.

ZÁHOŘÍK, Jan: 2012b. Oromská otázka v politice Rohu Afriky. In *Acta Politologia*, Vol. 4, No. 2, s. 181–192. Dostupné na:
<http://acpo.vedeckecasopisy.cz/publicFiles/00226.pdf> (20. 7. 2014)

ZOROB, Anja: 2013. Oman Caught Between the GCC Customs Union and Bilateral Free Trade with the US: Is It Worth Breaking the Rules? In Wippel, Steffen (ed.), *Regionalizing Oman, political, economic and social dynamics*. Springer. Dordrecht, s. 185–186.

Elektronické zdroje

African Union – Interafrican bureau for animal resources: www.au-ibar.org

Albawaba: www.albawaba.com

Allafrica: www.allafrica.com

BBC: www.bbc.com

Chronicle of The Middle East and North Africa: www.fanack.com

CIA The world factbook: www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook

CNN: www.cnn.com

Critical maritime routes information portal: www.crimson.eu.com

Critical threats: www.criticalthreats.org

Communis hostis omnium: www.piracy-law.com

Council on foreign relations: www.cfr.org

Country studies US: www.countrystudies.us

Embassy of the Federal Democratic Republic of Ethiopia in London:
www.ethioembassy.org.uk

E-international relations: www.e-ir.info

Encyclopedia Britannica: www.britannica.com

Financial Times: www.ft.com

Foodnavigator.com: www.foodnavigator.com

Foreign affairs: www.foreignaffairs.com

Global politics: www.globalpolitics.cz

Governance, Social development, humanitarian, Conflict: www.gsdrc.org

Gulfnews: www.gulfnews.com

Han-Geeska Afrika online: www.geeskaafrika.com

Hospodářské noviny: www.hn.ihned.cz

Human Development Reports, United Nations Development Programme:
www.hdr.undp.org

Intergovernmental authority on development: www.igad.int

International policy digest: www.internationalpolicydigest.org

International trade centre: www.legacy.intracen.org

IRIN: www.irinnews.org

Investopedia: www.investopedia.com

Ministerstvo zahraničních věcí České republiky: www.mzv.cz

Nazret: www.nazret.com

Oceans beyond piracy: www.oceansbeyondpiracy.org

Regional Mixed Migration Secretariat: www.regionalmms.org

Reuters www.reuters.com

Somaliland press: www.somalilandpress.com

Somali economic forum: www.somalieconomicforum.org

Social science research council, Horn of Africa: www.hornofafrica.ssrc.org

Stanford University: www.stanford.edu

Starafrika: www.starafrika.com

The Economist Intelligence Unit: www.eiu.com

The Fund for Peace – The Failed state index: www.ffp.statesindex.org

The New York Times: www.nytimes.com

UAE Interact: www.uaeinteract.com

UNDP: www.undp.org

UNHCR: www.unhcr.org

United Nations: www.un.org

US Department of state: www.state.gov

Via Africana CZ: www.czefrica.com

Wikimedia Commons: www.commons.wikimedia.org

World Bank: www.worldbank.org

6 Resumé

Regional security complex theory provides analytical framework for security analysis of a certain world regions. This theory, advanced by Barry Buzan and Ole Weaver in their 2003 work *Regions and Powers: The Structure of International Security* is based on premise that security threats spread more easily to geographically closer territory. The theory says that there is security interdependence between countries that links them in to clusters; they build so called regional security complexes. The theory is influenced by social constructivism, especially through the theory of securitization. It is an intersubjective and socially constructed process. It argues, that the a topic will became a security threat through the process of securitization, that means a securitizing actor will label the topic as a threat .

The aim of this study is applying the Regional security complexes theory for a case study: Arabian Peninsula and Horn of Africa. In this regional security complex the economic and military-political sector of security is examined. The analyses include the topics of piracy, terrorism, migration, trade, significant role of ports in the region. The particular states are presented with demographic, economic a historical overview (regional conflicts included) that is needed for the analysis. The work also focuses on the role of weak and failed states in the region, with the subtopic of clan and tribal society as an influence on the stability of the state.

The security complex is constituted by two sub complexes, Horn of Africa and Arabian Peninsula. They have strong security interdependence in the military sector, in the economic there are relations between the countries in form of trade and investment, but no economic threats that links the countries together in a security complex.

7 Přílohy

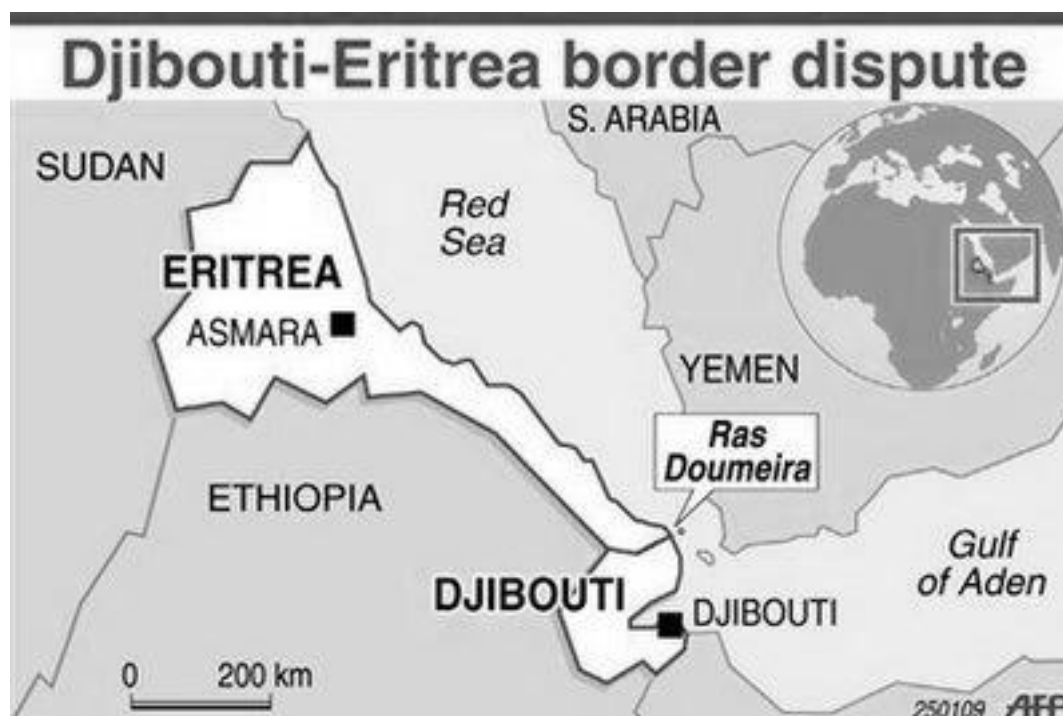
Příloha č. 1: Mapa Afrického rohu

Zdroj: U.S. Department of State. Horn of Africa

(<http://www.state.gov/p/af/rt/hornofafrica/169532.htm>) (15. 4. 2014)

Příloha č. 2: Mapa oblasti hraničního konfliktu mezi Džibuti a Eritreou – Ras Doumeira

Zdroj: Nazret.com

(http://nazret.com/blog/index.php/2009/04/11/ethiopia_urges_un_to_act_against_eritrea (17. 4. 2014))

Příloha č. 3: Přístavy na Somálském pobřeží

Zdroj: UN News Centre

(http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=28896&Cr=somalia&Cr1=pirates#.U1Qs1fl_se4) (15. 4. 2014)

Příloha č. 4: Mapa oblasti Ogaden

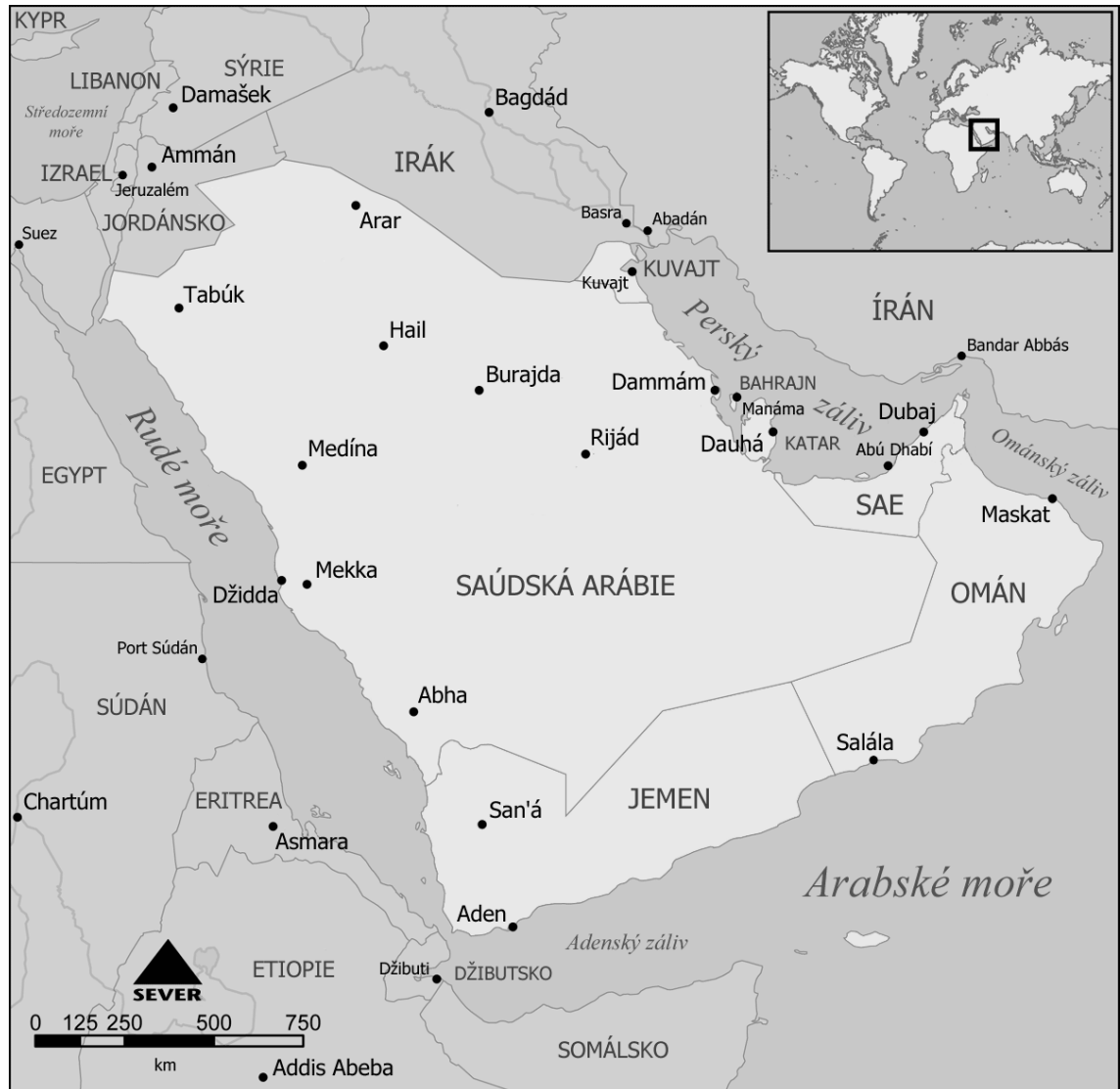

Zdroj: Wikimedia Commons

(http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Karte_Ogaden_Haud_Somali.png)

(16. 4. 2014)

Příloha č. 5: Mapa Arabského poloostrova

Zdroj: Wikimedia Commons

(<http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Arabia-peninsula-political-czech.png>) (16. 4. 2014)

Příloha č. 6: Mapa Hanišských ostrovů

Zdroj: Chronicle of the Middle East and North Africa

(<http://fanack.com/countries/yemen/administration-politics/foreign-policy/>)

(17. 4. 2014)

Příloha č. 7: Podíl exportu živých zvířat z celkového exportu zemí Afrického rohu (% z celkového exportu zemí):

	2008	2009	2010	2011	2012
Somálsko	*	74.86	83.67	78.86	76.52
Etiopie	2.9	3.83	5.68	7.28	7.97
Eritrea	14.32	16.25	10.72	*	0.01
Džibuti	*	0	61.3	55.37	26.64

Zdroj: Trade Competitiveness Map, International Trade Centre (<http://legacy.intracen.org/>) (13. 4. 2014)

* neodstupná data

Příloha č. 8: Import živých zvířat ze zemí RBK do Saúdské Arábie (% z celkového importu zvířat)

	2007	2008	2009	2010	2011
Somálsko	11.1	11.5	27	30.5	42.6
Džibuti	20.2	27.1	20.3	2.4	1.7
Kuvajt	1.2	2.2	0.8	0.4	1.5
Katar	1.1	0.7	1.2	0.6	0.9
SAE	1.1	0	0	1.1	0.9
Omán	3.4	1.5	2.1	2.1	0.1
Eritrea	0	0.8	1	0.3	0

Zdroj: Trade Competitiveness Map, International Trade Centre (<http://legacy.intracen.org/>) (13. 4. 2014)

Příloha č. 9: Import živých zvířat ze zemí RBK do Jemenu (% z celkového importu zvířat)

	2008	2009	2010	2011	2012
Somálsko	76.3	69.8	72.4	74.3	80.9
Etiopie	11.8	16.1	12.7	12.2	10.2
Saúdská Arábie	3	7.1	8.4	10.1	6.9
Džibuti	0.3	0.6	0.1	0.1	1.2
Eritrea	0.3	0	0	0	0

Zdroj: Trade Competitiveness Map, International Trade Centre (<http://legacy.intracen.org/>) (13. 4. 2014)

Příloha č. 10: Import živých zvířat ze zemí RBK do Ománu (% z celkového importu zvířat)

	2008	2009	2010	2011	2012
Somálsko	6.7	50.6	63.9	58.5	63
SAE	6.8	10.2	11.1	21.9	15.7
Džibuti	8.6	2.5	3.2	1.6	2.1
Katar	0	0	0	0	0.1
Bahrajn	0	0	0.1	0	0.1
Saúdská Arábie	0.1	0.1	0	0.1	0

Zdroj: Trade Competitiveness Map, International Trade Centre (<http://legacy.intracen.org/>) (13. 4. 2014)

Příloha č. 11: Import živých zvířat ze zemí RBK do Spojených arabských emirátů (% z celkového importu zvířat)

	2005	2006	2007	2008
Omán	8.6	*	31.8	46.7
Džibuti	0	*	8.1	5.5
Saúdská Arábie	1.9	*	2.6	2.3
Katar	0	*	1.8	2
Somálsko	39.4	*	3.2	1.2
Kuvajt	0.2	*	1	0.9
Bahrajn	0	*	0.1	0.2

Zdroj: Trade Competitiveness Map, International Trade Centre (<http://legacy.intracen.org/>) (13. 4. 2014)

* Nedostupná data

Příloha č. 12: Import živých zvířat ze zemí RBK do Bahrajnu (% z celkového importu zvířat)

	2007	2008	2009	2010	2011
Saúdská Arábie	11.9	2.7	0.6	0.9	1.6
Somálsko	0	7.2	0.4	0	0.8
Omán	0.1	0	0	0.1	0.8
SAE	1.7	0.7	0.1	0.4	0.6
Etiopie	0	0	0	0.6	0
Džibuti	11.3	0.9	0	0	0
Katar	0.3	0.1	0.1	0.2	0
Kuvajt	0.5	0.1	0	0	0

Zdroj: Trade Competitiveness Map, International Trade Centre (<http://legacy.intracen.org/>) (13. 4. 2014)

Příloha č. 13: Import živých zvířat ze zemí RBK do Kataru (% z celkového importu zvířat)

	2006	2007	2008	2009	2010
Saúdská Arábie	13.3	21.7	16.8	*	33.4
SAE	5.4	4.5	4.9	*	7.6
Somálsko	2.8	1.7	0.1	*	1.2
Omán	5.2	2.8	1.7	*	0.9
Kuvajt	0.4	0.3	5.2	*	0.4
Bahrajn	0.2	0.5	0.5	*	0.1
Džibuti	0	0.6	0.7	*	0

Zdroj: Trade Competitiveness Map, International Trade Centre (<http://legacy.intracen.org/>) (13. 4. 2014)

* Nedostupná data

Příloha č. 14: Import živých zvířat ze zemí RBK do Kuvajtu (% z celkového importu zvířat)

	2006	2007	2008
Saúdská Arábie	8.8	9.4	9.4
Džibuti	0	0.6	0.4
Bahrajn	0	0	0.3
SAE	0.8	0.2	0.2
Katar	0	0	0.1
Omán	0	0.1	0
Somálsko	4.1	2.7	0

Zdroj: Trade Competitiveness Map, International Trade Centre (<http://legacy.intracen.org/>) (13. 4. 2014)